

MASTEROPPGAVE

Tittel: «Den glemte minoriteten, på vei mot mer synlighet?»

En replikasjonsstudie av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker fra 5-10 trinn, utgitt etter fagfornyelsen.

Ditt navn: Henriette Olsen

Kandidatnummer: 152227

Dato: 15.05.2023

Studienavn: Masterstudium i spesialpedagogikk

Avdelingsnavn: Høgskolen i Østfold, Halden, Avdeling for lærerutdanning

FORORD:

Nå er dagen her hvor masteroppgaven er ferdig skrevet. Denne dagen markerer slutten på 4 års studietid. Det å skrive masteroppgaven har vært givende og motiverende, til tider har det også ført til fortvilelse. Jeg har kjent på de ytterste aspekt av følelsesmessig emosjoner, og det jeg sitter igjen med i dag er mestringstro på meg selv.

Jeg vil først og fremst gi en stor takk til forlagene, Gyldendahl, Cappelen Damm, Fagbokforlaget og Aschehoug. Uten deres tilgjengelighet og åpenhet hadde veien med å få tilgang og kunnskap om norskbøker skrevet etter fagfornyelsen, vært mye vanskeligere. Jeg vil takke tanta mi, Inger Johanne Nilsen som har vært støttende, kommet med innspill og motivert meg til å arbeide videre når jeg har stått fast. En takk til min mamma Hanna Olsen og pappa Bjørn Olsen skal også gis. Takk for deres oppmuntrende og motiverende støtte.

En takk til min veileder Marte Herrebrøden for raske konstruktive tilbakemeldinger, motiverende samtaler og støtte når jeg vært fortvilet. Jeg ønsker også å rette en takk til min arbeidsplass, Boveiledningstjenesten i Sarpsborg Kommune, for god tilrettelegging som har gitt mulighet for å sjonglere fulltidsjobb med en mastergrad i spesialpedagogikk.

Sist, men ikke minst, en stor takk til min samboer Tobias som har tatt hovedansvar for våre to hunder i de mest hektiske periodene av masterskrivingen. Takk for din tålmodighet og forståelse.

Tusen takk!

Sarpsborg, Mai 2023.

Henriette Olsen.

Sammendrag:

Temaet for denne oppgaven er mennesker med nedsatt funksjonsevne. Formålet med studien er å gjennomføre en replikasjon av den tidligere forskningen til Skibsted Jensen et al., (2021). De har undersøkt hvor mange norskbøker fra 5-10 trinn som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde. De tok utgangspunkt i norskbøker skrevet før fagfornyelsen. En replikasjonsstudie innebærer at jeg vil gjennomføre den samme forskningen, men tar utgangspunkt i norskbøker fra 5-10 trinn, skrevet etter fagfornyelsen. I 2020 kom fagfornyelsen som har ført til at læreplaner og tilhørende lærebøker er endret. Det er derfor interessant å undersøke om representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde, har endret seg i norskbøker skrevet etter fagfornyelsen. Dette gjøres ved å sammenligne mine funn med funnene til Skibsted Jensen et al., (2021). I tillegg har jeg valgt å undersøke hvilke type funksjonsnedsettelse som nevnes når mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er omtalt eller avbildet i norskbøkene. Dette er ikke undersøkt i studien til Skibsted Jensen et al., (2021) og er en utvidelse av replikasjonsstudien. Utvidelsen er gjort da det kan bidra til å utvide vår forståelse for hvilke type funksjonsnedsettelse som opptrer hyppigere enn andre, når mennesker med nedsatt funksjonsevne er avbildet og omtalt i norskbøkene (Pennell, 2017, s. 412; Smith, 2009, s. 98).

Historisk sett har mennesker med nedsatt funksjonsevne vært usynliggjort, utsatt for diskriminering og ekskludering (Grue, 2004, s. 22-33). Mennesker med nedsatt funksjonsevne møter fortsatt barrierer i form av stereotype forestillinger (Kulturdepartementet, 2019, s. 14). Mangfold skal anerkjennes som en ressurs og som en berikelse i skolen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Når mennesker med nedsatt funksjonsevne er avbildet eller omtalt i norskbøker, kan elevene få erfare at det finnes uendelig måter å være menneske på. Når elevene får mulighet til å se en refleksjon av seg selv i norskbøkene kan dette være identitetsskapende, på godt og ondt (Blaska & Lynch, 1998, s. 36). Disse tilnærmingene er viktig å sette lys på for å reflektere over representasjonene i denne studien. Av metodiske hensyn er mennesker med funksjonsnedsettelse kategorisert i fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse når representasjoner samles inn.

På bakgrunn av det valgte tema er problemstillingen «I hvor stor grad blir mennesker med nedsatt funksjonsevne representert i norskbøker fra 5-10 trinn?»

For å besvare problemstillingen har jeg valgt ut to forskningsspørsmål:

1. I hvor stort omfang er mennesker med funksjonsnedsettelse, omtalt eller avbildet i norske lærebøker for grunnskolen, publisert etter fagfornyelsen?
2. Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen?

For å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene har jeg innhentet data ved å lese norskbøker for 5-10 trinn, skrevet etter fagfornyelsen. For å kode funn for videre analyse har jeg anvendt en kvantitativ innholdsanalyse og utarbeidet to kodeskjemaer, et for funn i tekst og et for funn i bilder.

Funn viser at norskbøker skrevet etter fagfornyelsen har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde. Når mine funn sammenlignes med funnene til Skibsted Jensen et al., (2021) har det skjedd en økning i representasjoner både i tekst og bilde. En økning i representasjonene både i tekst og bilde, sees også når funnene er kategorisert inn i fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse. I tekst er det intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse som er omtalt hyppigst, og i bilde er det fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse som er avbildet hyppigst. Den funksjonsnedsettelsen som blir nevnt flest ganger når fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse er representert i tekst, er blind. I bilde er det funksjonsnedsettelsen lam, illustrert med bilder av personer i rullestol eller på rulleski. Den funksjonsnedsettelsen som blir nevnt flest ganger når intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i tekst, er dysleksi og psykiske lidelser. I bilde er det Downs syndrom som er avbildet flest ganger.

Abstract:

The topic of this thesis is people with disabilities. The purpose of this study is to conduct a replication study of the previous research by Skibsted Jensen et al., (2021). They have investigated how many Norwegian books from grades 5-10 that have representations of people with disabilities, in text and images. They have investigated the representations in Norwegian books written before the professional renewal. A replication study means that I will conduct the same research, but in a different sample. There has been a professional renewal, called fagfornyelsen in 2020, which means that curricula and associated textbooks have been changed. This study will therefore investigate whether the representation of people with disabilities in Norwegian books for grades 5-10 has changed in Norwegian books published after the subject renewal, fagfornyelsen. I will therefore be comparing my findings with the findings of Skibsted Jensen et al., (2021).

In addition, I have chosen to investigate which types of disability that are mentioned when people with physical/sensory and intellectual/psychological disabilities are mentioned or depicted in Norwegian books. This was not investigated in the study by Skibsted Jensen et al., (2021) and is an extension of the replication study. The expansion can help to broaden understanding of which disability that occur more frequently than others, when people with disabilities are depicted or mentioned in Norwegian books (Pennell, 2017, p. 412; Smith, 2009, p. 98).

Historically, people with disabilities have been exposed to discrimination, neglect and exclusion (Grue, 2004, p. 22-33). People with disabilities still face barriers in the form of stereotyped ideas (Kulturdepartementet, 2019, p. 14). Diversity should be recognized as a resource and as an enrichment in school environment (Kunnskapsdepartementet, 2017). When people with disabilities are depicted or mentioned in Norwegian books, students can experience that there are endless ways to be human. When pupils see a reflection of themselves in the Norwegian books, this can be identity-creating, for better or for worse (Blaska & Lynch, 1998, p. 36). These approaches are important to shed light on, in order to reflect on the representations in this study. For methodological reasons, people with disabilities are categorized into physical/sensory and intellectual/psychological disabilities when representations are collected.

Based on the chosen theme, the question is "To what extent are people with disabilities represented in Norwegian books from grades 5-10?"

To answer the problem, I have selected two research questions:

1. To what extent are people with disabilities mentioned or depicted in Norwegian textbooks for primary schools, published after professional renewal, fagfornyelsen?
2. Has the replication study shown a change in the representation of people with disabilities, after the professional renewal, fagfornyelsen?

In order to answer the issue and the research questions, I have collected data by reading Norwegian books for grades 5-10, written after the professional renewal. In order to code findings for further analysis, I have used a quantitative content analysis and used two coding schemes, one for findings in text and one for findings in images.

Findings show that Norwegian books written after the professional renewal have representations of people with disabilities in text and images. When my findings are compared with the findings of Skibsted Jensen et al., (2021) there has been an increase in representations both in text and image. An increase in the representations, both in text and image, is also seen when the findings are categorized into physical/sensory and intellectual/psychic disabilities. In text, it is intellectual/psychological disability that are represented most frequently, and in images it is physical/sensory disability that are represented most frequently. The disability that is mentioned the most times when physical/sensory impairment is represented in text is blind. In pictures it is physical impairment illustrated with pictures of people in wheelchairs or on roller skis. The disability that is mentioned the most times when intellectual/psychological disabilities are represented in text are dyslexia and mental disorders. In pictures, it is Down's syndrome that is depicted the most times.

Innhold

1.1 Innledning	1
1.2 Bakgrunnen for valg av tema og spesialpedagogisk aktualitet:.....	1
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	3
1.4 Disposisjon for oppgaven:.....	3
1.5 Tidligere forskning:	5
2.0. Teori	8
2.1.Mangfoldforståelse:.....	8
2.1.2 Berikelesesperspektivet:.....	10
2.1.3 Mangfold i skolens styringsdokumenter:.....	10
2.2 Hva er en funksjonsnedsettelse og hvordan har forståelsen utviklet seg over tid:	12
2.2.1 Studiens definisjon av begrepet mennesker med nedsatt funksjonsevne:	14
2.2.2 Kategorisering av mennesker med nedsatt funksjonsevne:	15
2.3 Fagfornyelsen og nasjonale føringer:.....	16
2.3.1 Norskfaget:.....	17
2.4 Lærebokas rolle i norsk skole:.....	18
2.4.1 Lærebokas påvirkning på elever:	21
2.4.2 Viktigheten av representasjonene:.....	23
3.0 Metode:	25
3.1 Vitenskapsteoretisk rammeverk:	25
3.2 Replikasjonsstudie:	27
3.3 Konseptuell replikasjon:.....	29
3.4 Kvantitativ metode:.....	30
3.5 Utvalg:.....	32
3.6 Dokumentanalyse/kvantitativ innholdsanalyse:.....	33
3.6.1 Kodeskjema:.....	34
3.6.2 Anvendelse av kvantitative innholdsanalyse og innsamling av resultater:.....	35
3.7 Tvilstilfeller av funn:.....	36
3.8 Kvalitetskriterier i studien, validitet og reliabilitet:.....	38
3.8.1 Validitet.....	38
3.8.2 Reliabilitet:.....	39
3.9 Etske betraktninger:.....	40
4.0 Presentasjon av funn:	42
4.1 Representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i tekst:.....	44
4.2 Representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i bilder:	45
4.3 Funn over hvilke funksjonsnedsettelser som er nevnt når fysisk/sensorisk og intellektuell/ psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst:	47

4.4 Funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i bilder:	49
5.0 Drøfting av funnene	51
5.1 Forskningsspørsmål 1: I hvor stort omfang er mennesker med funksjonsnedsettelse, omtalt eller avbildet i norske lærebøker for grunnskolen, publisert etter fagfornyelsen?	51
5.2 Forskningsspørsmål 2: Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen?	60
5.3 Implikasjoner ved representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne:	66
6.0 Avslutning og implikasjoner for det spesialpedagogiske feltet:	70
7.0 Oppgavens begrensninger og videre forskning:	72
8.0 Litteraturliste:	73
VEDLEGG 1: KODESKJEMA FOR REPRESENTASJONER TOTALT I TEKST	83
VEDLEGG 2: KODESKJEMA FOR REPRESENTASJONER TOTALT I BILDER	88

1.1 Innledning

1.2 Bakgrunnen for valg av tema og spesialpedagogisk aktualitet:

Det er gjennomført en rekke tidligere studier som undersøker representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker og barnelitteratur (Hodkinson, 2007, 2012, 2017; Hodkinson et al., 2018; Reichenberg, 2017; Cheng & Beigi, 2011; Martinez-Bello & Martinez-Bello, 2016; Beckett et al., 2010; Herrebrøden et al., 2021; Skibsted Jensen et al., 2021). Felles for funnene til disse studiene er at mennesker med nedsatt funksjonsevne er lite representert i tekst eller bilde. Skibsted Jensen et al., (2021) har nylig gjennomført en studie for å undersøke i hvor stor grad mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i tekst og bilde, i lærebøker fra 5-10 trinn i norsk skole. Siden deres studie ble publisert har det vært en fagfornyelse som innebærer at læreplaner og tilhørende lærebøker er erstattet med nye (Utdanningsdirektoratet, u.å). Denne studien er en replikasjonsstudie (Morrison, 2022, s. 1). Dette innebærer at jeg vil undersøke det samme som Skibsted Jensen et al., (2021), som er representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde, men i norskbøker utgitt etter fagfornyelsen 2020. I tillegg vil jeg undersøke hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er omtalt i tekst eller bilde i norskbøkene.

Barn med nedsatt funksjonsevne er de mest stigmatiserte barn på verdensbasis (World Health Organization, 2012, s. 13-14). Å forebygge stereotype holdninger mot mennesker med nedsatt funksjonsevne kan ses som et ledd for å forme et demokratisk samfunn, hvor alle har verdifull betydning akkurat som de er. Dette har både nasjonalt og internasjonalt fokus. I 2006 ble United Nations Convention on rights of persons with disabilities, forkortet CRPD, vedtatt av De Forente Nasjoner (FN) og den trådte i kraft i 2008. Norge ratifiserte konvensjonen i 2013, noe som betyr at Norge har forpliktet seg til å følge konvensjonen og alle rettighetene som beskrives i den (De forente nasjoner, 2006). CRPD representerer et gjennombrudd for menneskerettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, og den beskriver hvordan mennesker med nedsatt funksjonsevne har akkurat de samme menneskerettighetene som alle andre. Dette ses på som et oppbrudd med fortidens neglisjering av mennesker med nedsatt funksjonsevne (Skarstad, 2019, s. 29).

CRPD beskriver formålet med konvensjonen slik: «Å fremme og sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne opplever full og likeverdig rett til å nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter. En respekt for menneskers iboende verdighet er et premiss» (De forente nasjoner, 2006, art.1). Å forebygge diskriminering mot mennesker med nedsatt funksjonsevne er derfor både et nasjonalt og internasjonalt anliggende. Artikkel 2 i CRPD skriver frem diskriminering slik: «Med diskriminering menes enhver forskjellsbehandling, utelukkelse eller innskrenking på grunn av nedsatt funksjonsevne som har som formål eller virkning å begrense eller oppheve anerkjennelsen, nytelsen eller utøvelsen av alle menneskerettigheter» (De forente nasjoner, 2006, art. 2).

I Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020-2025, skrives det frem at mennesker med funksjonsnedsettelser fortsatt møter barrierer. Barrierene hindrer full likestilling og inkludering i samfunnet. Synlighet av mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle ledd i samfunnet ses på som et forebyggende tiltak for å fjerne disse barrierene. De anerkjenner at forhold som berører mennesker med nedsatt funksjonsevne fortsatt ikke er optimale. Således er det behov for kontinuerlig innsats for å styrke deres rettigheter på flere livs- og samfunnsområder (Kulturdepartementet, 2019, s. 14-19).

Et overordnet politisk mål er at alle mennesker skal ha full rett til deltakelse og likestilling i samfunnet, slik at alle skal få muligheten til å utvikle kunnskaper de senere kan anvende i arbeids- og samfunnsliv (NOU 2001:22, s. 65). Skolen og barnehagen står i en særskilt stilling her, da yngre mennesker oppholder mye av tiden sin der. At alle barn og unge får oppleve seg selv som verdifulle for fellesskapet og blir godtatt som de er av andre, er forutsetninger som formes i ung alder (Meld. St. 6 (2019-2020), s. 8).

Spesialpedagogikkens primære formål er å støtte og hjelpe et mangfold av barn og unge med særlig behov, slik at de kan få en likeverdig opplæring. En likeverdig opplæring handler om at alle skal få delta i et fellesskap og få utviklet mestringstro, et positivt selvbilde og sin egen identitet. Slik sett berører spesialpedagogikken et forebyggende arbeid, da de overnevnte faktorene kan ha betydning for deres senere arbeids- og samfunnsliv (Befring, 2019, s. 51-53; Meld. St. 6 (2019-2020), s. 8).

Å undersøke i hvor stor mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i norskbøker fra 5-10 trinn, kan dermed anses som et sentralt anliggende ved spesialpedagogikkens

forebyggende arbeid (Befring, 2019, s. 51-53). Når yngre mennesker får erfare på en naturlig måte at verden består av forskjellige måter å være menneske på, kan dette bidra til å forebygge negative holdning og fordommer mot mennesker med nedsatt funksjonsevne (Hayden & Prince, 2020, s. 5). Ved at alle elever som går på skolen får mulighet til å se en refleksjon av seg selv i lærebøkene, kan dette anses som en verdifull bekreftelse på at en selv er en del av fellesskapet (Kunnskapsdepartementet, 2017).

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Ut ifra det valgte temaet er problemstilling «I hvor stor grad blir mennesker med nedsatt funksjonsevne representert i norske lærebøker fra 5-10 trinn?»

Jeg har valgt ut to forskningsspørsmål som skal besvares. Forskningsspørsmålene er:

1. I hvor stort omfang er mennesker med funksjonsnedsettelse, omtalt eller avbildet i norske lærebøker for grunnskolen, publisert etter fagfornyelsen?
2. Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen?

Med begrepet «endring» i forskningsspørsmål 2, viser dette til en mulig økning, nedgang eller lik grad av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

1.4 Disposisjon for oppgaven:

Denne oppgaven består av 7 kapitler.

Kapittel 1: Beskriver bakgrunnen for valg av tema og aktualitet for det spesialpedagogiske feltet. Oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål har blitt presentert. Neste kapittel 1.5 vil ta for seg tidligere internasjonal og nasjonal forskning på representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker og barnelitteratur. Studien til Skibsted Jensen et al., (2021) vies større plass enn øvrige studier, da denne er utgangspunktet for replikasjonsstudien.

Kapittel 2: Her vil relevant teori bli belyst gjennom teoretiske begreper. Kapitlet er delt opp i 4 underkapitler. I det første underkapitlet vil jeg beskrive mangfoldforståelse, berikelesesperspektivet og hvordan mangfold skrives frem i skolens styringsdokumenter. Videre vil jeg i andre underkapittel beskrive hvordan funksjonsnedsettelse kan forstås ut ifra ulike forståelsesmodeller og hvordan disse forståelsesmodellene har utviklet seg over tid. Denne studiens definisjon av begrepet mennesker med nedsatt funksjonsevne vil også her bli

belyst. Til slutt vil dilemmaer med å kategorisere mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse som denne studien gjør, bli presentert. Tredje underkapittel vil beskrive et historisk riss for hvordan nasjonale føringer kan ha betydning for utarbeidelse av læreplaner. Hva fagfornyelsen innebærer i praksis og hvilke endringer som er gjort blir så presentert. Til slutt vil endringer i fagfornyelsen i norskfaget redegjøres for. Fjerde underkapittel vil beskrive lærebokas rolle og dens betydning i norsk skole. Videre vil lærebokas mulige påvirkning på elevene bli skissert, og til slutt vil en beskrivelse for hvorfor det kan anses som viktig at norskbøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne bli presentert.

Kapittel 3: Dette er metodekapittelet. Her vil først oppgavens vitenskapsteoretiske rammeverk bli presentert, deretter vil en redegjørelse av replikasjonsstudie og konseptuell replikasjon bli presentert. Oppgaven har anvendt en kvantitativ metode, og to kodingsskjemaer har blitt utarbeidet for å samle inn data. Denne prosessen blir presentert, og det redegjøres videre for hvordan en kvantitativ innholdsanalyse har blitt benyttet for analyse av funn. Et eget kapittel er viet til å redegjøre for tvilstilfeller av funn. Videre vil kvalitetskriterier som validitet og reliabilitet i studien bli belyst, og til slutt vil etiske betraktninger for denne studien bli presentert.

Kapittel 4: Her blir funn presentert, fremstilt i diagrammer og omtalt. Først vil representasjoner totalt i tekst og bilde bli presentert og omtalt i hver sine diagrammer. Representasjoner totalt i forhold til fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst og bilde inngår i disse diagrammene. Til slutt vil fire ulike diagrammer fremstille hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er avbildet og omtalt i norskbøkene.

Kapittel 5: Her vil funn, relevant teori og forskning bli drøftet i lys av de valgte forskningsspørsmålene. Her vil det også løftes frem mulige implikasjoner ved representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker. Dette er et mer kritisk blikk på de funnene som er gjort.

Kapittel 6: Her avsluttes oppgaven og mulige spesialpedagogiske implikasjoner over funnene vil bli redegjort for.

Kapittel 7: Selv om det gjennomgående bli løftet frem begrensninger i denne oppgaven, vil et eget kapittel ta for seg begrensningene samlet. Forslag til videre forskning blir også presentert.

1.5 Tidligere forskning:

Det har vært gjennomført en rekke internasjonale forskningsstudier som har undersøkt representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker eller barnelitteratur. Jeg har inkludert forskning på barnelitteratur i denne gjennomgangen da funn i barnelitteratur viser en høyere representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne enn funn i lærebøker. Den viser også til en annen måte å analysere funnene på og har fokus på om representasjoner er negativt eller positivt fremstilt.

I svensk skolekontekst har Reichenberg (2017, s.73) undersøkt 30 lærebøker i grunnskolen fra 6-10 trinn, i fagene historie, biologi, religion og samfunnsvitenskap. Studiens mål var å undersøke hvorvidt representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, alder og etnisitet var forbundet med deltakelse. Funn viser få representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne og under halvparten av representasjonene fremstilte mennesker med nedsatt funksjonsevne som aktive deltakere.

I iransk skolekontekst har Cheng & Beigi (2011, s. 241) undersøkt 7 iranske EFL-lærebøker på ungdom- og videregående skole, EFL-bøker er engelske lærebøker. De undersøkte representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne fremstilt i bilder. Resultater viser totalt 10 bilder av mennesker nedsatt funksjonsevne, sammenlignet med 321 bilder som illustrerer menn, kvinner, gutter og jenter. Dette indikerer at representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder var lav.

Hodkinson (2007, 2012, 2017) har gjennomført flere forskningsstudier i England. Formålet med studiene var å undersøke representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde i ulike lærerressurser som brukes i undervisningen. En av forskningsstudiene hans undersøkte om representasjonene var positivt eller negativt fremstilt i elektroniske læremidler som brukes i grunnskolen. Til sammen ble 494 elektroniske ressurser fordelt på fire tilfeldige skoler, 4485 illustrasjoner, 930 fotografier og 59 videoklipp undersøkt. Funn viser at kun to elektroniske medier hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst, og de ble her fremstilt som enten onde og patetiske illustrert i en piratkarakter, eller som hjelpetremende og syke beskrevet i tekst med et tilhørende bilde av

en jente i rullestol. I forhold til representasjon i bilder ble det funnet 34stk totalt. Flest funn viste bilder av fysiske funksjonsnedsettelse. Konklusjonen er at representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne var lav, og kun to bilder representerte funksjonsnedsettelse lystbetont og positivt (Hodkinson, 2012, s. 252-257).

Videre viser funn i en annen forskningsstudie utført av Hodkinson, at i et utvalg på 96 lærebøker fra 1974-2005 var det få representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilder. Det ble kun funnet tekstlige representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i et novelleutdrag i en bok utgitt i 1976, en halv side om mobbing i en bok fra 2000, og tre korte setninger i en naturvitenskapelig lærebok fra 1994. I bilder viser funn at 0,28% av bildene illustrerer mennesker med nedsatt funksjonsevne. Videre analyser av funnene viser at den funksjonsnedsettelsen som var mest representert i bilder, var fysiske funksjonsnedsettelse, illustrert med mennesker som sitter i rullestol. 15% av bildene viste også personer med gips, som kan tyde på at vansken er midlertidig, men disse ble inkludert i hans materiale (Hodkinson, 2007, s. 7-10).

I en annen av Hodkinsons forskningsstudier tok han utgangspunkt i et utvalg på 61 lesebøker. Lesebøkene inneholdt 2199 illustrasjoner, 100 fotografier og 1006 sider med tekst. Funn viser at det kun var to bøker som hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst, og i bilder var mennesker med nedsatt funksjonsevne representert i 0,66% av bildene (Hodkinson, 2017, s. 576-581). Representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne er nærmest usynlige ut ifra hans funn.

Hodkinson et al., (2018, s. 30-31) har undersøkt i hvilket omfang mennesker med nedsatt funksjonsevne er omtalt eller avbildet, i lærebøker for grunnskolen i det engelske utdanningssystemet og EFL-bøker (engelske lærebøker) for ungdomsskolen og videregående skole i det iranske utdanningssystemet. Funnene viser at mennesker med nedsatt funksjonsevne kun er nevnt i tre korte utdrag i tre forskjellige engelske lærebøker. I iranske lærebøker var det kun en tekst som nevnte mennesker med nedsatt funksjonsevne. Basert på 4015 bilder var det kun 21 bilder som illustrerte mennesker med funksjonsnedsettelse. Samlet sett viser studiens funn at mennesker med nedsatt funksjonsevne er lite representert i tekst og i bilde.

Martinez-Bello & Martinez- Bello (2016, s.183-185) har undersøkt bilder i 8 lærebøker i colombiansk skole. Formålet med studien var å få kunnskap om kroppen, og hvordan den ble fremstilt i forhold til funksjonsnedsettelse, alder og kjønn. Basert på et utvalg av 839 kropper

illustrert billedlig, var det kun fire bilder som fremstilte mennesker med nedsatt funksjonsevne. Dette utgjorde totalt 0,5% , og er svært få representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Beckett et al., (2010) har undersøkt i hvilket omfang mennesker med nedsatt funksjonsevne er omtalt, og hvorvidt disse omtalelsene er positivt eller negativt fremstilt. De tok utgangspunkt i et utvalg på 100 barnebøker for 5 til 11 åringer utgitt etter 1990. Funn viser at 30 av bøkene inneholdt negative fremstillinger av mennesker med funksjonsnedsettelse vedrørende deres utseende. Videre viser funn at de omtales som annerledes, spesielle og at diskriminerende begreper som mentalt retard og dverg forekommer. 33 av bøkene inneholdt et biologisk syn på funksjonsnedsettelse, som innebærer at «problemet» med funksjonsnedsettelse er lokalisert i individet. 8 av bøkene inneholdt fremstillinger om at funksjonsnedsettelse er et problem som kan løses med magi. Ytterligere 23 bøker til hadde negative fremstillinger av mennesker med nedsatt funksjonsevne. 55 av bøkene inneholdt positive skildringer av mennesker med nedsatt funksjonsevne hvor funksjonsnedsettelse ble sett på som en naturlig del av mangfold. Flere av disse fremstillingene hadde også tilhørende beskrivelser om faktainformasjon om funksjonsnedsettelsen, og berørte dilemmaer med kulturelle og sosiale barrierer (Beckett et al., 2010, s. 378-383).

I nasjonal forskning er det få studier som har undersøkt representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker. Herrebrøden et al., (2021, s. 318-320) har tatt utgangspunkt i 78 lærebøker for 5-10 trinn for å undersøke om representasjonene er positivt eller negativt fremstilt. Funnene viser at mennesker med nedsatt funksjonsevne blir representert lite, kun i 21 portretter. Videre var mennesker med fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse underrepresentert sammenlignet med mennesker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse. Flestparten av representasjonene var også negativt fremstilt.

Skibsted Jensen et al., (2021) har undersøkt representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde i lærebøker fra 5-10 trinn. I et utvalg på 78 lærebøker fordelt på 7 ulike fag, viser funn at kun 38 av 78 lærebøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst. 23 av 78 lærebøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilde. Ytterligere har forfatterne delt inn funksjonsnedsettelse i kategoriene fysiske/sensoriske og intellektuelle/ psykiske funksjonsnedsettelse for å undersøke om det kan være ulikheter av representasjoner av disse kategoriene i lærebøkene. De har derfor også fremstilt en prosentvis andel av hvor mange lærebøker som har

representasjoner av de ulike kategoriene av funksjonsnedsettelse. Funn viser at 27 (35 %) av bøkene har representasjoner av mennesker med fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i tekst. 22 (28%) av bøkene har representasjoner av mennesker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst. I bilde illustrerer 20 (26%) av bøkene fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse, og kun åtte bøker (10%) illustrerer intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse..

Det var flest norskebøker i utvalget, 25 stk. Her viser funn at 13 stk (52%) av 25 norskebøker har representasjoner av mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsevne totalt i tekst. I forhold til de ulike kategoriene av mennesker med nedsatt funksjonsevne, viser funn at i tekst var det seks (24%) av bøkene som hadde representasjoner av fysiske/ sensoriske funksjonsnedsettelse. 11 (44%) av bøkene hadde representasjoner av intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse. I bilder var det kun fire stk (16%) av 25 norskebøker som illustrerte fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse totalt. Fire (16%) av 25 norskebøker har representasjoner av fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i bilder, og kun to (8%) av norskebøkene har representasjoner av psykiske/intellektuelle funksjonsnedsettelse i bilder (Skibsted Jensen et al., 2021, s. 9-10). Funnene viser at lærebøker fra 5-10 trinn har få representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, i tekst og bilde.

Denne forskningen ble viet inngående beskrivelse. Årsaken til dette er at jeg skal gjennomføre den samme undersøkelsen, men med norskebøker utgitt etter fagfornyelsen 2020. Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn i norskebøker vil bli sammenlignet med mine funn for å besvare forskningsspørsmål 2: Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen? i drøftingsdelen.

2.0. Teori

2.1.Mangfoldforståelse:

Inkludering og mangfold er to begreper som i lengre tid har stått sentralt for skolens målsetting (Tveitnes, 2022, s. 25). Begrepene kan forstås som innvevde i hverandre og det kan anses som vanskelig å snakke om mangfold, uten å nevne det politiske målet om en inkluderende skole for alle (Meld. St. 6 (2019-2020), s. 10; UNESCO,1994). Samtidig må oppgaven avgrenses, og jeg vil derfor legge et hovedfokus på begrepet mangfold. Min forståelse av begrepet mangfold er at det har eksistert i all sin tid og er ikke et nytt fenomen.

Denne oppgaven har ikke et formål om å gå i en utdypende beskrivelse om mangfold, men legger istedenfor vekt på hvordan mangfold skrives frem i skolens styringsdokumenter. Videre legges det vekt på at mennesker med nedsatt funksjonsevne inngår i et naturlig mangfold (Reichenberg, 2017, s. 73). Ved å innta en slik tilnærming kan jeg bruke det som teoretisk utgangspunkt for å skissere hvorfor det kan anses som nødvendig å undersøke representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker.

Mangfold kan forstås som forskjellighet og variasjon, og er noe vi alle mennesker representerer og skaper (Røthing, 2020, s. 16). Fra tidlig alder danner barn seg forestillinger om menneskelige forskjeller og blir opptatt av faktorer som gjør en lik den andre. Dette er faktorer som hudfarge, øyenfarge og hårfarge (Gilmore & Howard, 2016, s. 218). Det norske samfunnet består av menneskelig variasjon, både i forhold til ulike forutsetninger, ferdigheter, kunnskaper, væremåter og tenkemåter, men også i forhold til sosial og kulturell bakgrunn. Mangfoldbegrepet strekker seg dermed utover språklig, seksuelt og kulturelt mangfold, og inkluderer alle mennesker (Smith-D'Arezzo, 2003, s. 75). Når mennesker med nedsatt funksjonsevne inkluderes i et mangfoldsperspektiv, handler det om å åpne opp for å se at nedsatt funksjonsevne bare er et karaktertrekk ved mennesket, på samme måte som kjønn, seksuell orientering eller hudfarge. Det er ikke en fullstendig definisjon av hele mennesket (Florian, 2014, s. 11; Dalen, 2006, s. 18). Samtidig kan det å ikke inkludere mennesker med nedsatt funksjonsevne i et mangfoldsperspektiv, føre til at de ikke blir sett på som en naturlig del av menneskelig variasjon. Slik sett kan det være med på å tilskrive de stereotypier som annerledes og mindreverdige (Skarstad, 2019, s. 96).

Det er et økt fokus på å representere mangfold i klasseromslitteratur som en forebyggende strategi mot stereotypier holdninger og fordommer (Hayden & Prince, 2020, s. 5). Å representere mangfold i klasseromslitteratur er også en tilnærming for å presentere mangfold på en naturlig måte. Dette har inkludert kulturelle og etniske forskjeller, kjønn og seksualitet, men å representere mennesker med nedsatt funksjonsevne som en naturlig del av menneskelig mangfold, er det lite av (Reichenberg, 2017, s. 73). Mennesker med nedsatt funksjonsevne inngår i et slikt naturlig mangfold. Rundt 15% av verdens befolkning lever med en form for funksjonsnedsettelse, dette gjør at de utgjør verdens klart største minoritet (FN-Sambandet, u.å-a).

2.1.2 Berikelesesperspektivet:

Berikelesesperspektivet, eller enrichment perspective er utarbeidet av Edvard Befring. Hovedsakelig er dette et læringsperspektiv som vektlegger pedagogiske tilnærminger som vil mobilisere lærelyst og utviklingsmuligheter hos elever som mottar spesialpedagogisk opplæring. Det sentrale i dette perspektivet er å se på menneskelige forskjeller som en berikelse og som en ressurs i enhver skole og ethvert samfunn (Befring, 1997, s. 184-185).

Det interessante med å nevne berikelesesperspektivet i denne oppgaven, er at dette perspektivet vektlegger den sosiale og materielle atmosfæren i klasserommet. Den sosiale og materielle atmosfæren i klasserommet bør innby til et læringsmiljø preget av at forskjeller mellom mennesker blir verdsatt som noe verdifullt. Således kan hver enkelt elev utvikle sin egen identitet, et positivt selvbilde og oppleve selv som verdifull. Berikelesesperspektivet tar også for seg lærerens holdninger og at disse bør være preget av tiltro og positive forventninger til elevene (Befring, 2019, s. 65-66). Holdninger mot mennesker med nedsatt funksjonsevne hos hver enkelt elev kan være vel så viktig for at alle kan utvikle et positivt selvbilde og følelse av verdi.

2.1.3 Mangfold i skolens styringsdokumenter:

Skolen er en lærende institusjon som skal bidra til kunnskapsutvikling slik at hver enkelt elev kan bli aktive og demokratiske samfunnsborgere (Meld.St.28 (2015-2016), s. 5). Utdanning sees derfor på som et middel for å utjevne sosiale forskjeller (Arduin, 2015, s. 107).

Regjeringen stiller høye krav til hvordan skolen skal arbeide for at hver elev kan realisere sitt potensial. Dette innebærer at hver elev skal opparbeide seg verktøy, slik at de kan mestre sitt eget liv å delta i fellesskap med andre. Slik sett står skolen og samfunnet i et gjensidig forhold til hverandre (Meld.St.28 (2015-2016) s. 6-13). Det gjensidige forholdet mellom samfunnet og skolen gjenspeiles ved at skolen har fått et samfunnsoppdrag som er nedskrevet i skolens samfunnsmandat.

Samfunnsmandatet er fremhevet i formålparagrafen i opplæringsloven. Formålparagrafen er vid og beskriver sentrale verdier som opplæringen skal bygges på:

«Respekt for menneskeverdet og naturen, åndsfrihet, nestekjærlighet, tiljevning, likeverd og solidaritet. Det understrekes at dette er verdier som er forankret i menneskerettighetene som bygger på kristen og humanistisk arv og tradisjon, og som også kommer til uttrykk i andre religion og livssyn. Alle former for diskriminering

skal motarbeides og det skal legges vekt på skaperglede, engasjement, utforskertrang, tillit, respekt og krav som fremmer danning og lærelyst. Formålsparagrafen beskriver også kunnskaper og holdninger som skal fremmes for at alle skal kunne mestre sine egne liv, slik at de kan delta i arbeid og fellesskapet i samfunnet. Dette er kunnskap om demokrati, likestilling, respekt for den enkelte og vitenskapelig tenkemåte. Opplæringen skal også gi innsikt i kulturelt mangfold, kritisk, miljøbevisst og etisk tenkning (Opplæringslova, 1998, §1).

I den overordnede delen av læreplanen som ble vedtatt som forskrift i 2017, og som er styrende for skolens verdigrunnlag, blir 3 kapitler beskrevet. Dette er kap 1. Opplæringens verdigrunnlag, kap 2. Prinsipper for læring, utvikling og danning og kap 3. Prinsipper for skolens praksis. Alle disse hovedkapitlene består av flere underkapitler. Den overordnede delen skal gjenspeile formålsparagrafen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Under kap 1, Opplæringens verdigrunnlag, beskriver kap 1.1 Menneskeverdet:

«Menneskeverdet skal være bygget på ukrenkelighet og at alle mennesker er like mye verdt uavhengig av som skiller oss. Menneskeverdets ukrenkelighet gjelder for alle uansett hvem de er, og elevene skal reflektere over hvordan de kan ivareta menneskeverdet for å formidle holdninger som sikrer likeverd og likestilling. Videre skal skolen ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet og verdsettes. Menneskers ulikheter skal anerkjennes som en verdi og ingen skal utsettes for diskriminering» (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Under kap 1.2 om identitet og kulturelt mangfold, skal: «Elevene ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap. Elevene skal få innsikt i hvordan alle former for menneskelige mangfold lever sammen med våre ulike perspektiver og holdninger». Videre fremheves det i kap 1.6 demokrati og medvirkning, at: «Demokratiske verdier skal tilegnes, dette er verdier som å behandle alle med respekt, toleranse og anerkjenne den enkeltes tros- og ytringsfrihet. Demokratiske verdier fungerer som motvekt mot fordommer og diskriminering» (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Kap 3.1 i den overordnede delen av læreplanen, beskriver et inkluderende læringsmiljø: «Et mål med opplæring er at elevene skal lære å respektere forskjellighet og forstå at alle har en plass i fellesskapet» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Opplæringsloven kap 9A beskriver elevene sitt psykososiale læringsmiljø. Alle elever har rett til et trygt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring (Opplæringslova, 1998, §9A-2), videre skal skolen ha: «Nulltoleranse

mot krenking, mobbing, vold, diskriminering og trakassering» (Opplæringslova, 1998, §9A-3).

I Meld.St. 6 (2019-2020) *Tett på -tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*, fremheves det at: «Mennesker med nedsatt funksjonsevne står i en særstilt sårbar posisjon i forhold til et godt og trygt psykososialt miljø» (Meld.St.6 (2019-2020), s. 26).

Dette indikerer at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan antas å være mer utsatt for et læringsmiljø preget av diskriminering og trakassering. Stortingsmeldingen beskriver videre hvordan et inkluderende fellesskap kan skapes for alle og enhver, men det forutsetter holdninger om at barn og unge hører til i et fellesskap (Meld.St.6 (2019-2020), s. 12). Det å fremheve mangfold som en ressurs kan være en forebyggende faktor mot slike holdninger, da et slikt perspektiv kan gi elevene mulighet til å utvikle respekt og toleranse for at vi alle er forskjellige (Befring, 1997, s. 184-185).

De nevnte stortingsmeldingene, læreplanen og lovverk skildrer mangfold som en sentral verdi som skolene skal arbeide for å anerkjenne. Det påpekes at fremhevelse av mangfold er et forebyggende tiltak mot diskriminering. Å forholde seg til elevmangfold er derfor ikke noe skolen kan velge bort.

2.2 Hva er en funksjonsnedsettelse og hvordan har forståelsen utviklet seg over tid:

Det eksisterer ulike teoretiske forståelsesmåter av hva funksjonsnedsettelse er. Særlig er det tre teoretiske modeller som har dominert i forskningen på mennesker med nedsatt funksjonsevne. Dette er den medisinske, sosioøkonomisk og kulturelle modellen (Skarstad, 2019, s. 18-25). Hver av disse konseptualiseringene av funksjonsnedsettelse vil ha, og har hatt, påvirkning på forskning, politikk og praksis (Baglieri et al., 2011, s. 270).

I en medisinsk forståelse blir funksjonsnedsettelse betraktet som et problem som er lokalisert i kroppen, og har således fokus på menneskets biologi, istedenfor mennesket som enkeltindivider og selvstendige aktører. Ved en medisinsk forståelse krever en funksjonsnedsettelse tilhørende diagnoser og behandling for å få bukt med «problemet» (Hughes, 2017, s. 189; Bhaskar & Danermark, 2006, s. 281. Grue (2004) skisserer i sin bok hvordan mennesker med nedsatt funksjonsevne har blitt segregert fra samfunnet, usynliggjort, ignorert og utsatt for grove menneskerettighetsbrudd. I antikken ble barn med klumpføtter og annerledes utseende forlatt i skogen og sett på som verdiløse. En forståelse av funksjonsnedsettelse som en smittsom sykdom og noe samfunn skulle bukte med, har ført

til holdninger preget av frykt for det som fremstår som annerledes. Dette har resultert i marginalisering av mennesker med nedsatt funksjonsevne (Grue, 2004, s. 22-33). Den medisinske forståelsen har ført til at forskjellsbehandling og segregering har vært forstått som legitimt og naturlig, og ikke som diskriminerende (Skarstad, 2019, s. 26; Meld. St. 8 (2022-2023), s. 17).

En eugenikk/ rasehygienisk forståelse dominerte store deler av 1900-tallet. En slik forståelse innebærer et fokus på forbedring av arvematerialet og er en medisinsk forståelse i grovest forstand (Skarstad, 2019, s. 18). Eksempler på en slik tankegang viste seg i Amerika hvor samfunnsborgere betalte penger for å se på mennesker med nedsatt funksjonsevne utstilt på museum og sirkus, kalt «freak shows» (E. Andrews, 2019, s. 4-5). Et ytterligere eksempel som rystet verden, var Nazi-Tysklands utrydningspolitikk under andre verdenskrig. Her ble ulike grupper mennesker som ble ansett som verdiløse, drept. Mennesker med funksjonsnedsettelse var en av de første gruppene som Adolf Hitler beordret drept, men dette nevnes sjeldent (Skarstad, 2019, s. 21-23). Etter andre verdenskrig utarbeidet FN, verdenserklæringen om menneskerettigheter, med et formål om at slik hat og utrydningspolitikk aldri skal gjentas. I Artikkel 1 i verdenserklæringen om menneskerettigheter, begrunnes menneskeverdets iboende verdigheter, en verdighet vi alle har i kraft av at vi er mennesker (FN-sambandet, u.å-b). Samtidig ble tvangssterilisering av mennesker med nedsatt funksjonsevne gjort i lang tid etter verdenserklæringen, for å hindre at det biologisk arvematerialet ble videreført (E. Andrews, 2019, s. 11-12).

På 1960-tallet ble den medisinske modellen utfordret av en rettighetsmobilisering. Rettighetsmobiliseringen var først og fremst igangsatt av personer som var aktive bidragsyttere i funksjonshemmingsbevegelsen. Denne rettighetsmobiliseringen førte til at den sosiale modellen på funksjonsnedsettelse dukket opp. Det sentrale i sosiale modellen er at det er samfunnet som skaper funksjonsnedsettelse ved dets mangel på tilrettelegging og diskriminerende tenkemåte. Marginaliseringen som mennesker med nedsatt funksjonsevne har vært utsatt for tidligere, ble her betraktet som diskriminering og ikke som et naturlig resultat av deres biologiske forskjeller (Skarstad, 2019, s. 27).

På 1990-tallet kom et tredje perspektiv på funksjonsnedsettelse, kalt den kulturelle modellen. Årsaken til et tredje perspektiv var kritikk av at den sosiale modellen ikke tok hensyn til mennesker med funksjonsnedsettelse sin levde erfaring (Bhaskar & Danermark, 2006, s. 281). Forståelsen om hva normalitet er og hvordan den ble konseptualisert i samfunnet var av avgjørende betydning. Verdier og holdninger knyttet til samfunnets

mangfold var det viktigste i en slik modell (Shakespeare, 1994, s. 197-198). Et slik skifte knyttet til holdninger og forståelser, ser vi blant annet i hvordan det internasjonalt ble utformet en Salamanca-erklæringen i 1994. Salamanca-erklæringen vektlegger alle barns rett til skoleopplæring i en inkluderende og tilpasset skole. Erklæringen er et oppbrudd mot den tidligere segregerte opplæringen barn med nedsatt funksjonsevne har vært utsatt for (UNESCO, 1994).

2.2.1 Studiens definisjon av begrepet mennesker med nedsatt funksjonsevne:

Bhaskar & Danermark (2006) skisserer i sin artikkel hvordan funksjonsnedsettelse kan forstås som en vekselvirkning mellom disse tre modellene og inntar et kritisk realistisk syn på begrepet. Kritisk realisme åpner opp for å tenke at ulike fenomener utgjør et mangfold av mekanismer som er knyttet til ulike nivåer av virkeligheten. Disse nivåene eller laminerte systemene kan være: fysiske, biologiske, sosiale, sosioøkonomiske, kulturelle og normative, og elementer fra disse nivåene er alle involvert samtidig (Bhaskar & Danermark, 2006, s. 288-290; Skibsted Jensen et al., 2021, s. 3). Ved å kun innta et perspektiv, eksempelvis den sosiale modellen, kan dette føre til at andre nivåer av virkeligheten ikke blir løftet frem som betydningsfulle.

Et kritisk realistisk syn er derfor utgangspunktet for denne studien. Ved å innta et kritisk realistisk syn åpner det opp for å se at funksjonsnedsettelse er et resultat av biologiske, sosiale, relasjonelle og kulturelle faktorer, som gjensidig påvirker hverandre samtidig. Et kritisk realistisk syn kan også betegnes som en relasjonell modell (Skarstad, 2019, s. 8)

Et kritisk realistisk syn på funksjonsnedsettelse skrives frem i CRPD. I fortalen i konvensjonen tar punkt «e» for seg definisjonen av begrepet mennesker med nedsatt funksjonsevne slik: «Funksjonshemming er et resultat av interaksjon mellom mennesker med nedsatt funksjonsevne, holdningsbestemte barrierer og barrierer i omgivelsene som hindrer dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet, på lik linje med andre» (De forente nasjoner, 2006, s. 6)

2.2.2 Kategorisering av mennesker med nedsatt funksjonsevne:

Mennesker med nedsatt funksjonsevne defineres slik i CRPD:

«Mennesker med nedsatt funksjonsevne er blant annet mennesker med langvarig fysisk, mental, intellektuell eller sensorisk funksjonsnedsettelse, som i møte med ulike barrierer kan hindre dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet på lik linje med andre» (De forente nasjoner, 2006, art.1).

Funksjonsnedsettelse deles inn i fire kategorier i CRPD, og denne studien forholder seg til disse fire inndelingene. Det skal nevnes at å kategorisere mennesker med nedsatt funksjonsevne i ulike typer vansker kan ses på som et dilemma. En overfokusering på menneskets forskjellighet kan forsterke en følelse av annerledeshet (Ohna, 2022, s. 52). Slik kategorisering kan føre med seg stereotype forestillinger om at hvert enkelt menneske med eksempelvis en intellektuell funksjonsnedsettelse er like og i en felles gruppe. Dette kan fjerne kompleksiteten med at det finnes mangfoldige variasjoner av å være et menneske på (Florian, 2014, s. 11; Dalen, 2006, s.18).

Men i en setting hvor formålet er å undersøke forhold som berører mennesker med nedsatt funksjonsevne kan det ses på som nødvendig av metodiske hensyn. For eksempel undersøkte Barr & Bracchitta (2015) 238 universitets lærerstudenters holdninger til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Funn viser at deltakerne hadde flest positive holdninger til fysiske funksjonsnedsettelse, i forhold til atferdsmessige og utviklingsmessige funksjonsnedsettelse. Videre skriver forfatterne hvordan atferdsmessig funksjonsnedsettelse ofte kan betraktes som «usynlige». Et større omfang av negative holdninger mot atferdsmessige vansker kan ha sin forklaring i at en automatisk tenker at «en kan ta seg sammen», og at vansken er noe kontrollert i motsetning til fysiske funksjonsnedsettelse (Barr og Bracchitta, 2015, s. 231-233). Lignende resultater ble funnet i Nowicki (2006, s. 341) som undersøkte barns holdninger til funksjonsnedsettelse. Funn viser at barna som deltok i studien hadde flest negative holdninger til intellektuelle funksjonsnedsettelse i forhold til fysiske funksjonsnedsettelse.

Forskningsstudiene til Barr og Bracchitta (2015) og Nowicki (2006) impliserer at synlige fysiske funksjonsnedsettelse førte til flere positive holdninger, enn de som kan betraktes som usynlige. Å dele opp funksjonsnedsettelse i ulike kategorier kan i en slik forskningskontekst være etterrettelig. I Skibsted Jensen et al., (2021) viste funn at lærebøker hadde få

representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Forfatterne sendte ut spørreskjemaer til lærebokforfatterne for å undersøke mulige årsaker til den lave representasjon. Lærebokforfatterne svarte at en mulig forklaring er at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke eksplisitt nevnes i læreplan (Skibsted Jensen et al., (2021), s. 10). En unngåelse av å nevne begreper eksplisitt kan også føre til en usynliggjøring av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Balansen mellom synliggjøring og usynliggjøring kan få ringvirkninger som påvirker mennesker med nedsatt funksjonsevne (Barr & Bracchitta, 2015; Nowicki, 2006; Skibsted Jensen et al., 2021)

2.3 Fagfornyelsen og nasjonale føringer:

Fagfornyelsen er navnet på prosessen hvor alle læreplaner og tilhørende lærebøker ble endret i alle fag. Fagfornyelsen trådte i kraft i 2020 (Utdanningsdirektoratet, u.å-a). Det anses som sentralt å gjengi en teoretisk beskrivelse av hvordan læreplaner blir utviklet, for å illustrere hvordan læreplaner kan ha betydning for skolens arbeid og for hvilke temaer som kan bli inkludert i lærebøker.

Læreplanverket beskriver den viktigste kompetansen elevene skal utvikle for å bli aktive samfunnsborgere. Den består av læreplaner for hvert av fagene, fag- og timefordeling, tilbudsstrukturen i videregående opplæring, en generell del, og en del om prinsipper for opplæringen (NOU 2014:7, s. 12; Meld. St. 28 (2015-2016), s. 17). I 2004 la departementet frem St. Meld. 030 *Kultur for læring* (2003-2004) hvor det ble fremhevet at skolen skal være gjennomsyret av god kvalitet, slik at alle barn får opparbeidet seg en grunnmur bestående av sentrale verdier. Stortingsmeldingen berørte blant annet at skolen skulle tilstrebe en likeverdig opplæring for et større mangfold av elever, at elevenes grunnleggende ferdigheter skulle styrkes og at det skulle legges mer vekt på tilpasset opplæring (St. Meld. 030 (2003-2004), s. 3-8).

På bakgrunn av denne stortingsmeldingen kom det en reform i 2006 i norsk grunnskole og videregående opplæring, kalt «kunnskapsløftet». Reformen førte med seg en rekke endringer, blant annet nye kompetansemål og grunnleggende ferdigheter i alle fag. Dette resulterte i utarbeidelsen av læreplaner for hvert av fagene og tilhørende nye lærebøker (St. Meld. 030 (2003-2004), s. 3).

Samfunnet er i kontinuerlig forandring og dette fordrer at skolens opplæringsmål endres i takt med samfunnsendringer. Slik kan skolen realisere sitt potensiale i å gjenspeile regjeringens

høye krav til kvalitet (Meld. St. 28 (2015-2016), s. 6). Det ble gitt tilbakemeldinger fra skoleeiere og skoleledere om at kompetansemålene som ble utarbeidet i kunnskapsløftet 2006, var tidkrevende og førte til varierende kvaliteten på opplæringen (Meld.St.28 (2015-2016), s. 11). I 2016 kom Meld.St. 28 - *fag-fordypning-forståelse- en fornyelse av kunnskapsløftet* (2015-2016) som et svar på dette. Det fremheves tydelig i denne stortingsmeldingen at det er læreplanene som skal gi retning for skolens arbeid. Formålsparagrafen i opplæringsloven skal komme synligere frem i generell del i læreplanen og det er verdiene i formålsparagrafen som skal gjøre elevene i stand til å mestre sine egne liv. Å mestre sitt eget liv ses i sammenheng med at alle elever får utviklet et positivt selvbilde, og at de skal få oppleve seg selv som verdifulle for samfunnet. Stortingsmeldingen skildrer således et iboende og ukrenkelig menneskeverd hvor alle er like mye verdt, uavhengig av menneskelig forskjeller (Meld.St.28 (2015-2016) s. 21-23).

St.Meld.28 førte til en fornyelse av kunnskapsløftet 2006, og denne fornyelsen kalles fagfornyelsen 2020. I fagfornyelsen har det kommet inn tre tverrfaglige temaer i den overordnede delen for læreplanverket. Dette er temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling (Meld.St. 28 (2015-2016), s. 39). Det er interessant å nevne at under kap 2.5.2 i den overordnede delen av læreplanen, beskrives temaet demokrati og medborgerskap slik: «Opplæringen skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet. Videre skal de forstå dilemmaer som ligger i å anerkjenne både flertallets og mindretallets rettigheter» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Under kap 2.5.1 som beskriver teamet folkehelse og livsmestring: «Skal god psykisk og fysisk helse fremmes slik at alle får utviklet et godt selvbilde og en trygg identitet» (Kunnskapsdepartementet, 2017).

2.3.1 Norskfaget:

Norskfaget blir regnet som det største faget i grunnopplæringen i norsk skole, og er et fag som skal fremme kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling (Meld.St. 28 (2015-2016), s. 49-50). I læreplanen for norsk *NOR01-06* under fagets relevans og sentrale verdier, står det at: «Norskfaget skal ruste elevene til å delta i demokratiske prosesser. Elevene skal få mulighet til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål slik at de får respekt for menneskeverdet og naturen» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Under kjerneelementer i læreplanen for norsk står det at elevene: «Skal lese tekster for å få innsikt i andre menneskers tanker og livsbetingelser» (Kunnskapsdepartementet, 2019). I

forhold til de tverrfaglige temaene i norsk er to av de særlig relevante for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og dette er temaene folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap. Temaet folkehelse og livsmestring skal: «Anvendes i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa. Gjennom slike tekster skal elevene få bekreftet sitt eget selvbilde og bidra til identitetsutvikling og livsmestring» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

I det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap skal tekster i norskfaget: «Gi elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer, slik at de utvikler forståelse, respekt og toleranse for den andre» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

De tverrfaglige temaene demokrati/medborgerskap og folkehelse/livsmestring beskriver temaer som omhandler mennesker med nedsatt funksjonsevne, selv om begrepet ikke blir nevnt eksplisitt. For det første skal tekster i norskfaget gi elevene innblikk i alle menneskers livssituasjon, for å fremme forståelse og toleranse for hver enkelt. For det andre skal tekstene føre til at hver enkelt elev får bekreftet sin identitet. Endringene i fagfornyelsen skildrer, slik jeg tolker det, at mennesker med nedsatt funksjonsevne bør være representert i en eller annen form i norskbøker skrevet etter fagfornyelsen.

2.4 Lærebokas rolle i norsk skole:

Læreboka har en lang tradisjon i norsk skole og den har stått sterkt både for innholdet av hva læreren underviser om, og hvordan lærerene planlegger undervisningen (Meld.St.28 (2015-2016) s. 75). I 1739 ble skolen obligatorisk for alle gjennom allmueskolen, og allerede her ble det påpekt at elevene trenger tilrettelagte tekster gjennom ABC-bøker. Elevene trengte også tekster som strekker seg utover skolens kontekst, som Davids salmer, Det nye testamentet og Bibelen. Innholdet var for det meste tuftet på kristendommen og målet var at elevene skulle lære å lese.

På 1800-tallet begynte debatten å rette søkelys mot skolens formål. Debatten handlet om at opplæringen skulle strekke seg utover opplæring i kristendommen og gi elevene kunnskap i de grunnleggende ferdighetene som skriving, lesing og regning. Dette førte med seg en rekke endringer av skolens innhold, og læreboka for hvert av fagene ble etablert. Siden den tid har læreboka vært en sentral del av skolen, selv om innholdet og dens enerådende betydning har endret seg med tiden (Skjelbred, 2019, s. 26-27).

På slutten av 1800-tallet og frem til 2000-tallet var det en statlig kontroll av lærebøkene gjennom en godkjenningsordning. Årsaken til avviklingen var blant annet kritikken om

unødvendig kontroll, at lærere burde få mer valgfrihet i valg av undervisningsmateriell og at læreplanen bør være det rådende for undervisningen og ikke læreboka i sin helhet (Skjelbred, 2019, s. 45-46; Ashamar et al., 2021, s. 297). I dag er det privat etablerte bokforlag som produserer lærebøker, og ved endring av læreplaner produseres det nye lærebøker for å gjenspeile læreplanen (Skjelbred, 2019, s. 62).

Opplæringen i dag består av mangfoldige sammensatte læremidler. Dette er ikke et nytt fenomen. Allerede i 1939 gjennom Normplanen, ble et økt fokus på elevenes «arbeidsskoleprinsipp» og «elevaktivitetens prinsipp» aktuelt. Fokuset var her på elevenes selvstendige søken etter viten, istedenfor at de skulle få servert svarene gjennom læreboka som enerådende kilde til kunnskap. Læremidler som ble brukt i skolen strakk seg allerede her utover tekster som bare ble formidlet gjennom læreboka (Skjelbred, 2019, s. 30-34).

Rollen til læreboka har derfor endret seg i takt med samfunnet og skolens innovative prosess. I Forskrift til Opplæringslova beskrives læremidler slik: «Med læremiddel meiner ein alle trykte, ikkje-trykte og digitale element som er utvikla til bruk i opplæringa. Dei kan vere enkeltstående eller gå inn i ein heilskap, og dekkjer aleine eller til saman kompetanssmål i Læreplanverket for Kunnskapsløftet» (Forskrift til Opplæringslova, 2006, §17-1) Mangfoldigheten av læremidler vedvarer med fagfornyelsen 2020, og det presiseres i Meld.St. 28 (2015-2016) at læremidler har stor betydning for elevenes læringsutbytte og at læremidler skal sikre at opplæringen er i tråd med ny læreplan. Videre påpekes det at det stadig er et økende tilfang av læremidler, noe som igjen vil føre til variasjon i kvaliteten på de valgte læremidlene (Meld.St.28 (2015-2016) s. 75-77). Lærebøker kan betraktes som indirekte virkemidler som lærerne tar i bruk som et hjelpemiddel, slik at undervisningsarbeidet er i tråd med læreplanen (Bachmann, 2004, s. 120).

Som beskrevet i avsnittet over, består læremidler i dag av andre kilder enn bare læreboka. Det pågår en debatt om elever i skolen har behov for lærebøker i papirform, eller om læreboka har blitt erstattet av andre digitale læremidler (Skjelbred, 2019, s. 40; Aashamar et al., 2021, s. 297; Meld. St. 28 (2015-2016) s. 76).

Forskningen er sprikende, for eksempel har Aashamar et al., (2021) gjennom forskningsprosjektet LISE, undersøkt hvordan lærebøker anvendes i faget norsk. Forskningen forekom i skoleårene 2015-2017 hvor 7 ulike skolers undervisningstimer i norskfaget, fordelt på 8 og 9 trinn ble filmet. Resultater viser at lærerene henter tekster fra andre kilder enn læreboka, at læreboka i norsk kun var til stede ved to skoler, og av 61 tekster var kun tre

stykk hentet fra læreboka. Norsk boka blir brukt lite ut ifra deres undersøkelse. Det tillegges at det ikke er tatt for høyde for hvordan læreboka brukes andre steder enn i klasserommet, for eksempel for hvordan den brukes når lærere planlegger undervisningen eller hva elevene skal lese som forberedelse til prøver (Aashamar et al., 2021, s. 300-308). I Meld.St.28 (20152016, s. 75) fremkommer det imidlertid at tidligere evalueringer av kunnskapsløftet 2006, viser at mange lærere bruker læreboka som planleggingsverktøy for undervisningen.

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) gjennomfører spørreundersøkelser til skoleeiere og skoleledere med ulike temaer frem til 2025. Spørreundersøkelsene gjennomføres to ganger i året og blir kalt «*Spørsmål til Skole-Norge*» (Bergene et al., 2021, s. 3). I rapporten *Spørsmål til Skole-Norge. Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere høsten 2021*, blir skoleledere og skoleeiere spurt om de har kjøpt inn nye læremidler som er tilpasset endringen i læreplanene etter fagfornyelsen. På videregående skolenivå svarer skoleeiere og skolelederne at de har kjøpt inn nye læremidler (95 prosent). På grunnskole svarer 84 prosent at de har kjøpt inn nye læremidler. De ble videre spurt om hva slags læremidler de har kjøpt inn. På barneskolenivå oppgi 46 prosent at de har kjøpt inn en kombinasjon av trykte og digitale læremidler. På ungdomsskole oppgir 41 prosent det samme (Bergene et al., 2021, s. 122-125). Det presiseres ikke hva som ligger i kategoriene, og i hvilken kategori læreboka kommer inn. Uavhengig av dette er formålet mitt med å vise til undersøkelsen, og understreke poenget med at læremidler i dag består av ulike kilder og ikke bare av læreboka, men at læreboka fortsatt blir brukt.

Frem til 2025 foregår det jevnlig evalueringsrapporter av fagfornyelsen. I evalueringen «*underveis med nytt læreplanverk: ledelse, styring og støtteressurser*» (Gunnulfsen et al., 2022), har de gjennomført en undersøkelse hvor skoleledere og skoleeiere svarer på aktuelle temaer. Et av spørsmålene som ble stilt er om de prioriterer digitale læringsressurser fremfor tradisjonelle lærebøker. Svarprosentene er varierende, 14 % oppgir at de i liten grad benytter digitale læringsressurser fremfor lærebøker, 48 % oppgir at de gjør det i noen grad og 38% oppgir at de gjør det i stor grad (Gunnulfsen et al., 2022, s. 47-49). Disse svarene indikerer at læreboka fortsatt blir brukt. Lignende resultater ses i en undersøkelse gjort av Blikstad-Balas & Skaug (2019, s. 92-94) over hvilke tekster som brukes i norskfaget på videregående skole. Her viser funn at læreboka i stor grad var utgangspunktet for hvilke tekster som ble brukt, men at det også ble benyttet andre kilder i forhold til verk fra 1800 tallet. Læreboka blir fortsatt brukt, men det er varierende grad i forhold til ulike skoler.

De siste salgstallene over lærebøker solgt etter fagfornyelsen 2020, viser en økning av solgte papirbøker. I 2020 var forlagsomsetningen på papirsalget i grunnskolen på 236 961 kr. I 2021 økte salget til 354 804 kr. En økende trend ses også i salg av digitale læremidler med 176 629 kr i 2020, og 250 540 kr i 2021. På videregående skole er den økende trenden av solgte papirbøker lik (Den norske forleggerforening, 2022). Tall fra 2022 har ikke kommet ut enda. Beckett & Buckner (2012, s. 877) argumenterer for at skolen har stor betydning for yngre menneskers konstruksjon av menneskelig mangfold, slik som konstruksjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Læreboka kan muligens ha en like stor funksjon, da læreboka fortsatt er i bruk og er en integrert del av skolen (Reichenberg, 2017, s. 73; Bachmann, 2004, s. 133).

2.4.1 Lærebokas påvirkning på elever:

Hvordan læreboka påvirker hver enkelt elev er et utsagn jeg ikke har belegg for å gi et nøyaktig svar på, og det er heller ikke en hypotese jeg skal undersøke i denne studien. Derimot kan jeg ved bruk av tidligere forskning dra paralleller til hvordan bøker kan påvirke yngre barn og elever, og hvorfor det kan anses som viktig at norskbøker for 5-10 trinn har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Barnelitteratur kan ha en innflytelse på yngre menneskers holdningsutvikling, oppfatninger av sosiale konstruksjoner og personlig og sosial utvikling (Otrotsky et al., 2015, s. 31; Rieger & McGrail, 2015, s. 18; S. Andrews, 1998, s. 422). Bevisstheten om denne påvirkningen har ført til at det er rettet et søkelys mot inkluderende og mangfoldslitteratur i skolen (Hayden & Prince, 2020, s. 1-5). Viktigheten av å undersøke hvem som er representert, hvordan de er representert og hvem som ikke er representert er sentrale sider ved en slik litteratur (Pennell, 2017, s. 412). For eksempel beskriver Hodkinson (2017, s. 579) hvordan urealistiske fremstillinger av mennesker med nedsatt funksjonsevne bør unngås. Urealistiske fremstillinger som inneholder feilaktig informasjon om funksjonsnedsettelsen, kan føre til at elevene danner feilaktige forestillinger om mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Grue (2004) illustrerer i sin bok hvordan materielle forhold som massemedia, filmer og litteratur har betydning for hvilke holdninger og stereotypier som dannes om mennesker med nedsatt funksjonsevne. Ved at de ikke er representert i slike medier, fører det til en usynliggjøring og en konstruksjon av en annerledeshet som skaper splittelser (Grue, 2004, s.173-178). Bevisstheten om materielle forholds betydning blir illustrert i en undersøkelse gjort av Favazza et al., (2017). De undersøkte hvorvidt mennesker med nedsatt funksjonsevne

er representert i materialiteter i klasserom for barn i ung alder. Resultater viser at det er få representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i materialitetene i klasserommene. De stiller seg undrende til hvorfor det fortsatt er en unngåelse av å representere alle menneskelige variasjoner i miljøene barna oppholder mesteparten av tiden sin i, da slik representasjon kan føre til positive holdninger mot mennesker med nedsatt funksjonsevne (Favazza et al., 2017, s. 654-657).

Barnelitteraturens påvirkning blir illustrert av Hughes (2012) som skriver om hvordan bildebøker som representerer blindhet, kan gi yngre mennesker muligheten til å engasjere og identifisere seg følelsesmessig i karakteren som er illustrert. Det følelsesmessig engasjementet skapes ved at leserne av bildebøkene bygger en relasjon til karakteren som er visuelt illustrert (Hughes, 2012, s. 39). Parsons (2013) gjennomførte en kvalitativ studie av 10 elever på fjerdetrinn for å undersøke hvordan elevene engasjerte seg i fiktive karakterer i et utvalg skjønnlitterære tekster. Funn viser at elevene sympatiserer og opplever intense relasjoner med den fiktive karakteren (Parsons, 2013, s. 14-18). Å danne relasjoner til fiktive karakterer i bøker kan føre til en holdningsutvikling som viser til forståelse og aksept for den andre (Favazza et al., 2017, s. 651). Motsatt kan mangel på slike representasjoner føre til utenforskap, stigma og negativt selvbilde (Blaska & Lynch, 1998, s. 36-37; Favazza et al., 2000, s. 4-6).

Tidligere forskning (Triandis et al., 1984, s. 44-46) har vist at holdningsutviklingen til barn kan bli formet gjennom direkte erfaringer, hvor det utvikles relasjoner og vennskap uavhengig av funksjonsevne. Gjennom indirekte erfaringer som bøker, medier og samtaler om mennesker med nedsatt funksjonsevne. Og at barnas sosiale omsorgsgruppe har en stor betydning på deres holdningsutvikling. Den sosiale omsorgsgruppe består av foreldre, lærere og andre barn. Den direkte erfaringen gjenspeiles av Barr & Bracchitta (2008, s. 236-238), som undersøkte 211 universitets lærerstudenters holdninger til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Resultater viser at økt kontakt med mennesker med nedsatt funksjonsevne skapte positive holdninger mot dem, noe som fører til en nedgang i stereotype forestillinger om håpløshet.

Den indirekte erfaringer som kan opparbeides gjennom bøker beskrives av Hughes (2017). Hun beskriver at det er viktig at det tilrettelegges for et tekstlig eller billedlig forhold til mennesker med nedsatt funksjonsevne i bøker for barn i ung alder. Dette for å redusere feiloppfatninger og stigma mot den andre, noe som kan føre til toleranse, åpenhet og

utvikling av relasjoner i den virkelige verden. Men den indirekte erfaringen kan også påvirke elevers identitet og følelse av verdi (Hughes, 2017, s. 191). Å se seg selv representert i lærebøker i klasserommet kan ha stor betydning for hver enkelt elev (Heineke et al., 2022, s. 277).

Favazza & Odom (1997) sin studie illustrer hvordan den direkte, indirekte og påvirkningen av barnets sosiale gruppe kan ha betydning for barns holdningsutvikling. De gjennomførte en randomisert studie med 46 barnehagebarn uten funksjonsnedsettelse, for å se om en intervensjon på 9 uker kunne endre deres holdninger til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Holdningsendringen tok utgangspunkt i direkte påvirkning (kontakt med barn med funksjonsnedsettelse), indirekte påvirkning (ved å lese bøker som representerer mennesker med funksjonsnedsettelse) og barnets nærmeste sosiale gruppe (barnehagelærerne leste bøker, og foreldrene fikk med seg bøker hjem og leste for barna). Funn viser at disse intervensjonene førte til en positiv holdningsendring mot mennesker med nedsatt funksjonsevne (Favazza & Odom, 1997, s. 407-414).

Cameron & Rutland (2006) undersøkte hvordan et psykologisk konsept kalt utvidet kontakt som i dette tilfelle var bøker, kunne føre til holdningsendringer mot mennesker med nedsatt funksjonsevne. Barn i alderen 5-10 år deltok i en 6 ukers intervensjon hvor de ble lest historier for, historier som illustrerte mennesker med og uten funksjonsnedsettelse. Resultater viste at jevnlig utvidet kontakt med bøkene førte til positive holdningsendringer mot mennesker med funksjonsnedsettelse (Cameron & Rutland, 2006, s. 469-472). En bevissthet om tekstlige kilders påvirkning har ført til at flere har utgitt artikler hvor de gir tips til lærere om hvordan de kan velge god inkluderende litteratur, og hvordan litteraturen kan brukes i undervisningen for å åpne opp for samtaler om menneskelig mangfold (Tondreau & Rabinowitz, 2021, s. 62-67; Ostrosky et al., 2015, s. 37).

2.4.2 Viktigheten av representasjonene:

Historisk har mennesker med nedsatt funksjonsevne vært lite representert i ulike medier og i lærebøker. En slik unngåelse av representasjon opprettholder negative fordommer og stereotype forestillinger (Favazza et al., 2017, s. 651). Barn med nedsatt funksjonsevne er blant verdens mest stigmatiserte barn, og på verdensbasis er de særlig utsatt for diskriminering, vold, misbruk, segregering og forsømmelse (World Health Organization, 2012, s. 13-14). Læreboka kan en sosial og kulturell funksjon, ved at den medierer og sender ut beskeder til yngre barn og elever. Når lærebøker utelater mennesker med nedsatt

funksjonsevne er den med på å forsterke en sosial konstruksjon om at mennesker med nedsatt funksjonsevne har en plass utenfor det «normale» klasserommet og den «normale» verden (Grue, 2004, s. 22-33). Læreboka kan derfor være med på å reproducere forskjeller i samfunnet og har således en formidlende rolle (Hodkinson, 2016, s. 57-60; Martinez-Bello & Martinez-Bello, 2016, s. 181).

Bishop (1990, referert i Hayden & Prince, 2020, s. 6) bruker metaforene om at bøker fungerer som speil og vinduer. De fungerer som speil ved at vi ser en refleksjon av oss selv og denne refleksjonen kan virke identitetsskapende. Å se en refleksjon av seg selv handler om at elevene får høre eller lese historier de kan gjenkjenne seg i, og at bilder i bøkene illustrerer at de er en del av verden vi lever i (Blaska & Lynch, 1998, s. 36). En mangel på refleksjon i bøkene kan trolig føre til at elevene oppfatter seg selv som ulik, adskilt, og mindre verdifulle enn de menneskene som blir representert i bilder og tekst (Favazza et al., 2000, s. 2). Bøker fungerer som vinduer ved at de kan betraktes som inngangsporter ut til den virkelige verden. Det vi ser og hører om i bøkene kan indikere hva som har betydning og verdi i den virkelige verden (Blaska & Lynch, 1998, s. 36). Når mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke er representert i lærebøker, kan dette trolig sende ut beskjeder til elevene om at noen holdes utenfor den virkelige verden, og at dette er normalen (Favazza et al., 2000, s. 3-4).

At mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i lærebøker anses derfor som viktig for at alle elever skal få mulighet til å se en refleksjon av seg selv som verdifulle aktører i den virkelige verden. Dette kan fungere som et redskap for å forme deres identitetsutvikling og positivt selvbilde (Hughes, 2017, s. 191). Representasjoner kan også være viktig for at jevnaldrende elever får erfare på en naturlig måte at verden består av berikelsesrike og betydningsfulle menneskelige variasjoner (Blaska & Lynch, 1998, s. 36; Favazza et al., 2000, s. 2-4). Representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, tekstlig og visuelt forgrunner derfor respekten for menneskeheten og verdigheten til alle elever (Hayden & Prince, 2020, s. 1).

Lærebøker fungerer som et felles referansepunkt, ved at alle barn i Norge går på skole og bruker mye av hverdagen sin på lærebøker (Oates, 2014, s. 5). Læreboka står derfor i en sterk posisjon til å formidle hvilke forhold som har betydning i den virkelige verden. Det skal imidlertid tillegges at hvert enkelt menneske leser en bok gjennom sin egen unike linse, og denne linsen er et produkt av tidligere erfaringer og forforståelser. At læreboka påvirker alle elever på akkurat samme måte kan anses som utenkelig (Gilmore & Howard, 2016, s. 245).

Hvordan lærerne tilrettelegger for hvordan læreboka brukes i undervisningen, vil også ha betydning for hvordan mennesker med nedsatt funksjonsevne blir snakket om i undervisningen (Bachmann, 2004, s. 124).

3.0 Metode:

Dette kapitlet vil handle om den metodiske rammen for denne masteroppgave. Metodikk kan forstås som alle de verktøyene som benyttes for å finne svar på problemstillingen og som fører til ny viten om det aktuelle fenomenet som undersøkes (Larsen, 2017, s. 17). Metodikk beskriver veien til målet, og består av fremgangsmåter for hvordan data blir innhentet og analysert for å besvare den aktuelle forskningshypotesen (Leppink, 2017, s. 100; Befring, 2015, s. 37). Herunder vil derfor oppgavens vitenskapsteoretiske forståelse presenteres. Dette er valg av forskningsmetode som er todelt ved at oppgaven er en konseptuell replikasjon og benytter en kvantitativ metode for innsamling data. Videre vil oppgavens utvalg, og bruk av en kvantitativ innholdsanalyse for å kode og analysere funn bli presentert. Tvilstilfeller av funn vil bli oppgitt under et eget punkt. Det oppstod tvilstilfeller i koding av funn. Deretter vil studiens kvalitetskriterier bli belyst gjennom punktene reliabilitet og validitet. Til slutt vil et etisk rammeverk bli redegjort for.

3.1 Vitenskapsteoretisk rammeverk:

Problemstillingen i denne masteroppgaven er «*I hvor stor grad er mennesker med nedsatt funksjonsevne representert i tekst og bilde, i norskebøker fra 5-10 trinn?*». Jeg har også valgt ut to forskningsspørsmål som bakteppe for denne studien:

- 1. I hvor stort omfang er mennesker med funksjonsnedsettelse, omtalt eller avbildet i norske lærebøker for grunnskolen, publisert etter fagfornyelsen?*
- 2. Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen?*

For å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene, har jeg tatt i bruk ulike framgangsmåter for innhenting av data, koding og analysering av funn. Alle disse verktøyene som benyttes, blir så gjort til gjenstand for kritisk refleksjon og det er dette som er med på å avgjøre om oppgaven skisserer vanlig kunnskap eller vitenskapelig og forskningsbasert kunnskap (Larsen, 2017, s. 13; Gilje & Grimen, 2018, s. 16-17). Vitenskapens mål er å finne frem til lover og prinsipper som kan forklare ulike fenomen, noe som gjøres via systematiske undersøkelser (Leppink, 2017, s. 97). Vitenskapen søker etter en sannhet som illustrerer en bit

av virkeligheten, men virkeligheten kan vise ulike sannheter ut ifra hvilken måte vi søker etter sannheten på. Med begrepet «måte» vises det til at forskning skal være intersubjektiv, noe som innebærer at fremgangsmåten er bygd på faglig metodiske og vitenskapsfilosofiske tradisjoner. Intersubjektivitet handler om at andre forskere kan gjennomføre den samme undersøkelsen. «Sannheten» er derfor ikke basert på mine subjektive erfaringer og følelser, men er heller et resultat av alle de metodiske valgene som er tatt for å komme frem til «sannheten» (Befring, 2015, s. 25; Nyeng, 2017, s. 11; Nyeng, 2012, s. 9).

Teamet for denne oppgaven har sitt utspring i samfunnsvitenskapelig metode hvor hensikten er å undersøke den sosiale virkeligheten (Nyeng, 2012, s. 11). Den sosiale virkeligheten er ikke alltid direkte observerbar og i denne oppgaven blir den sosiale virkeligheten forsøkt belyst ved å operasjonalisere begrepet mennesker med nedsatt funksjonsevne ved bruk av kodeskjemaer (Bryman, 2016, s. 293). Kodeskjemaene er utgangspunktet for at antall norskbøker som har representasjoner av mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst og bilde, kan bli telt opp og fremstilt prosentvis. Ved å kode ned funn får jeg også anledning til å presentere hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i norskbøkene. Det er disse kvantitative funnene som i neste omgang kan forklare en bit av «virkeligheten» og etablere en ny forståelse av fenomenet som er undersøkt (Creswell & Creswell, 2018, s. 4).

Det er derfor interessant med en postpositivistisk vitenskapsteoretisk tilnærming som bakteppe. Postpositivismen forbindes ofte med en kvantitativ metode, da den er basert på nøye observasjon, statistikk og målinger av en objektiv virkelighet (Creswell & Creswell, 2018, s. 6-7). Den stammer fra naturvitenskapen og har sitt utspring fra positivismen. Positivismen oppstod på 1800-tallet, da Auguste Comte tok til ordet for at kunnskap skulle være basert på sanseerfaringer og ikke spekulasjon og overtro. Kunnskap skal ikke bestå av feilaktige forestillinger om virkeligheten, men bestå av sikker kunnskap det ikke kan reises tvil om. Sikker kunnskap skapes gjennom objektive målinger, analyser og verdinøytralitet (Befring, 2015, s. 21-22; Bryman, 2016, s. 24). Postpositivisme utfordrer det positivistiske synet på at kunnskap aldri kan være absolutt og feilfri, og ønsker istedenfor å identifisere og vurdere årsaker som kan være med på å påvirke utfallet av forskning. Dette gjøres blant annet ved å replikere forskningen og gjøre gjentatte målinger av samme virkelighet (Befring, 2010, s. 12).

Det interessante med en postpositivistisk tilnærming i min oppgave er nettopp dette med replikering. Min studie er en replikasjonsstudie av den tidligere forskningen til Skibsted Jensen et al., (2021). Hovedformålet er at jeg undersøker det samme konseptet som er representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, men i norskbøker utgitt etter fagfornyelsen. Med en postpositivistisk tilnærming er jeg mer interessert i å undersøke at kunnskapen ikke er absolutt, og den er heller ikke statistisk. Jeg vil ta høyde for at nettopp det å undersøke den samme hypotesen i et nytt utvalg (gjentatt testing og replikering), kan føre til en ny forståelse av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker.

En postpositivistisk tilnærming kjennetegnes også ved en hypotetisk- deduktiv tilnærming i forholdet mellom teori og forskning. Dette innebærer at utgangspunktet for valg av tema er allerede eksisterende teori, som i dette tilfellet er studien til Skibsted Jensen et al., (2021) og deres funn om lav representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker for grunnskolen. Videre har jeg brukt dette som teoretisk utgangspunkt til å velge problemstilling, valg av metode, innsamling og analysering av data (Befring, 2010, s. 19; Creswell & Creswell, 2018, s. 58; Bryman, 2016, s. 21-23).

3.2 Replikasjonsstudie:

Denne oppgaven er som tidligere skrevet en replikasjonsstudie av den tidligere forskningsstudien til Skibsted Jensen et al., (2021). De undersøkte representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde i lærebøker fra 5-10 trinn. Videre sendte de ut et spørreskjema til lærebokforfatterne, hvor de spurte om mulige årsaker til hvorfor mennesker med nedsatt funksjonsevne var lite representert i lærebøkene (Skibsted Jensen et al., 2021, s. 1). Replikering er et metodisk verktøy som baseres på at tidligere forskning blir repetert eller gjentatt for å etablere ny kunnskap om det aktuelle fenomenet, og for å vurdere forskningens gyldighet. Replikering kan derfor kategoriseres som vitenskapens hjørnestein (Schmidt, 2009, s. 91; Coyne et al., 2016, s. 244; Travers et al., 2016, s. 196; Plucker & Makel, 2021, s. 90; Bryman, 2016, s. 41).

Det har vært en fagfornyelse i 2020, som innebærer at alle læreplaner for grunnskolen og videregående skole er endret (Utdanningsdirektoratet, u.å). Endringen av læreplaner har ført til nye lærebøker (Skjelbred, 2019, s. 62). Funnene til Skibsted Jensen et al., (2021, s. 9-11) viste at antall representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne var lav, altså at de var lite representert. Jeg er ikke ute etter å undersøke om min studie kommer frem til lignende resultater i den hensikt med å vurdere deres funns reliabilitet (Larsen, 2017, s. 47;

Nyeng, 2012, s. 105). Det jeg er ute etter å undersøke er om den aktuelle hypotesen har overføringsverdi til andre omstendigheter eller utvalg. De tok utgangspunkt i lærebøker skrevet før fagfornyelsen. Det er interessant å gjøre en replikasjon for å undersøke om fagfornyelsen kan ha ført til en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norske grunnskolebøker. Uavhengig av resultat, vil replikeringen utvide vår forståelse av det undersøkte fenomenet (Travers et al., 2016, s. 195; Coyne et al., 2016, s. 245).

Selv om replikering blir nevnt som vitenskapens hjørnestein, og som sentralt i postpositivistisk forståelse, er det få replikasjonsstudier (Schmidt, 2009, s. 91; Coyne et al., 2016, s. 244; Bryman, 2016, s. 41). Begrepet replikasjonskrise beskriver en tillitskrise til det psykologiske forskningsfeltet, og oppstod etter at det ble avdekket at en rekke publiserte funn viste seg å være falske, ha lav validitet og liten overføringsverdi (Field et al., 2019, s. 1). Dette har ført til økt oppfordring om å gjennomføre flere replikasjonsstudier da de forekommer sjeldent, også i det spesialpedagogiske forskningsmiljøet (Plucker & Makel, 2021, s. 90; Cook, 2014, s. 234)

En årsak til få replikasjonsstudier kan forklares i det som betegnes for publikasjonsflaskehalsen. Publikasjonsflaskehalsen er et økende kriterium fra tidsskrifter og publikasjonskanaler, hvor nye funn fremfor gamle funn undersøkes, og hvor positive resultater blir hyppigere utgitt i tidsskrifter (Giner-Sorella, 2012, s. 562; Schmidt, 2009, s. 95; Coyne et al., 2016, s. 246). Dette fører til at forskning som estetisk sett oppleves som «finere» med positive resultater blir publisert. Dette kan igjen resultere i en sannhet om at en praksis er effektiv, når upublisert forskning viser det motsatte (Travers et al., 2016, s. 197). Det å replikere tidligere forskning kan være en løsning på problemet. Imidlertid skal det tillegges at det er reist kritikk mot begrepet replikasjonskrise og oppfordringen til økt replikering (Stroebe & Strack, 2013, s. 60-63). Slik jeg leser deres artikkel handler kritikken deres om at det oppfordres til flere direkte replikasjonsstudier i sosialpsykologisk forskning, men det skisseres ikke godt nok hva som er forskjellen mellom konseptuell og direkte replikasjon. Dermed kan det tenkes at flere forskningsstudier som blir direkte replikert og vist seg å være «falske», i hovedsak ikke var egnet til en direkte replikasjon.

Replikasjonsstudier kan deles inn i direkte og konseptuell replikasjon. I en direkte replikasjon skal den opprinnelige studiens metoder følger så tett som mulig i et forsøk på å komme frem til lignende resultater (Schmidt, 2009, s. 91-95; Plucker & Makel, 2021, s. 90). En direkte

replikasjon er dermed i stand til å produsere fakta og en uttalelse om validitet. Konseptuell replikasjon endrer målrettede faktorer for å undersøke om den teoretiske hypotesen til forskningskonseptet har overføringsverdi til et annet utvalg. Den produserer på denne måten en ny forståelse av den avgitte hypotesen (Morrison, 2022, s. 5; Coyne et al., 2016, s. 245).

Hvilken type replikasjon som gjennomføres bør derfor bestemmes ut fra hva formålet med replikasjonen er. Dog skal det tillegges at direkte replikasjon fremstår som vanskelig å gjennomføre i spesialpedagogiskforskning. Mulige årsaker til dette er at mennesker er ulike og det kan anses som vanskelig å gjenskape likt utvalg mennesker, med lik reaksjon og lik skolekontekst, faktorer som kan påvirke resultatene. Konseptuell replikasjon er derfor bedre egnet i spesialpedagogisk forskning (Schimdt, 2009, s. 93-94).

3.3 Konseptuell replikasjon:

I konseptuell replikasjon er det den opprinnelige studiens konsept eller tema som skal undersøkes. Et konsept kan være en tanke, hypotese, teori eller tilnærming, men konseptet bør være mest mulig lik originalstudien sitt, hvis ikke kan replikasjonen ses på som urettferdig (Morrison, 2022, s. 5). Til orientering blir begrepet «originalstudie» brukt om den studien som skal replikeres, som er Skibsted Jensen et al., (2021) sin studie. Det skisseres både i Smith (2009, s. 98) og i Plucker & Makel (2021, s. 92) at en konseptuell replikasjon kan være verdt å følge hvis det er en teoretisk begrunnelse til å anta at replikeringen vil føre til ny informasjon. Min hovedgrunn til å undersøke det samme konseptet som Skibsted Jensen et al., (2021) er at det har vært en fagfornyelse, som har ført til nye tverrfaglige temaer, endret læreplan og tilhørende nye lærebøker (Utdanningsdirektoratet, u.å.). Dette kan ha ført til at representasjonene av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøkene har endret seg. I tillegg vil denne studien undersøke hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt eller avbildet når mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i norskbøker. Dette er ikke en del av replikeringen, men kan være en vinkling som er interessant for å danne et utdypende bilde av representasjonene. Videre kan dette bidra til at denne studien også tilfører feltet ny informasjon, uavhengig om representasjonen har økt eller ikke.

Konseptuell replikasjon ønsker å undersøke endringer over tid (Befring, 2015, s. 63).

Morrison (2022) argumenterer i sin artikkel for at konseptuell replikasjon bør følge den opprinnelige studiens kriterier, teori, eventuelt studiens ontologi og epistemologi å klargjøre

betydningen av nøkkelbegreper. I denne studien er mennesker med nedsatt funksjonsevne et nøkkelbegrep. Videre presiserer han at komponenter som avviker fra originalstudien begrunnes. Dette er komponenter som metode, design, gjennomføring, dataanalyse, tolkninger og konklusjoner (Morrison, 2022, s. 2-5). I min oppgave har jeg valgt å følge Skibsted Jensen et al., (2021) sin metodiske tilnærming, teoretiske tilnærming, vitenskapsfilosofisk tilnærming, og lik måte å kode og analysere funnene på. Det som avviker fra deres studie, er at jeg har valgt et annet utvalg og begrenset lærebøkene til å gjelde bare norskfaget. I tillegg vil jeg også undersøke hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst og bilde i norskbøkene.

Et annet premiss for å gjennomføre en konseptuell replikasjon er at alle metodiske valg som er gjort i originalstudien bør være godt beskrevet, slik at det er lettere og følge alle steg fra innsamling av data til analyse av funn (Bryman, 2016, s. 41; Leppink, 2017, s. 100). I mitt tilfelle har jeg hatt anledning til å ha gjennomgående kontakt med en av forfatterne i Skibsted Jensen et al., (2021), slik at studien min er så nær deres studie som mulig.

3.4 Kvantitativ metode:

Denne oppgaven har benyttet en kvantitativ metode som er en metode som kjennetegnes av den opererer med måling, tall og statistikk (Befring, 2010, s. 29; Larsen, 2017, s. 25). Mange forskere opererer med et distinkt skille mellom de to mest vanlige forskningsmetodene, som er kvantitativ og kvalitativ metode. Eller benytter en såkalt «mixed method» hvor forskningen både har en kvantitativ og en kvalitativ tilnærming (Creswell & Creswell, 2018, s. 3-4). Kvantitativ og kvalitativ metode skiller seg fra hverandre ved at de har ulike arbeidsprosesser. Dette vises gjennom hvordan data blir samlet inn, analysert og fremstilt. Videre skiller de seg fra hverandre med forskerens nærhet eller avstand til informantene eller utvalget, hvilken tilnærming til forholdet mellom teori og forskning som benyttes og vitenskapsteoretisk forståelse (Bryman, 2016, s. 31-34). Hvilken metode som skal benyttes, velges ut ifra hva formålet med undersøkelsen er (Befring, 2015, s. 36).

Årsaken til at denne studien har en kvantitativ metode er for det første at dette er en konseptuell replikasjon av studien til Skibsted Jensen et al., (2021). De brukte en to-fasetilnærming hvor antall lærebøker som har representasjonene av mennesker med nedsatt funksjonsevne ble samlet inn, analysert og fremstilt kvantitativt i prosenter i tabeller. Deretter fulgte de opp resultatene av den kvantitative delen med en kvalitativ metode, hvor de sendte

ut spørreskjema til lærebokforfatterne om årsaker til hvorfor representasjonen var lav (Skibsted Jensen et al., 2021, s. 6-8).

Jeg vil følge deres første fase å samle inn representasjoner kvantitativt. Jeg vil ikke følge opp med kvalitative spørreskjemaer til lærebokforfatterne grunnet tidsbegrensning. Valg av problemstilling og forskningsspørsmålene i denne studien indikerer en kvantitativ metode, da den viser til at jeg søker etter et omfang av representasjoner i norskbøkene. Dette gjøres ved å telle hvor mange bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i bilde og tekst. Videre ved å telle hvor mange bøker som har representasjoner av mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst og bilde. I tillegg vil denne studien presentere en oversikt over hvilke funksjonsnedsettelse som blir omtalt eller avbildet når mennesker med fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i tekst og bilde. Det er interessant å gjengi en tallmessig oversikt over de ulike funksjonsnedsettelsene som bli nevnt eller avbildet, for å illustrere hvilke funksjonsnedsettelse som hyppigst og minst nevnes når mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i norskbøker for 5-10 trinn.

I kvantitativ metode må sosiale fenomener og begreper som «mennesker med nedsatt funksjonsevne» operasjonaliseres slik at jeg kan undersøke hvor mange norskbøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Dette innebærer at de faktorene som indikerer et funn, har statiske og godt beskrevne kriterier (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 12; Larsen, 2017, s. 36). Kriteriene for funn og således operasjonaliseringen av begrepet «mennesker med nedsatt funksjonsevne», vil bli utdypet under punkt 3.6 kvantitativ innholdsanalyse.

For det andre er metoden kvantitativ ved at studien har en postpositivistisk vitenskapeteoretisk tilnærming og en hypotetisk-deduktiv tilnærming til forholdet mellom teori og forskning (Creswell & Creswell, 2018, s. 6-7). Dette innebærer at utgangspunktet for alle de verktøyene jeg benytter for å finne svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene, som utvalg, metode og hvordan data samles inn og analyses, er gjort på bakgrunn av den tidligere forskningen til Skibsted Jensen et al. ,(2021). Jeg går dermed fra en eksisterende teori om lav representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker fra 5-10 trinn, for deretter å samle inn ny data og undersøke om norskbøker som har representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne har endret seg etter fagfornyelsen.

3.5 Utvalg:

I studien til Skibsted Jensen et al., (2021) var det tre forfattere som fordelte 78 bøker mellom seg. I denne studien er det kun jeg som skal undersøke utvalget, og på grunn av tidsmangel ville omfanget med å undersøke alle lærebøker vært for stort. Jeg har valgt å benytte norskbøker fra 5-10 trinn som utvalg i denne studien. Jeg ønsket å ha et størst mulig utvalg og valgte ut norskbøker da det var flest av disse i undersøkelsen til Skibsted Jensen et al., (2021) (25 bøker).

For å samle inn data fra utvalget tok jeg kontakt per e-post med de fire største lærebokforlagene, Gyldendahl, Cappelen Damm, Fagbokforlaget og Aschehoug. Jeg informerte om at jeg skrev masteroppgave og var i behov av norskbøker skrevet etter fagfornyelsen 2020. Forlagene sendte meg oversikt over lister med serienavn på bøkene. Noen forlag sendte meg også bøker i papirform i posten, mens andre forlag ga meg digital tilgang slik at jeg kunne lese bøkene elektronisk. Resterende bøker har jeg leid på biblioteket til Høgskolen i Østfold. Jeg skrev opp alle navn på bøkene i en tabell i programmet Word, og listen utgjorde 25. stk norskbøker.

Jeg samlet inn bøker frem til oktober 2022, dette indikerer at om det har kommet ut nye norskbøker etter oktober 2022 er ikke disse brukt i utvalget.

En implikasjon ved mitt utvalg er at det er lite. Imidlertid er det ikke jeg som har valgt størrelsen på utvalget, men det er antall norskbøker jeg fikk tilsendt oversikt over fra de fire største lærebokforlagene. Samtidig som antall bøker er lite, utgjorde hver bok et anslag på mellom 200-400 sider. Dette indikerer over 5000 sider med tekst som er brukt i utvalget (200x25). I studien til Skibsted Jensen et al., (2021, s. 10) har de fremstilt en prosentvis oversikt over funn av representasjoner i tekst og bilde totalt. De har også fremstilt en prosentvis oversikt over hvor mange bøker som har representasjoner av fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst og i bilde, fordelt mellom fag. Ved å velge ut kun norskbøker får jeg fortsatt mulighet til å undersøke om antall norskbøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne har endret seg, noe som gjøres ved å sammenligne mine funn med funnene til Skibsted Jensen et al., (2021).

En kvantitativ metode som er bruk i denne studien, har ofte et ønske om å oppnå representativitet for å generalisere funnene utover den konteksten de er aktuelle i (Bryman, 2016, s. 163). For å få et representativt utvalg benyttes det ofte ulike metoder som tilfeldig

utvalg eller andre metoder for utvelgning av utvalg (Bryman, 2016, s. 173). På den ene siden kan utvalget mitt tenkes og være representativt da jeg har tatt utgangspunkt i norskbøker skrevet etter fagfornyelsen, og at disse norskbøkene kan tenkes å gjenspeile fagfornyelsen. Skibsted Jensen et al., (2021), s. 10-11) sendte ut spørreskjemaer til lærebokforfatterne om mulige årsaker til hvorfor mennesker med nedsatt funksjonsevne var lite representert i lærebøkene. Lærebokforfatterne trakk frem at de skriver lærebøker etter føringer i læreplanen. Dette indikerer at føringer i læreplan har betydning for hvilke temaer som kommer inn i lærebøkene. Om mine funn viser at representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne har endret seg i norskbøkene, kan det dermed tenkes at fagfornyelsen har hatt betydning for denne endringen.

På den andre siden uttrykkes dette med forsiktighet da jeg ikke har undersøkt alle lærebøker skrevet etter fagfornyelsen. Det finnes andre forlag som utgir lærebøker. Valget med å kontakte de fire største forlagene er gjort på bakgrunn av at det er disse forlagene som utvalget til Skibsted Jensen et al., (2021) er basert på. Det anses som et mer hensiktsmessig valg å undersøke norskbøker utgitt av de samme forlagene, da sammenligningen over funnene på denne måten kan betraktes som mer rettmessig. Dette er også viktig i en replikasjonsstudie, da utvalget skal være mest mulig likt i forhold til utvalgsriterier (Morrison, 2022, s. 2-5).

3.6 Dokumentanalyse/kvantitativ innholdsanalyse:

Jeg har benyttet dokumenter som utvalg, og denne studien er derfor en dokumentanalyse. Dette innebærer at jeg bruker dokumenter skrevet av andre for å finne frem til aktuelle funn (Bryman, 2016, s. 546). Norskbøkene betraktes som dokumenter og det er disse dokumentene som utgjør oppgavens forskningsmateriale (Befring, 2015, s. 87).

Denne oppgaven benytter en kvantitativ innholdsanalyse som tilnærming for å analysere dokumentene. En kvantitativ innholdsanalyse er en form for dokumentanalyse, der målet er å systematisk kode funn både i tekst og bilde i de utvalgte dokumentene (Bryman, 2016, s. 283-285). Kodingen skal bestå av forhåndsbestemte kategorier slik at kodingskriteriene er systematiske og ikke endres underveis (Larsen, 2017, s. 120). Kodingskriteriene i denne oppgaven er de samme som Skibsted Jensen et al., (2021) har anvendt i sin studie og disse vil bli presentert i neste kap 3.6.1. kodeskjema.

Etter at hver av de 25 bøkene er lest og blitt kodet for funn, vil jeg til slutt stå igjen med en oversikt over hvor mange bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde. Jeg vil også stå igjen med en oversikt over hvor mange bøker som har representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i tekst og bilde. Disse funnene vil bli presentert i diagram 1 og diagram 2 i kapittel 4. Presentasjon av funn. I tillegg vil jeg ha en oversikt over hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst og bilde. Disse funksjonsnedsettelsene vil bli telt opp og fremstilt i diagram 3, og 4, og diagram 5 og 6.

3.6.1 Kodeskjema:

Før norsk bøkene ble lest, ble det utarbeidet to kodeskjemaer. Et kodeskjema for å kode funn i tekst og et kodeskjema for å kode funn i bilde (Vedlegg 1 og vedlegg 2). Kodeskjemaene ble opprettet i Word i form av tabeller og inneholdt kategoriseringen: presentasjonsform (fremvist i bilder eller tekst) og type funksjonsnedsettelse (fysisk/sensoriske og intellektuell/psykiske). Skillet mellom ulike funksjonsnedsettelse ble gjort da dette er en konseptuell replikasjon og skal være mest mulig lik den originale studien til Skibsted Jensen et al., (2021). De skilte mellom ulike typer funksjonsnedsettelse i samsvar med hvordan CRPD skiller mellom ulike funksjonsnedsettelse (De forente nasjoner, 2006, art.1). I tillegg har Skibsted Jensen et al., (2021, s.10) valgt og å slå sammen fysiske/sensoriske og intellektuelle/ psykiske funksjonsnedsettelse, noe denne studien også har gjort for å lettere kunne sammenligne funn.

Ytterligere inneholdt kodeskjemaet samme kriterier/ operasjonalisering for kodingen av et funn som Skibsted Jensen et al., (2021). En representasjon er et funn dersom:

1. Funksjonsnedsettelsen var av langvarig, vedvarende karakter, som eksempelvis autisme, ADHD eller blindhet. En kortvarig vanske som et beinbrudd er ikke registrert som et funn illustrert i bilder med gips på beinet.
2. Funksjonsnedsettelsen skal være knyttet til en person.
3. Funksjonsnedsettelsen bør nevnes med navn for eksempel en diagnose, eller at den beskrives/illustreres på en måte som tydelig indikerer en funksjonsnedsettelse.

Kodingen består derfor av et manifest innhold, hvor eksempelvis diagnosen autisme er nevnt eller at funksjonsnedsettelsen er avbildet illustrert med en person som har Downs syndrom.

Den består også av et latent innhold hvor kodingen har en mer fortolkende tilnærming ved at helheten av teksten indikerer at det er snakk om en funksjonsnedsettelse (Bryman, 2016, s. 292). Et eksempel på dette er at i en av bøkene var det en tekst hvor Greta Thunberg forteller om seg selv og at hun er autistisk. Greta er avbildet i tilhørende tekst. Jeg noterte derfor ned bilde som en representasjon, fordi den tilhørende teksten nevner autisme, teksten er knyttet til Greta som person, og bilde av Greta er tilknyttet teksten. Om den tilhørende teksten ikke hadde nevnt autisme, kunne ikke bilde blitt notert som et funn.

Intellektuelle og psykiske vansker er ofte vanskeligere å illustrere i bilder (Herrebrøden et al., 2021, s. 320). Det kan være vanskelig å se på et bilde av et menneske, og ut ifra dette «se» autismspekterforstyrrelse.

Ytterligere ble et funn registrert en gang hvis de var nevnt flere ganger i samme tekst. Eksempler på dette er at hvis ADHD ble nevnt tre ganger i samme tekst, ble det registrert som et funn. Å telle antall ganger begrepet ADHD blir nevnt er ikke formålet med oppgaven, men å telle antall bøker som har en viss forekomst av representasjonene. ADHD er en representasjon hvis den forekommer flere ganger i samme tekst.

3.6.2 Anvendelse av kvantitative innholdsanalyse og innsamling av resultater:

Etter at kodeskjemaet var utarbeidet starter jeg å lese de 25 norskbøkene side til side. Jeg har brukt litt ulike tilnærminger i forhold til om bøkene var i papirformat eller elektroniske. Papirbøkene leste jeg 2 ganger for å forsikre meg om at jeg fikk med meg all informasjon både tekstlig og billedlig. De elektroniske bøkene leste jeg først 1 gang, før jeg benyttet meg av søkemotoren tilknyttet den respektive boka. Om søkeordet eksempelvis var «lam», fikk jeg opp alle funn som hadde disse tre bokstavene i seg, som eksempelvis «lammekotelett» og «lammelår». Jeg leste derfor de elektroniske bøkene 2 ganger istedenfor, og anvendte ikke søkemotoren.

Hver gang en representasjon ble nevnt eller illustrert i hver enkelt bok, skrev jeg det inn i riktig kodeskjemaet i Word (tekst eller bilde), og i riktig kategori (fysisk/sensorisk eller intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse). I tillegg ble en egen fane i tabellen opprettet. Fanen med notatet var nødvendig å utarbeide fordi det ikke alltid forekom at funksjonsnedsettelsen var nevnt med f.eks en diagnose, men det latente innholdet indikerte at det var snakk om en funksjonsnedsettelse. Eksempler på dette er et bilde av et høreapparat som ble registrert som en representasjon både i tekst og i bilde. Under bildet av høreapparatet er det en fortelling om en jente som heter Trine som bruker høreapparatet. Klassen får i

oppgave av læreren og fortelle om en egenskap de er fornøyde med, og da svarer Trine at hun er fornøyd med høreapparatet fordi det gjør det mulig å høre havet. En annen jente i klassen rekker og hånden og spør læreren om det er å lov å svare ting som egenskaper. Læreren svarer da at høreapparatet er en del av Trine, de er som et ekstra par øyne. Her er høreapparatet et hjelpemiddel, men teksten illustrerer at Trine er døv og at høreapparatet er en del av henne. Funnet er knyttet til en person og er av vedvarende karakter. Hvis ikke teksten hadde vært presentert i tillegg til bilde, hadde ikke bilde blitt registrert som en representasjon da bilde kun viser hjelpemiddelet.

Et annet eksempel er et bilde av en gutt som kalles for mirakel. På bilde blir det illustrert at han har et annerledes ansikt og teksten beskriver et «deformert»-ansikt. Videre beskriver tilhørende bokutdraget at han har en genfeil. Dette har blitt registrert som funn i bilde og tekst.

Kodeskjemaene synliggjør derfor hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når norskbøker har representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i tekst og bilde. Disse funnene er brukt for å presentere funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt eller avbildet når mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuelle/psykisk funksjonsnedsettelse er representerte i norskbøkene.

Selv om kodeskjemaet var utarbeidet på forhånd opplevde jeg at det var flere funn jeg måtte markere med rød skrift fordi jeg var usikker på om det var en representasjon eller ikke. Disse vil jeg nå nevne under tvilstilfeller av funn, som jeg har drøftet med en av forfatterne i studien til Skibsted Jensen et al., (2021).

3.7 Tvilstilfeller av funn:

For at denne masteroppgaven skal være transparent er det ønskelig å nevne noen av tvilstilfellene som jeg kodet ned i Word. Bryman (2016, s. 298) presiserer at i kvantitativ innholdsanalyse kan det være vanskelige og utarbeide et kodeskjema som tar høyde for alle de egne tolkninger og avgjørelsene som kommer frem i det latente innholdet.

Selv om kodekriteriene var godt utarbeidet på forhånd opplevde jeg at jeg møtte på denne utfordringen. Eksempler på dette er at kodeskjemaet utelukker hjelpemiddel som en representasjon, med mindre det er knyttet til en person. Disse kriteriene var klare på forhånd, men jeg noterte fortsatt ned flere tilfeller hvor hjelpemidler ble nevnt, men markerte de i rødt slik at jeg fikk drøftet de ytterligere med en av forfatterne i Skibsted Jensen et al., (2021).

Eksempel, det ble nevnt i flere bøker utdrag fra Kongens tale i 2016, hvor det refereres til at nordmenn er rullestolbrukere. Jeg noterte ned disse funnene, men de ble fjernet som et funn etter videre drøfting. Rullestolbrukere kan knyttes til personer generelt i henhold til dette utsagnet, men er ikke knyttet til en spesifikk person. Dette mulige funnet ble heller ikke kodet som et funn i den originalstudien til Skibsted Jensen et al., (2021).

Bilder som illustrerer fysisk funksjonsnedsettelse i form av rullestol er derimot inkludert i kodekriteriene. På den ene side kan jeg ikke vite om bruken av rullestolen er på grunn av en varig vanske eller midlertidig vanske. På den andre siden har representasjoner av mennesker med fysisk funksjonsnedsettelse ofte blitt illustrert i rullestol (Hodkinson, 2007, s.7-10).

Et eksempel på et funn om et hjelpemiddel som ble registrert som en representasjon er en annen tekst om rullestol. Rullestol er hjelpemiddelet, men teksten indikerer at rullestolen er knyttet til en person. Teksten handler om fordommer, og viser til at hvis du møter en mann i rullestol og automatisk tenker at han ikke driver med idrett, så har du underbevisste fordommer og forestillinger om hva han får til og ikke. Denne teksten er knyttet til en person, en mann.

Andre eksempler på tvilstilfeller er at i en og samme tekst ble begrepet autisme, autistisk og asperger brukt for å beskrive en og samme person, Greta Thunberg. Her registrerte jeg tre funn, et funn for hvert av begrepene. Etter videre drøfting med en forfatterne fra Skibsted Jensen et al., (2021) landet vi på et funn. Alle disse tre begrepene beskriver autismespekterforstyrrelser og de fremkommer i den samme teksten.

I en av bøkene ble angst nevnt, men begrepet ble nevnt i et dikt fra andre verdenskrig. «Når vi hikster angsten». Dette er brukt som et litterært virkemiddel og er ikke knyttet til en person. Dette ble derfor ikke markert som et funn.

Ytterligere tvilstilfeller var funnet om dysleksi vist i bilde og skrevet i tekst. Det var et bilde av en gutt som sitter på skolebenken og titter ned. Over bildet av gutten var det et skriv fra «dysleksi Norge» som forteller at mange elever kan ha dysleksi og hva dette kan føre med seg. Jeg ble usikker på om dette var en representasjon da en ikke kan se ut ifra et bilde om en person har dysleksi. Etter drøfting ble det konkludert med at dette indikerer funn i tekst og bilde da kodingskriteriene ble fulgt. Dysleksi er nevnt med navn og den er knyttet til en person. Gutten som er illustrert på bilde har en sammenheng med teksten fra «dysleksi Norge». Disse funnene viser hvordan kodekriterier for det latente innholdet og egne tolkninger kan føre til tvil.

3.8 Kvalitetskriterier i studien, validitet og reliabilitet:

I vitenskapsforskning stilles det krav til en redegjørelse av studiens validitet og reliabilitet. Validitet og reliabilitet sier noe om hvordan troverdigheten i studien er bevart, og således om resultatene av studien er til å stole på (Bryman, 2016, s. 41) Underpunktene vil forsøke å belyse hvordan disse to kriteriene er forsøkt bevart gjennom denne studien.

3.8.1 Validitet:

Validitet handler om dataenes gyldighet (Larsen, 2017, s. 45). Bryman (2016, s. 41; s. 275) beskriver tre kriterier som kan være med på å besvare hvor gyldig en oppgave er. Dette er målingsvaliditet, intern validitet og ekstern validitet. Disse anser jeg som sentrale i min oppgave.

Målingsvaliditet i kvantitative metoder kan forstås som at studien måler det den sier den skal måle, og ikke noe annet (Bryman, 2016, s. 41). Dersom målingsvaliditeten er lav vil dette påvirke studiens reliabilitet, som er det andre kvalitetskriteriet jeg vil nevne under kap. 3.8.2. Denne oppgaven har målt i hvilket omfang norsk-bøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Målingsvaliditeten blir synliggjort ved bruk av en kvantitativ innholdsanalyse. For å måle representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne har begrepet mennesker med nedsatt funksjonsevne blitt operasjonalisert i kategoriene; fysisk/ sensoriske eller intellektuelle/ psykiske vansker. Ytterligere kriterier for kodingen av en representasjon er; skal være en varig vanske, vanske er nevnt/illustrert i bilder med navn på diagnose og/ eller at helheten av teksten indikerer at det er snakk om en varig vanske, og at vansken skal være knyttet til en person. For å sikre målingsvaliditeten drøftet jeg mulige tvilstilfeller og gjennomgikk alle funn med en av forfatterne til Skibsted Jensen et al., (2021). Funnene ble gjennomgått 2 ganger og det har vært to personer som har sett på funnene sammen. Dette er med på å sikre målingsvaliditeten.

Intern validitet handler om å se årsakssammenhenger eller mulig påvirkning mellom to variabler (Bryman, 2016, s.41). Denne oppgaven opererer ikke med variabler, men forskningsspørsmål 2 «*Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen?*» som er valgt, indikerer at en mulig årsakssammenheng skal redegjøres for i oppgaven. Årsakssammenhengen ses i sammenheng med fagfornyelsen 2020. Jeg kan imidlertid ikke vite om representasjonen har endret seg eller ikke på bakgrunn av fagfornyelsen. Men ved at jeg sammenligner mine funn

med funnene til Skibsted Jensen et al.,(2021) får jeg undersøkt om representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne har endret seg etter fagfornyelsen.

Ekstern validitet handler om at resultatene kan generaliseres utover den spesifikke forskningskonteksten, noe en kvantitativ metode ofte søker etter (Bryman, 2016, s. 42;163). For å generalisere funn utover forskningskonteksten bør utvalget være representativt (Bryman, 2016, s. 176). Jeg har tidligere problematisert om utvalg mitt kan tolkes som representativ, da det ikke er benyttet metoder for utvalg som anvendes for å oppnå et representativt utvalg, under kap 3.5 utvalg. Den eksterne validiteten kan derfor være en trussel i denne oppgaven. For det første har jeg ikke undersøkt alle lærebøker utgitt etter fagfornyelsen og kan derfor ikke konkludere med at en mulig endring ses i alle lærebøker. For det andre har jeg lest norskebøker utgitt av de fire største forlagene, og det finnes andre forlag som også gir ut lærebøker.

På den andre siden kom fagfornyelsen på bakgrunn av Meld.St. 28 (2015-2016), s. 21-23) og det fremheves her at læreplanene skal gi retning for skolens arbeid. Lærebøker er et hjelpemiddel som brukes for at lærerne skal gjenspeile læreplanene (Bachmann, 2004, s.120), og lærebokforfatterne fremhever selv at læreplanene er førende for hvilke temaer de tar inn i lærebøkene (Skibsted Jensen et al., 2010, s. 10-11). Det kan dermed tenkes at mine funn kan generaliserer til alle lærebøker utgitt etter fagfornyelsen for 5-10 trinn, og at en endring i representasjonen i norskebøker gjenspeiles i alle lærebøker utgitt etter fagfornyelsen. Men dette uttrykkes med forsiktighet.

3.8.2 Reliabilitet:

Reliabilitet kan forstås som oppgavens pålitelighet og nøyaktighet (Larsen, 2017, s. 47; Nyeng, 2012, s. 105). Det handler om at dataene som presenteres er til å stole på, altså deres målesikkerhet. Bryman (2016, s. 157) knytter begrepet reliabilitet til tre underkategorier; stabilitet, internal reliabilitet og inter-rater reliabilitet. Jeg skal presentere hva disse tre kategoriene betyr, og hvordan jeg har forsøkt å bevare de i oppgaven.

Stabilitet er knyttet til det som kalles for en test-retest-metode, som har som siktemål å undersøke om målingene er stabile over tid. En test- retest metode gjøres ved å teste de samme målingene flere ganger for å se om de er stabile. I min studie har jeg forsøkt å bevare denne typen reliabilitet ved å lese alle norskebøkene 2 ganger for å undersøke om målingene/ representasjonene i tekst og bilde fortsatt er de samme. Dette kan også ses i sammenheng

med målingsvaliditet, som nevnt i kapittelet over. En test-retest-metode har blitt undersøkt ved at jeg har kodet ned representasjonene i kodeskjemaene i Word. Når jeg leste bøkene for 2 gang og oppdaget en representasjon, gikk jeg inn i de respektive kodeskjemaene og undersøkte om representasjonen har blitt kodet ned fra tidligere.

Jeg tolker Bryman (2016, s. 41) at replikering også handler om at andre mennesker kan repetere min studie og komme frem til samme resultatet. Her kommer vi inn på punkt to, som kalles inter-rater reliabilitet og som handler om at målingene skal være frie fra subjektiv dømmekraft (Bryman, 2016, s. 157). Jeg har forsøkt å belyse hvordan begrepet mennesket med nedsatt funksjonsevne er operasjonalisert ved å bruke kategoriseringen fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk. Jeg har også forsøkt å belyse hvilke ytterligere kriterier som måtte være til stede for at en representasjon ble kodet som et funn. Disse kriteriene er: en varig vanske, nevnt/illustrert med eksempelvis en diagnose og /eller at teksten er beskrevet slik at en varig vanske fremkommer, og at vansken skal være knyttet til en person. Dette fordrer som nevnt under punkt 3.6 kvantitativ innholdsanalyse, koding av manifest innhold (navn på diagnose eksempelvis) og latent innhold (helheten av teksten indikerer at det er snakk om en varig vanske) (Bryman, 2016, s. 292).

En mulig trussel for reliabiliteten i denne studien er nettopp det latente innholdet, som også kan ses i sammenheng med begrepet inter-rater reliabilitet. En kvantitativ metode skal være objektiv, noe som fordrer at hva som kodes som et funn skal være fri fra subjektiv dømmekraft. Består kodingen av for mye subjektiv dømmekraft er studien umulig å kunne replikere for andre, og dermed er reliabiliteten lav (Bryman, 2016, s. 157). Jeg har forsøkt å veie opp for dette ved å drøfte mulige tvilstilfeller med en av forfatterne fra den originale studien til Skibsted Jensen et al., (2021). Både for at min konseptuelle replikasjonsstudie skal være så lik deres som mulig, og for at tvilstilfeller kan bli presentert i denne studien. Det kan være med på å styrke inter-rater reliabilitet ved å ta disse grepene.

Den tredje underkategorien knytter Bryman (2016, s. 157) til begrepet internal reliabilitet som handler om at målingene er konsistente gjennom hele innsamlingen. Jeg har hele tiden forholdt meg til de samme kodekriteriene og har ikke endret de underveis.

3.9 Etiske betraktninger:

De nasjonale forskningsetiske komiteene for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) redegjør for sentrale forskningsetiske retningslinjer som er utviklet for samfunnsvitenskapelig

og humanistisk forskning. Formålet med retningslinjene er at vitenskapeligforskning fordrer en redelighet, som skal sikre at informasjonen som blir samlet inn brukes på en etisk forsvarlig måte (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2021). Forskning som omhandler personvernopplysninger og som blir samlet inn og lagret, er særlig strengt regulert. Slik forskningsdata må søke godkjenning hos Norsk Senter for forskningsdata (Norsk senter for forskningsdata, u.å.)

Denne studien forvalter ikke personopplysninger og samler ikke inn informasjon som kan identifisere enkeltpersoner. Unntaket er om kjente personer er avbildet eller nevnt i norskbøkene. Studien tar utgangspunkt i norskbøker skrevet av andre forfattere for å samle inn data. Jeg har ingen direkte nærkontakt med mennesker som fordrer anonymisering, fritt samtykke og mulighet til å trekke seg fra forskningen gjennom hele forløpet (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2021). Jeg har benyttet dokumenter som er åpent tilgjengelig for allmennheten. Et etisk prinsipp ved min studie som også er formidlet gjennom NESH, er hensyn til personer. Under punkt 3.5 utvalg, redegjøres det for hvilke lærebokforlag jeg har kontaktet og innhentet forskningsmaterialet fra. Jeg vil ikke redegjøre for hvilke seriebøker (utgitt av hvert forlag), som har en viss prosentvis representasjon, men heller fremstille funnene samlet. Jeg vil heller ikke skrive norskbøkene i litteraturlista. Dette for å ta hensyn til forfatterne og lærebokforlagene.

Jeg tenker først og fremst at det berører etiske dilemmaer rundt valget av norskbøker. De er ikke utgitt med det formålet om at jeg skal undersøke i hvilket omfang de har representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne. På den andre siden så fremkommer det i læreplanen for norsk (*NOR01-06*) under temaet demokrati og medborgerskap at: «Tekster skal gi elevene innblikk i menneskers ulike livssituasjoner og at de gjennom slike tekster skal utvikle respekt, forståelse og toleranse for andre» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Dette kan indikere at å undersøke i hvilket omfang norskbøkene representerer mennesker med nedsatt funksjonsevne, kan anses som etisk forsvarlig. Norskbøkene er også tilgjengelig for offentligheten.

Under punkt 26 i NESH står det at det tas hensyn til personer som er indirekte berørt av forskningen og være oppmerksom på utilsiktede virkninger (De nasjonale forskningsetiske komiteene (2021)). Dette er et etisk dilemma som har vært med meg gjennom hele oppgaven, og jeg har tenkt mange ganger på hvorfor jeg egentlig deler opp mennesker med nedsatt funksjonsevne i ulike kategorier. Det er ikke gjort med det formålet med å tillegge

kategoriene ulik verdi på noen som helst måte. Det er gjort for å følge den opprinnelige studien til Skibsted Jensen et al., (2021) slik at replikasjonen blir mest mulig lik. De anerkjenner på lik linje med meg, dilemmaet med å gjøre det slik. Det er gjort med en metodisk hensikt som angår kodeskjemaet.

Tidligere forskning har vist at fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse er representert i størst omfang (Skibsted Jensen et al., 2021, s. 10; Hodkinson, 2007, s. 7-9). Dette kan implisere at en mer fysisk synlig funksjonsnedsettelse oftere blir representert enn de som kan betraktes som usynlige. Det er derfor interessant å se om fagfornyelsen har ført til at flere typer funksjonsnedsettelse har blitt synliggjort, eller om representasjonene av fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse har endret seg.

NESH tar også utgangspunkt i forskningsetiske prinsipper som berører vitenskapens åpenhet og redelighet (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2021). Disse har blitt forsøkt utdypet gjennom punktene om tvilstilfeller av funn, reliabilitet og validitet.

4.0 Presentasjon av funn:

Jeg vil her presentere funnene som er gjort. Funnene blir illustrert i to diagrammer (Diagram 1, og Diagram 2), fordelt mellom kapittel 4.1 Representasjon i tekst, og kapittel 4.2 Representasjon i bilder. Begge diagrammene har en blå søyle som viser den totale representasjon av funn, som er fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse samlet. En orange søyle som viser funn over representasjonen av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse. Og en grå søyle som viser funn over representasjonen av intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse. Under hver av diagrammene blir tilhørende tabeller presentert. Tabellene under hvert av diagram 1 og 2, forklarer hvor mange bøker som representerer funksjonsnedsettelse totalt, hvor mange bøker som representerer fysisk/sensoriske funksjonsnedsettelse, og hvor mange bøker som representerer intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse.

Under presentasjonen av disse funnene vil funnene til Skibsted Jensen et al., (2021), som min studie replikerer, bli nevnt. Dette for å illustrere en endring i representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde, i bøker skrevet før og etter fagfornyelsen.

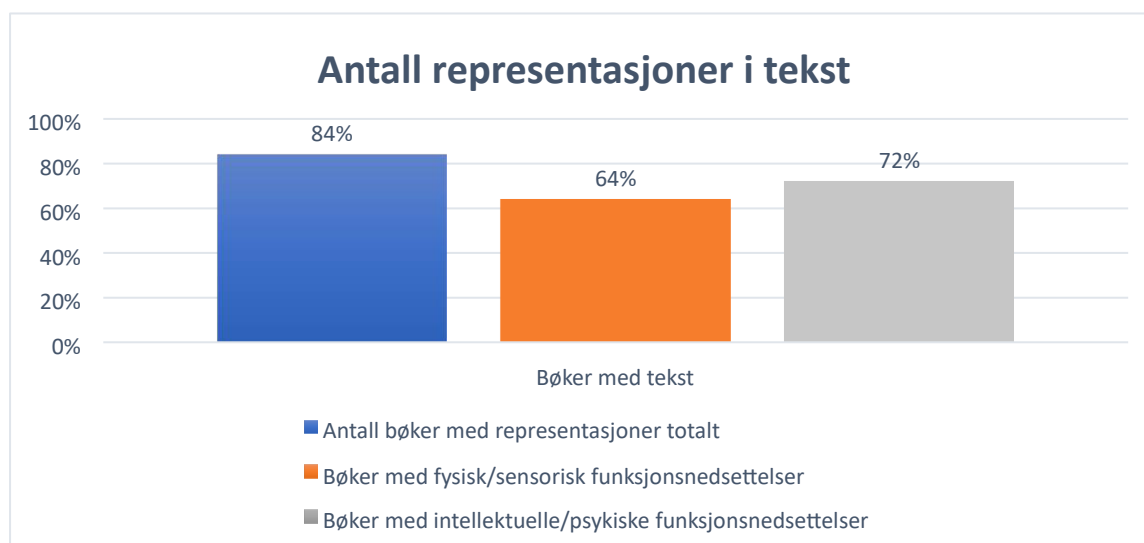
Studien har i tillegg til å undersøke omfanget av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøkene, også undersøkt hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i tekst og bilde. Dette er

ikke en del av den konseptuelle replikasjonen (Morrison, 2022, s. 1). Funnene over hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet eller nevnt er samlet inn ved å telle antall ganger en og samme funksjonsnedsettelse nevnes/avbildes ut ifra funnene som er registrert i kodeskjemaet for tekst (Vedlegg 1), og kodeskjemaet for bilde (Vedlegg 2).

Funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt eller avbildet blir presentert i fire ulike diagrammer. Først vil kapittel 4.3 presentere funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Her vil «Diagram 3» vise hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst og «Diagram 4» vise hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Kapittel 4.4 presenteres funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i bilder. «Diagram 5» viser hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet når fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert i bilde, og «Diagram 6» viser hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet når intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i bilder. Funksjonsnedsettelsene som blir presentert i disse fire diagrammene blir ikke fremstilt i prosenter, men med antall ganger de er nevnt eller avbildet totalt når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst og i bilder i norskbøkene.

4.1 Representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i tekst:

Diagram 1

Tabell 1, tilhørende diagram 1

Antall bøker med representasjon i tekst totalt:	Antall bøker med fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i tekst:	Antall bøker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst:
21 av 25 stk	16 stk	18 stk

Diagram 1 med tilhørende tabell (1), beskriver antall norsk-bøker totalt som representerer mennesker med funksjonsnedsettelse i tekst, fordelt mellom bøker som representerer fysisk/sensorisk og bøker som representerer intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse.

21 av 25 norsk-bøker har representasjoner av funksjonsnedsettelse i tekst. Dette utgjør 84% av alle bøkene. 16 av bøkene har representasjoner av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i tekst, dette utgjør 64% av alle bøkene. 18 av bøkene har representasjoner av intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst, noe som utgjør 72% av alle bøkene.

I forhold til antall bøker totalt som representerer funksjonsnedsettelse i tekst har det skjedd en økning siden Skibsted Jensen et al., (2021) gjennomførte sin undersøkelse. I deres undersøkelse fant de at det kun var 13 av 25 (52%) norsk-bøker som representerte funksjonsnedsettelse totalt i tekst. Mine funn viser at 21 av 25 (84%) av norsk-bøkene representerer mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst (blå søyle i diagram 1). Dette

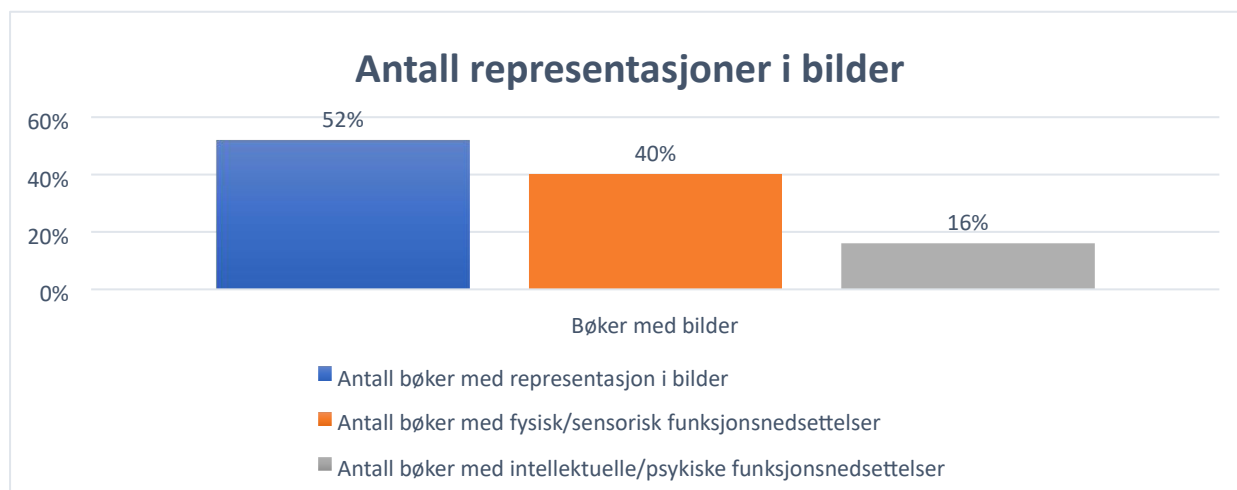
utgjør en økning på 32% av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i tekst.

Mine funn viser at mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst i 16 av 25 bøker. Dette utgjør en representasjon på 64% i bøkene (orange søyle i diagram 1). I Skibsted Jensen et al., (2021) sin undersøkelse, viser funn at det kun var seks av 25 bøker som hadde slike representasjoner. Dette utgjør 24% av norskbøkene. I forhold til mine funn viser dette til at en økning på 40% har skjedd av representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i tekst, i norskbøker skrevet før og etter fagfornyelsen.

Mine funn viser at mennesker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i 18 av 25 av bøkene, altså 72% (grå søyle i diagram 1). I studien til Skibsted Jensen et., (2021) var det kun 11 av 25 (44%) av bøkene som hadde representasjoner av det samme. Dette indikerer en økning på 28% har skjedd i norskbøker som har representasjoner av mennesker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse.

4.2 Representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i bilder:

Diagram 2

Tabell 2, tilhørende diagram 2

Antall bøker med representasjon i bilde totalt:	Antall bøker med fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i bilde:	Antall bøker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i bilde:
13 av 25 stk	10stk	4stk

Diagram 2 og tabell (2) beskriver antall norskbøker totalt som representerer mennesker med funksjonsnedsettelse i bilder, fordelt mellom bøker som representerer fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse, og bøker som representerer intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse.

Her viser mine funn at 13 av 25 norskbøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i bilde. Dette utgjør 52% av alle bøkene. 10 av bøkene representerer fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilde, noe som utgjør 40% av bøkene. I forhold til intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse var det kun fire bøker som hadde med slike representasjoner. Dette utgjør 16% av alle bøkene.

Når mine funn sammenlignes med funnene til Skibsted Jensen et al., (2021) har det skjedd en økning av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder etter fagfornyelsen. Mine funn viser at 13 av 25 (52%) av bøkene har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt (blå søyle). I studien til Skibsted Jensen et al., (2021) viser funn at det kun var fire (16%) av bøkene som hadde representasjoner av funksjonsnedsettelse totalt i bilde. Dette utgjør en økning på 36% i bøker som har representasjoner av mennesker med funksjonsnedsettelse i bilder.

Mine funn viser at 10 av bøkene (40%) har representasjoner av mennesker med fysisk/sensoriske funksjonsnedsettelse i bilde (orange søyle i diagram 2). Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn viser at kun fire bøker (16%) hadde representasjoner av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilder. Når man sammenligner disse funnene, ser man at det har vært en økning på 24% i representasjoner av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilder. Til sist viser den grå søylen i diagram 2 funn over representasjonen av intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i bilder. Her viser mine funn at fire stk av bøkene har representasjoner av intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i bilder. Dette indikerer en representasjon på 16 % av mennesker med intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i bilder. I forhold til Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn viser dette til en økning på 8% i bøker som har representasjoner av mennesker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i bilder, da deres funn viste at kun to stk (8%) av bøkene hadde slike representasjoner.

Som resultatene viser, når man sammenligner mine funn med funn gjort i studien til Skibsted Jensen et al., (2021) har det skjedd en økning på 32% i bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt i tekst. I representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilde, har det skjedd en økning på 36%. Det har derfor skjedd en

endring i antall norskbøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde, skrevet før og etter fagfornyelsen.

Ved å sammenligne mine funn med Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn sees også en økning i bøker som har representasjoner av mennesker med fysisk/sensoriske funksjonsnedsettelse i tekst (40%) og bilde (24%). En økning sees også i bøker som har representasjoner av intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst (28%) og i bilde (8%). Den største økningen i representasjoner ved å sammenligne mine funn med Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn, ses i representasjoner av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i tekst (40%).

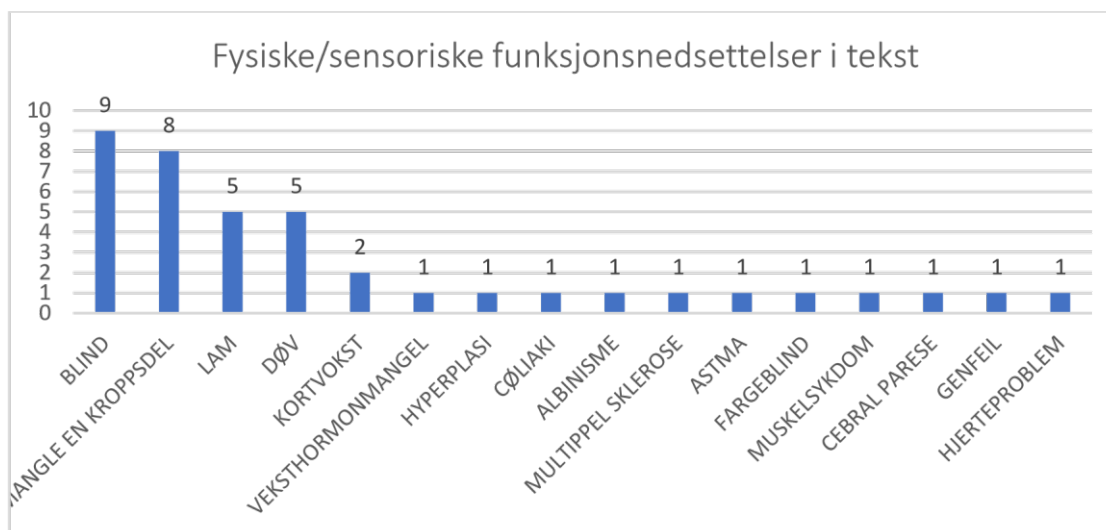
4.3 Funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når fysisk/sensorisk og intellektuell/ psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst:

Her vil diagram 3 og diagram 4 bli presentert. Diagrammene presenterer funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Jeg har ingen funn og sammenligne med, da disse funnene ikke ble undersøkt i studien til Skibsted Jensen et al., (2021). Disse funnene er derfor faktoriserer som fraviker den konseptuelle replikasjonen (Morrison, 2022, s. 1-5).

Formålet med å presentere disse funnene, er at det interessant og se hvilke typer funksjonsnedsettelse som blir nevnt eller avbildet når fysisk/ sensoriske funksjonsnedsettelse er representert i tekst og bilde. Dette kan bidra til å utvide forståelsen for hvilke typer funksjonsnedsettelse som opptrer hyppigere enn andre. Slik kan denne replikasjonsstudien føre til ny informasjon, og undersøke det originale konseptet videre (Smith, 2009, s. 98; Plucker & Makel, 2021, s. 92).

Ved å presentere funn over antall ganger en funksjonsnedsettelse blir nevnt, kan funnene være med på å belyse oppgavens problemstillingen «*I hvor stor grad blir mennesker med nedsatt funksjonsevne representert i norskbøker fra 5-10 trinn?*» og forskningsspørsmål 1: *I hvor stort omfang er mennesker med funksjonsnedsettelse, omtalt eller avbildet i norske lærebøker for grunnskolen, publisert etter fagfornyelsen.*

Diagram 3

Tallene i diagram 3 viser hvor mange tekster som omtaler de ulike funksjonsnedsettelsene. Her viser mine funn at funksjonsnedsettelsen blind er nevnt flest ganger (9) når norsk-bøkene i utvalget har representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i tekst. Mangle en kroppsdelt (en arm, bein, finger, tå osv) er nevnt nest mest, med åtte ganger. Lam og døv er nevnt fem ganger, og kortvokst to ganger. Funnene viser at det er flere funksjonsnedsettelse som kun er nevnt en gang. Dette er veksthormonmangel, hyperplasi, cøliaki, albinisme, multipel sklerose, astma, fargeblind, muskelsykdom, cerebral parese, genfeil og hjerteproblem.

Diagram 4

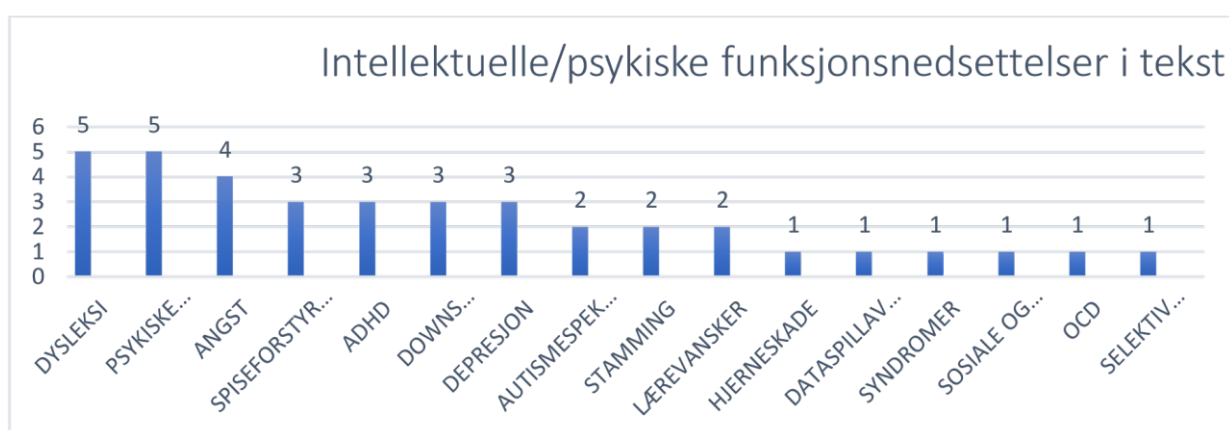

Diagram 4 viser funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er nevnt når intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Her viser funn at funksjonsnedsettelsen

dysleksi og psykiske lidelser er nevnt flest ganger (5). Videre er angst nevnt fire ganger, spiseforstyrrelser, ADHD, Downs syndrom og depresjon er nevnt tre ganger.

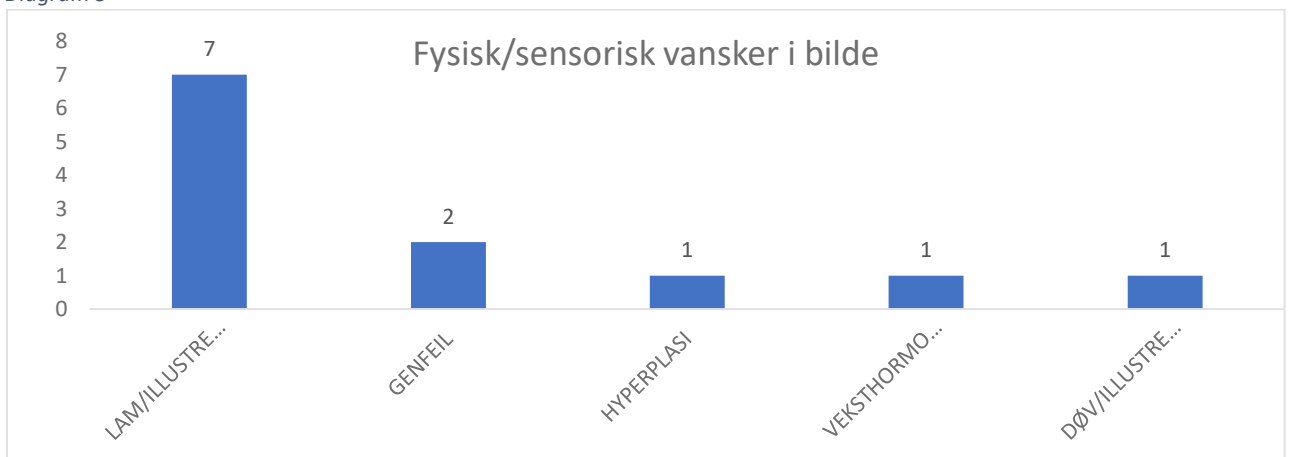
Funksjonsnedsettelse som autismspekterforstyrrelse, stamming og lærevansker er nevnt to ganger. Det er flere funksjonsnedsettelse som kun er nevnt en gang når norskbøkene har representasjoner av mennesker med intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i tekst. Dette er hjerneskade, dataspillavhengighet, syndromer, sosiale og emosjonelle vansker, OCD og selektiv mutisme.

For å klargjøre, så kan dysleksi forstås som en lærevanske, men jeg har valgt og presentere de hver for seg da dysleksi har blitt nevnt eksplisitt med navn i norskbøkene.

4.4 Funn over hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i bilder:

Diagram 5 og 6, viser hvilke funksjonsnedsettelse som er avbildet når norskbøkene har representasjoner av fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i bilder.

Diagram 5

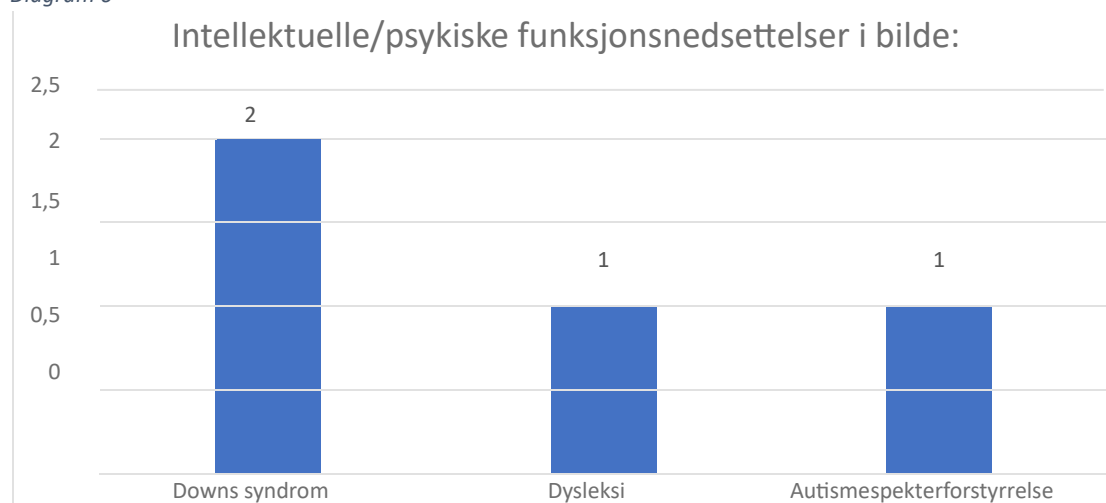
Når mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert i bilder i norskbøkene, viser funn at det er funksjonsnedsettelsen lam som er illustrert flest ganger (7). Funksjonsnedsettelsen er illustrert ved at mennesker sitter i rullestol eller rulleski. To av disse bildene er illustrert med Birgit Skarstein med tilhørende tekst som forteller hvordan hun ble lam, men også at hun deltatt i paralympics og vunnet gull.

To ganger er genfeil illustrert med et bilde av et «deformert ansikt». Jeg bruker begrepet deformert ansikt, da det er slik genfeilen beskrives i teksten. Ved siden av bilde er det tilhørende tekst som beskriver vansken. En gang er hyperplasi illustrert med bilde av verdens høyeste mann. Den tilhørende teksten til bildet, forteller om at mannen på bildet var verdens

høyeste mann og at han hadde hyperplasi. Teksten forteller også hva hyperplasi er. En gang er veksthormonmangel illustrert med bilde av fotballspilleren Messi. Den tilhørende teksten forklarer hva veksthormonmangel er, og at dette ikke var en hindring for Messi og hans karriere.

En gang er døv illustrert med bilde av et høreapparat. Dette funnet har blitt beskrevet under punkt 3.6.2, anvendelse av kvantitativ innholdsanalyse og innsamling av resultater. Funnet ble tatt med da høreapparatet er knyttet til en person, Trine som er døv.

Diagram 6

Mine funn viser at når intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er avbildet var det to bilder av Downs syndrom. Den tilhørende teksten til bildene beskriver hva Downs syndrom er.

Et funn illustrerer funksjonsnedsettelsen dysleksi i form av et bilde av en gutt som sitter på skolebenken og titter ned. Over bilde var det et skriv fra dysleksi Norge som beskriver hva dysleksi er. Bildet har derfor sammenheng med teksten. Et funn illustrerer autismespekterforstyrrelse ved et bilde av Greta Thunberg. Den tilhørende teksten ved siden av bildet handlet om Greta Thunberg og at hun er autistisk

5.0 Drøfting av funnene

Jeg vil her drøfte de valgte forskningsspørsmålene ut ifra de teoretiske perspektivene jeg har redegjort for og resultater av funnene. Helt til slutt i drøftingsdelen vil et eget punkt (5.3) ta for seg implikasjoner ved at mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i tekst og bilde i norskbøker. Problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne oppgaven viser til et omfang av antall norskbøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde. Det siste punktet som er valgt er en kritisk refleksjon over om et slikt omfang av representasjoner kan føre til negative konsekvenser hos elevene som leser og ser konteksten av representasjonene.

5.1 Forskningsspørsmål 1: I hvor stort omfang er mennesker med funksjonsnedsettelse, omtalt eller avbildet i norske lærebøker for grunnskolen, publisert etter fagfornyelsen?

I denne oppgaven har jeg kontaktet de fire største forlagene, Gyldendahl, Cappelen Damm, Fagbokforlaget og Aschehoug for å få tilsendt navn på norskbøker som er utgitt etter fagfornyelsen. 25 norskbøker ble totalen på utvalget, og det er funnene i disse bøkene som belyser forskningsspørsmålet.

Mine funn viser at mennesker med funksjonsnedsettelse er representert både i tekst og bilder i norskbøker publisert etter fagfornyelsen. Totalt var det 21 av 25 norskbøker som hadde representasjoner av mennesker med funksjonsnedsettelse i tekst. Dette utgjør 84% av alle bøkene. Funn viser at det kun var fire av norskbøkene som ikke hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst. I forhold til antall bøker som hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder, viser mine funn at 13 av 25 bøker hadde med slike representasjoner, noe som utgjør 52%. Det var 12 bøker som ikke hadde representasjoner av mennesker med funksjonsnedsettelse i bilde.

Den totale prosentvise representasjonen i tekst og bilde er interessante funn. Sammenlignet med tidligere forskning som har undersøkt representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker og barnelitteratur, viser mine funn en høyere representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne (Reichenberg, 2017; Cheng & Beigi, 2011; Hodkinson 2012, 2007, 2017; Hodkinson et al., 2018; Martinez-Bello & Martinez- Bello, 2016; Herrebrøden et al., 2021; Skibsted Jensen et al., 2021; Beckett et al., 2010).

Mine funn samsvarer i mindre grad med funn fra tidligere forskning. Hodkinson (2017, s. 576-581) fant kun to bøker med tekstlige representasjoner i et utvalg på 61 lærebøker. I en annen av hans studie, var det kun tre tekstlige representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne basert på et utvalg av 96 lærebøker (Hodkinson, 2007, s. 7-10). I en tredje studie fant han at mennesker med nedsatt funksjonsevne kun var representert i to elektroniske medier, basert på et utvalg av 494 elektroniske medier (Hodkinson, 2012, s. 252-257). Basert på et mindre utvalg på 25 norskbøker viser mine funn at representasjonen i tekst er høy (84%) i forhold til de tre tidligere forskningsstudiene til Hodkinson (2007; 2012; 2017). Beckett et al., (2010, s. 378-383) som undersøkte 100 barnebøker, fant at flere bøker hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Blant annet viser deres funn at 33 av bøkene inneholdt et biologisk syn på funksjonsnedsettelse og 23 bøker viste negative fremstillinger av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Ytterligere 55 av bøkene inneholdt positive fremstillinger av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Disse funnene indikerer at det var flere barnebøker som hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Sammenlignet med tidligere forskning viser mine funn også et større omfang i representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder. Den tidligere forskningen til Hodkinson et al., (2018, s. 30-31) viser at ut ifra 4015 bilder, var det kun 21 bilder som illustrerte mennesker med nedsatt funksjonsevne. I en annen forskning gjennomført av Hodkinson (2012, s. 252-257) viste funn at ut ifra 4485 illustrasjoner, 930 fotografier og 59 videoklipp var det kun to bilder som illustrerte mennesker med nedsatt funksjonsevne. Hodkinson (2007, s. 7-10) undersøkte i en annen studie, i hvilket omfang 96 lærebøker hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder. Funn viser her at kun 0,28% av 4561 bilder fremstiller mennesker med nedsatt funksjonsevne. I Hodkinson (2017, s. 576-581) viser funn at kun 0,66 % av bildene fremstiller mennesker med nedsatt funksjonsevne. Alle de nevnte forskningsstudiene viser at mennesker med nedsatt funksjonsevne er lite representert billedlig. Mine funn viser at bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder er 13 av 25 stk. Dette utgjør 52% og er litt over halvparten av alle bøkene i utvalget, og er en høyere representasjon enn den som er vist i tidligere forskning (Hodkinson et al., 2018; Hodkinson, 2007, 2012, 2017).

Tidligere forskning som har undersøkt representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder har også samlet inn funn på en annen måte enn jeg har gjort. Jeg har tatt utgangspunkt i hvilket omfang antall norskbøker representerer mennesker med nedsatt

funksjonsevne i bilder. Martinez-Bello & Martinez-Bello (2016, s. 183-185) har for eksempel undersøkt antall kropper som illustreres billedlig i 8 colombianske lærebøker. Deres funn viser at basert på 839 bilder som illustrerer menneskekropper, var det kun 0,5% som illustrerte funksjonsnedsettelse. Cheng & Beigi (2011, s. 241) har undersøkt hvor mange bilder som illustrerer mennesker med nedsatt funksjonsevne, i 7 iranske EFL-bøker (engelske lærebøker). Ut ifra et omfang på totalt 321 bilder, var det kun 10 av disse bildene som illustrerer mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Til tross for noen av disse studiene har et annet utgangspunkt for å fremstille resultater, viser mine funn generelt en høyere representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne billedlig og tekstlig. Mine funn viser at representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne utgjør 52% i bilder og 84% i tekst, i norskebøker utgitt etter fagfornyelsen. Det kan stilles spørsmål til hvorfor en bevissthet over antall norskebøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne anses som viktig.

På den ene siden har lærebokas enerådende posisjon i skolen endret seg med årene. Fra å være det ene rådende midlet som undervisningen var tuftet på, består læremidler i dag av mangfoldige variasjoner (Skjelbred, 2019, s. 45-62; Forskrift til Opplæringslova 2006, §17-1). At mine funn viser en høy representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilde og tekst i norskebøker, betyr ikke automatisk at disse representasjonene blir viet oppmerksomhet i undervisningen (Bachmann, 2004, s. 124). For eksempel viser studien til Aashamar et al., (2021, s. 300-308) at i et omfang på 61 tekster som ble brukt i undervisningstimene, var kun tre tekster hentet fra læreboka. Dette indikerer at læreboka i norskfaget blir lite anvendt.

På den andre siden viser undersøkelsen til Blikstad-Balas & Skaug (2019, s. 92-94) at læreboka i stor grad var utgangspunktet for hvilke tekster som ble brukt i undervisningen. I evalueringen av fagfornyelsen «*underveis med nytt læreplanverk: ledelse, styring og støtteressurser*» viser resultater at læreboka fortsatt er i bruk i undervisningen. Dog oppgir 38% at de i stor grad bruker digitale læringsressurser fremfor læreboka (Gunnulfsen et al., 2022, s. 47-49). Selv om digitale læringsressurser blir brukt i undervisningen, utelukker ikke dette at læreboka blir brukt i tillegg. I Evalueringer av kunnskapsløftet 2006 (Meld.St.28 (2015-2016), s. 75) viser resultater at flere lærere bruker læreboka som planleggingsverktøy for undervisningen. Det står ikke beskrevet hvordan de bruker den som planleggingsverktøy,

men temaer som blir synliggjort i læreboka kan på denne måten ha betydning for hvordan læreren planlegger undervisningstimene.

Imidlertid er ikke dette hypoteser jeg har undersøkt i denne studien. Jeg vektlegger mitt argument ut ifra de siste salgstallene som viser lærebøker solgt etter fagfornyelsen 2020. Forlagsomsetningen på lærebøker i papir økte fra 236 961 kr til 354 804 kr fra 2020-2021 (Den norske forleggerforening, 2022). Det er derfor grunn til å anta at lærebøker utgitt etter fagfornyelsen blir brukt enten i undervisningstimer eller som planleggingsverktøy i undervisningen. Læreboka er fortsatt ut ifra disse tallene en integrert del av skolen (Reichenberg, 2017, s.73; Bachmann, 2004, s. 133).

At norskbøkene har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne kan anses som viktig da det som blir viet oppmerksomhet i lærebøkene, trolig har betydning for hva læreren underviser om (Bachmann, 2004, s.120). I kap 3.1 Prinsipper for skolens praksis, i den overordnede delen av læreplanen presiserer det at: «Et mål med opplæringen er at elevene skal lære å respektere forskjellighet og forstå at alle har en plass i fellesskapet» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Når norskbøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, kan disse representasjonene være med på å illustrere hvordan alle har en naturlig plass i fellesskapet (Hodkinson, 2016, s. 57-60). Elevene får derfor trolig mulighet til å opparbeide seg toleranse for mangfoldigheten av menneskelig variasjoner (Kunnskapsdepartementet, 2019). Å opparbeide seg toleranse for den enkelte kan være med på å danne forestillinger om at alle har en plass i fellesskapet, og vi alle, i kraft å være mennesker er forskjellige (Røthing, 2020, s. 16). At mennesker er forskjellige kan på denne måten erfares på en naturlig måte, uten at disse forskjellene indikerer at noen skal være utenfor fellesskapet (Florian, 2014, s. 11). Læreboka står her i en medierende posisjon til å formidle konstruerende beskjeder til elevene om hva et fellesskap innebærer, og hvilke mennesker som inngår i et slikt fellesskap (Hodkinson, 2016, s. 57-60).

Når jeg nå vektlegger at læreboka kan ha en medierende posisjon i skolen, er det imidlertid vel så viktig å undersøke hvilke type funksjonsnedsettelse som er representert, og ikke bare i hvor stor grad mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert (Pennell, 2017, s. 412). Ved å ta i bruk CRPD sin kategorisering av funksjonsnedsettelse i ulike typer vansker; fysiske/sensoriske og intellektuelle/psykiske, har denne oppgaven fått anledning til å undersøke hvilke funksjonsnedsettelse som er representert i norskbøker i tekst og bilde, og i hvor stort omfang.

Mine funn viser at i tekst er mennesker med fysisk/sensoriske funksjonsnedsettelse representert i 16 av 25 bøker, dette utgjør 64% av bøkene. I bilde var fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse representert i 10 av 25 bøker, noe som utgjør 40% av bøkene. Mennesker med intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse var representert i 18 av 25 bøker (72%) i tekst, men kun i fire av 25 bøker (16%) i bilder. Mine funn viser derfor at i tekst er intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse representert hyppigst, men i bilder er det fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse som er representert hyppigst. At det er flest funn av fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i bilde samsvarer med funnene til Hodkinson (2012, s. 252-257; Hodkinson, 2007, s. 7-10) som også fant flest illustrasjoner i form av fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse.

For å utdype funnene tenker jeg at en slik forskjell i representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilder (10 bøker), og mennesker med intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i bilder (fire bøker), kan føre til at elevene muligens får et mer følelsesmessig engasjement til karakterene som blir fremstilt hyppigere, som er fysiske/sensoriske vansker. Hughes (2012, s. 39) presiserer i sin artikkel hvordan yngre mennesker kan identifisere seg følelsesmessig i karakterer i bildebøker. Parsons (2013, s. 14-18) sin forskningsstudie av 10 elever på fjerde trinn, viser også hvordan elever sympatiserer og opplever intense relasjoner med fiktive karakterer som ble illustrert i skjønnlitterære tekster. Selv om forskningen til Parsons (2013) tok utgangspunkt i barn på fjerde trinn, kan muligens et slikt følelsesmessig bånd til karakterene også gjelde for eldre elever.

For at elevene skal få mulighet til å danne billedlige og tekstlige følelsesmessige relasjoner for hver enkelt, forutsetter dette at mennesker med funksjonsnedsettelse er avbildet eller nevnt i norskbøkene (Hughes, 2017, s. 191). Et følelsesmessig engasjement kan muligens føre til en positiv holdning mot mennesker med nedsatt funksjonsevne, slik det ble vist i forskningen til Cameron & Rutland (2006). I en 6 ukers intervensjon ble barna lest historier for som skildret mennesker med nedsatt funksjonsevne. Funnet viste at denne intervensjonen førte til positive holdningsendringer mot mennesker med funksjonsnedsettelse (Cameron & Rutland, 2006, s. 469-472). Slike positive holdninger kan kanskje være med på å forebygge diskriminering og stereotype forestillinger mot mennesker med nedsatt funksjonsevne, slik artikkel 2 i CRPD skriver frem som et nasjonalt og internasjonalt anliggende (De forente nasjoner, 2006, art. 2).

Når mine funn viser at det er flest representasjoner i bilder av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse, i forhold til bilder av intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse, kan det muligens føre til at elevene utvikler en forsterket følelsesmessig relasjon til denne formen for funksjonsnedsettelse. Det kan tenkes at noe av årsaken til at det er flest funn av fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i bilde er at disse funksjonsnedsettelsen kan betraktes som mer synlig, og derav lettere og illustrere i bilder (Herrebrøden et al., 2021, s. 320).

Det er her interessant og vise til funn over hvilke type funksjonsnedsettelse som er avbildet når mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert i bilde. Jeg fant syv funn som illustrerte funksjonsnedsettelsen lam, disse funnene var illustrert med mennesker i rullestol eller rullesti. To av disse funnene viser bilder av Birgit Skarstein med tilhørende tekst om hennes prestasjoner i paralympics. To funn viser funksjonsnedsettelsen genfeil, illustrert med tilhørende tekst som beskriver et deformert ansikt. Et funn viser funksjonsnedsettelsen hyperplasi, illustrert med bilde av verdens høyeste mann og tilhørende tekst som beskriver funksjonsnedsettelsen. Et funn illustrer veksthormonmangel med bilde av fotballspilleren Messi med tilhørende tekst som beskriver funksjonsnedsettelsen og hans prestasjoner i fotball. Et funn viser funksjonsnedsettelsen døv, illustrert med et høreapparat og tilhørende tekst som beskriver funksjonsnedsettelsen.

I forskningsstudien til Barr & Bracchitta (2015, s. 231-233) som undersøkte lærerstudenters holdninger til ulike typer funksjonsnedsettelse, viste funn at det var flest positive holdninger til fysiske funksjonsnedsettelsene. Nowicki (2006, s. 341) kom frem til lignende resultater i en studie som undersøkte barns holdninger til ulike funksjonsnedsettelse. Som forskningen til Barr & Bracchitta (2015) og Nowicki (2006) har vist, er det flere positive holdninger til fysiske funksjonsnedsettelse. Noe av forklaringen på hvorfor det er slik, er at det kan råde stereotype forestillinger om at intellektuelle/ psykiske funksjonsnedsettelsene er vansker en kan kontrollere, i motsetning til fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse (Barr & Bracchitta (2015, s. 233)

Dette kan vitne om at det fortsatt rokker en medisinsk forståelse på funksjonsnedsettelse, som innebærer og betrakte funksjonsnedsettelsen som et biologisk problem som er lokalisert i kroppen (Hughes, 2017, s. 189; Bhaskar & Danermark, 2006, s. 281). Ut ifra en medisinsk forståelse vil en fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse være lokalisert i kroppen og ikke noe en kan gjøre noe med, mens intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse kan se ut til å være frakoblet kroppen og derfor noe en kan kontrollere. En slik forståelse kan føre til negative

forestillinger og frarøve kompleksiteten i det som betegnes som en intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse (Florian, 2014, s. 11; Dalen, 2006, s. 18).

I denne studien har jeg anvendt kodeskjemaer med følgende kriterier: vansken skal være av vedvarende karakter, funksjonsnedsettelsen skal være knyttet til en person og at funksjonsnedsettelsen bør nevnes med navn for eksempel en diagnose, eller at den beskrives/illustreres på en måte som tydelig indikerer en funksjonsnedsettelse. Jeg har ut ifra disse kriteriene fått samlet inn funn som representerer intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelser i bilde.

Jeg fant to funn som viser bilde av en person med Downs syndrom, hvor den tilhørende teksten beskrev navnet på funksjonsnedsettelsen. Et funn som illustrerer autismspekterforstyrrelse i bilde som var illustrert med Greta Thunberg.

Autismspekterforstyrrelse kan betraktes som vanskelig å representere billedlig, da en ikke automatisk kan «se» på en person at den er autistisk. Men ved at kodekriteriene inkluderer et latent innhold hvor helheten av teksten ses i sammenheng med bildet har funnet om autismspekterforstyrrelse blitt synliggjort (Bryman, 2016, s. 292). Dette ses også i det ene funnet om dysleksi, som er illustrert med et bilde av en gutt og en tilhørende tekst om dysleksi. Dette er styrker ved kodeskjemaet som kanskje har vært med på å åpne opp for at flere funksjonsnedsettelser innenfor intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelser har blitt synliggjort billedlig.

Det er interessante funn at intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelser er representert mest (72%) i tekst i forhold til fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelser (64%). Dette samsvarer med forskningsstudien til Herrebrøden et al.,(2021, s. 320) som fant at fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelser var underrepresentert i forhold til intellektuelle/psykiske. Jeg vil ikke si at mine funn viser en underrepresentasjon da det kun skiller to bøker som har representasjonen av fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse. I bilder viser imidlertid mine funn en overvekt av representasjoner av fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelser (40%) i forhold til intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelser (16%).

Mine funn viser derfor at lærebokforfatterne har representert en funksjonsnedsettelse (fysisk/sensorisk) hyppigst i bilde, men minst i tekst, og omvendt når det gjelder intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse. Om det er et bevisst valg fra lærebokforfatterne at fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert mest i tekst, og minst i bilder og motsatt med intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er interessante funn. Kanskje det er gjort med

hensikt i å gjenspeile kap 1.2 i den overordnede delen i læreplanen, som beskriver at: «Hver elev skal ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Ved at intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse som kan betraktes som vanskeligere å representere billedlig, er representert hyppigere i tekst, kan det kanskje føre til at hver enkelt elev får sett og hørt en refleksjon av seg selv (Blaska & Lynch, 1998, s. 36-37).

Min studie har også ført til funn som viser hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes når fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse er representert i tekst. I diagram 3 vises det en overvekt av funksjonsnedsettelse blind som er nevnt ni ganger, mangle en kroppsdel (en arm, finger og bein) åtte ganger. Deretter er lam og døv nevnt fem ganger og kortvokst to ganger. Dette er kanskje funn som raskt assosieres med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse. Det interessante er at andre typer funksjonsnedsettelse er nevnt, som muligens ikke alltid er det første en assosierer med en slik type funksjonsnedsettelse. Dette er veksthormonmangel, hyperplasi, cøliaki, albinisme, multippel sklerose, astma, fargeblind, muskelsykdom, cerebral parese, genfeil og hjerteproblem. Dette ses også i diagram 4 hvor funn over hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes når intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst er nevnt. Her er dysleksi og psykiske lidelser nevnt fem ganger. Downs syndrom, ADHD, depresjon, angst og spiseforstyrrelser tre ganger. Autismespekterforstyrrelse, stamming og lærevansker er nevnt to ganger. Det er flere funksjonsnedsettelse som kun nevnes en gang og dette er hjerneskade, dataspillavhengighet, syndromer, sosiale og emosjonelle vansker, OCD og selektiv mutisme.

Funn viser derfor at det er funksjonsnedsettelse blind og mangle en kroppsdel som hyppigst nevnes når fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Det er funksjonsnedsettelse dysleksi, psykiske lidelser og angst som hyppigst nevnes når intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Samtidig kan det og sammenligne hvor ofte en type funksjonsnedsettelse er nevnt i forhold til en annen være med på å gi visse typer funksjonsnedsettelse større verdi enn andre (Florian, 2014, s. 11; Dalen, 2006, s. 18). På den andre siden tenker jeg at om en vanske som dysleksi er nevnt fem ganger og en vanske som OCD kun er nevnt en gang, kan dette påvirke hvordan elevene skaper toleranse og forståelse for hver av funksjonsnedsettelse (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Bishop (1990, referert i Hayden & Prince, 2020, s. 6) bruker metaforer om at bøker fungerer som vinduer og speil. I dette tilfellet kan lærebøkene fungere som vinduer ved at de implisitt

sender beskjeder til elevene om at funksjonsnedsettelsene blind, mangle en kroppsdel, dysleksi og psykiske lidelser som nevnes oftere, er viktigere enn funksjonsnedsettelse som nevnes en gang. Imidlertid er ikke dette forhold jeg har undersøkt, og det betyr ikke nødvendigvis at hyppigheten av at en og samme funksjonsnedsettelse er nevnt, har betydning for hvilke konstruksjoner elevene danner seg om de ulike vanskene. Lærebøker påvirker elevene på ulike måter (Gilmore & Howard, 2016, s. 245).

Denne studien også undersøkt i hvor stor grad mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i norskbøker fra 5-10 trinn. Dette er delen av studien som replikerer den tidligere forskningen til Skibsted Jensen et al., (2021). Ved at jeg i tillegg har undersøkt hvilke funksjonsnedsettelse som nevnes når fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er omtalt og avbildet i norskbøkene, kan det kanskje føre til større bevissthet at det finnes mange måter å ha en funksjonsnedsettelse på (Dalen, 2006, s. 18).

Dette ser jeg på som styrker ved å ta i bruk et kritisk realistisk perspektiv på funksjonsnedsettelse (Bhaskar & Danermark, 2006, s. 288-290). Istedenfor å tenke at funksjonsnedsettelse kun er et resultat av biologiske faktorer (medisinsk modell), eller å vektlegge samfunnets manglende tilrettelegging (den sosioøkonomiske modellen), eller å kun vektlegge samfunnets verdier og holdninger til mennesker med nedsatt funksjonsevne (den kulturelle modellen), anerkjenner kritisk realisme at deler av disse modellene påvirker hverandre gjensidig. Kritisk realisme åpner opp for å se at en funksjonsnedsettelse er kompleks og kan forstås utifra laminerte systemer som opptrer samtidig. Kritisk realisme forstås dersom som et perspektiv som beveger seg bort fra et helhetlig medisinsk, sosioøkonomisk eller kulturelt perspektiv (Skarstad, 2019, s. 18-25). Mangfoldigheten av variasjon innenfor en fysisk/sensorisk eller intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse blir på denne måten synliggjort ved å åpne opp for en tanke om at et menneske med en fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse eller intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse, ikke automatisk er lik et annet menneske med slike former for funksjonsnedsettelse (Florian, 2014, s. 11).

At flere typer funksjonsnedsettelse er representert i lærebøker kan kanskje føre til større aksept og forståelse for at det finnes utallige måter å være menneske på (Hayden & Prince, 2020, s. 1; Otrisky et al., 2015, s. 31; Rieger & McGrail, 2015, s.18; S. Andrews,1998, s. 422). Når flere typer funksjonsnedsettelse er omtalt og avbildet i norskbøkene, kan dette

trolig ha betydning for hvilke holdninger og stereotypier elevene danner seg om mennesker med nedsatt funksjonsevne (Grue, 2004, s. 173-178). Når barn med nedsatt funksjonsevne er blant verdens mest stigmatiserte barn på verdensbasis (World Health Organization, 2012, s. 13-14), og særlig utsatt for diskriminering på bakgrunn av funksjonsnedsettelsene (Meld.St.6 (2019-2020) , s. 26) er det oppsiktsvekkende at mine funn totalt i bilde og tekst viser en høyere andel av representasjoner enn det tidligere forskning har vist (Reichenberg, 2017; Cheng & Beigi, 2011; Hodkinson 2012; 2007; 2017; Hodkinson et al., 2018; Martinez-Bello & Martinez-Bello, 2016, Herrebrøden et al., 2021; Skibsted Jensen et al., 2021).

5.2 Forskningsspørsmål 2: Har replikasjonsstudien vist en endring av representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, etter fagfornyelsen?

Formålet med å gjennomføre en konseptuell replikasjon av studien til Skibsted Jensen et al., (2021) var for å undersøke endring over tid, og hvorvidt omfanget av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne kan føre til ny kunnskap (Morrison, 2022, s. 1). Ved å gjennomføre en replikasjonsstudie har jeg fått mulighet til å følge deres kodekriterier og utvalgsmetode. Jeg har valgt et annet utvalg, og tatt utgangspunkt i norskbøker skrevet etter fagfornyelsen (Utdanningsdirektoratet, u.å). Ved å sammenligne mine funn fra norskbøker skrevet etter fagfornyelsen, med funnene til Skibsted Jensen et al., (2021) fra norskbøker skrevet før fagfornyelsen, kan studien føre til ny informasjon om endring over tid (Befring, 2015, s. 63).

Mine funn viser at antall bøker totalt med representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst er 21 av 25 bøker (84%). Her har det skjedd en økning på 32% i forhold til funnene til Skibsted Jensen et al., (2021). De fant at 13 av 25 bøker (52 %) hadde slike representasjoner. En totalt økning av representasjoner ses også i forhold til antall bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilde. Mine funn viser at 13 av 25 bøker har med slike representasjoner, noe som utgjør 52% av bøkene. Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn viser at kun fire av 25 bøker (16%) hadde representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilde. Dette utgjør en økning på 36% i bøker med representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilde. Ut ifra disse sammenligningene over funn har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne økt både i tekst og i bilde i norskbøker for 5-10 trinn, utgitt etter fagfornyelsen. Replikasjonsstudien har dermed ført til ny informasjon om at norskbøker skrevet etter

fagfornyelsen, har en høyere representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst og bilde.

Det har også skjedd en økning i antall bøker som har representasjoner av fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i tekst og i bilde. Mine funn viser at 16 av 25 bøker (64%) har representasjoner av mennesker med fysisk/sensoriske funksjonsnedsettelse i tekst. I Skibsted Jensen et al., (2021) viser funn at det kun var seks av bøkene (24%) som hadde representasjoner av det samme. Dette viser til en økning på 40% av antall bøker som har representasjoner av mennesker med fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i tekst. I forhold til antall bøker som har representasjoner av mennesker med fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse i bilder, viser mine funn at 10 av bøkene (40%) har med slike representasjoner. Funnene til Skibsted Jensen et al., (2021) viser at kun fire av 25 bøker (16%) hadde representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilde. Dette utgjør en økning på 24% i bøker som har representasjoner av mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilde.

Det har også skjedd en økning av bøker som har representasjoner av intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst. Her sees en økning på 28% når man sammenligner mine funn med Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn. Mine funn viser at 18 av 25 bøker (72%) har med slike representasjoner i tekst, og i Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn er denne formen for funksjonsnedsettelse i tekst, representert i 11 av 25 bøker (44%). I forhold til bøker som har representasjoner av intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i bilder fant jeg kun slike representasjoner i fire av 25 bøker. Dette utgjør en total representasjon av mennesker med intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i bilde på 16% i bøkene. Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn var lavere da kun to av 25 bøker (8%) representerte det samme. Sammenlignet med mine funn og Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn, har det skjedd en økning 8% i antall bøker som har representasjoner av mennesker med intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i bilder.

Alle disse sammenligningene over mine funn med Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn viser at norskbøker som er skrevet etter fagfornyelsen, har en høyere representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Imidlertid kan det stilles spørsmål til hvorfor en slik økning i representasjoner har skjedd. På den ene siden kan kanskje økningen av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne bare ha skjedd, uten at det er et bevisst valg å inkludere flere representasjoner i norskbøkene. På den andre siden står jeg

igjen med replikasjonsstudien sine funn som er mine funn fra norskbøker skrevet etter 2020, og Skibsted Jensen et al., (2021) sine funn som er fra norskbøker skrevet før 2020. Det som er nytt mellom disse to utvalgene av norskbøker er fagfornyelsen som kom i 2020 (Utdanningsdirektoratet, u.å). Det er således naturlig å tenke at fagfornyelsen har hatt en betydning for denne økningen.

Læreplanens betydning for hvilke temaer som blir inkludert i lærebøkene vises i Skibsted Jensen et al., (2021). De sendte ut spørreskjemaer til lærebokforfattere etter at funnene i deres studie viste lav representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det ble oppgitt av lærebokforfatterne i spørreundersøkelsen at en av årsakene til at representasjon var lav, var at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke eksplisitt nevnes i læreplanen (Skibsted Jensen et al., 2021, s. 10). Dette kan indikere at læreplanen er styrende for hvilke temaer som kommer inn i lærebøkene, og således kan lærebøker betraktes som et redskap for å gjenspeile læreplanen (Bachmann, 2004, s. 120).

Det presiseres i Meld.St.28 (2015-2016, s. 21-23) at det er læreplanen som skal gi retning for skolens arbeid. Læreplanen kan derfor forstås som både førende for skolens arbeid, men også førende for hvilke temaer som blir viet oppmerksomhet i læreboka. Det er interessant å meddele at mennesker med nedsatt funksjonsevne heller ikke eksplisitt blir nevnt i fagfornyelsen. Til tross for dette har mine funn vist en økning i antall norskbøker som har representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne både totalt i bilde og tekst. Funn viser også en økning av norskbøker som har representasjoner av mennesker med fysisk/sensoriske og intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse i tekst og bilde. Det er derfor naturlig å tenke at fagfornyelsen kan ha medført til denne økningen.

Fagfornyelsen er en fornyelse av alle læreplaner som ble utarbeidet i kunnskapsløftet 2006 (Utdanningsdirektoratet u.å). Det ble gitt tilbakemelding om at læreplanen under kunnskapsløftet 2006, førte til varierende kvalitet på opplæringen (Meld.St.28 (2015-2016), s. 11). Fagfornyelsen har derfor gjort en rekke endringer, slik at kvaliteten på opplæringen skal bli mer lik uavhengig av hvilken skole en går på. Disse endringene kan kanskje ha ført til en økning i representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne, selv om de ikke eksplisitt nevnes i fagfornyelsen.

En av endringene i fagfornyelsen er at opplæringens formålsparagraf skal komme tydeligere frem i hele læreplanen (Meld.St.28 (2015-2016) s. 21-23). Formålsparagrafen beskriver skolens samfunnsmandat, altså det mandat skolen har fått tildelt av samfunnet slik:

«Respekt for menneskeverdet og naturen, åndsfrihet, nestekjærlighet, tiljevning, likeverd og solidaritet. Det understrekes at dette er verdier som er forankret i menneskerettighetene, som bygger på kristen og humanistisk arv og tradisjon og som også kommer til uttrykk i andre religion og livssyn. Alle former for diskriminering skal motarbeides og det skal legges vekt på skaperglede, engasjement, utforskertrang, tillitt, respekt og krav som fremmer danning og lærelyst. Formålsparagrafen beskriver også kunnskaper og holdninger som skal fremmes for at alle skal kunne mestre sine egne liv, slik at de kan delta i arbeid og fellesskapet i samfunnet, slik som demokrati, likestilling, respekt for den enkelte og vitenskapelig tenkemåte. Opplæringen skal gi innsikt i kulturelt mangfold, kritisk. miljøbevisst og etisk tenking (Opplæringsloven, 1998, §1).

Ideen bak fagfornyelsen kan ses i sammenheng med at samfunnet stadig er i forandring. Dette fordrer at skolens læreplaner og tilhørende lærebøker gjenspeiler de endringene som skjer i samfunnet (Meld. St .28 (2015-2016) s. 5-13). Ved at formålsparagrafen skal komme tydeligere frem har det kommet inn tre nye tverrfaglige temaer med fagfornyelsen. Dette er temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Selv om mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke eksplisitt nevnes i fagfornyelsen, er min argumentasjon at de tverrfaglige teamene beskriver forhold som berører mennesker med nedsatt funksjonsevne. Særlig to temaer er relevante og dette er temaene folkehelse og livsmestring, og demokrati og medborgerskap. For det første nevnes det under det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap kap 2.5.2 at: «Opplæringen skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet og ikke minst, de skal forstå dilemmaer som ligger i å anerkjenne både flertallets og mindretallets rettigheter» (Kunnskapsdepartementet, 2017). For å arbeide for dette tverrfaglige temaet i norskfaget skal tekstene som brukes i norsk undervisningen: «Gi elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer slik at de utvikler forståelse, respekt og toleranse for den andre» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Slik jeg tolker dette, skal lærebøkene i norsk ta for seg tekster som gir elevene mulighet til å få en naturlig adgang til ulike menneskers livssituasjon, og forhold som kan påvirke deres livssituasjon. I Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med

funksjonsnedsettelse 2020-2025 skrives det frem at: «Synlighet av mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle ledd i samfunnet er sentralt for å fjerne barrierer» (Kulturdepartementet, 2019, s. 13). Mine funn viser at mennesker med nedsatt funksjonsevne er mer synlige, i forhold til at det er en høyere representasjon i norskbøker skrevet etter fagfornyelsen. At mennesker med nedsatt funksjonsevne er mer synlige, kan forstås som et tiltak for å forebygge barrierer i form av stereotype forestillinger mot mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Jeg ser dette i sammenheng med Bishop (1990, referert i Hayden og Prince, 2020, s. 6) sin metafor om at bøker fungerer som vinduer. Som vinduer kan norskbøkene ha den funksjonen at de gjenspeiler temaer som har verdi i den virkelige verden (Blaska & Lynch, 1998, s. 36). Ved at norskbøker kan fungere som vinduer, og at fagfornyelsen vektlegger temaet demokrati og medborgerskap, kan dette ha hatt betydning for at flere av norskbøkene representerer mennesker med nedsatt funksjonsevne.

For det andre kan det det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring ha hatt en betydning for at mennesker med nedsatt funksjonsevne er omtalt og avbildet i større grad. Folkehelse og mestring beskrives slik under kap 2.5.2 i læreplanen: «God psykisk og fysisk helse skal fremmes slik at alle får utviklet et godt selvbilde og en trygg identitet. Videre skal temaet gi innsikt i å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Gjennom norskfaget skal dette temaet synliggjøres i: «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa, og gjennom slike tekster skal elevene få bekreftet sitt eget selvbilde og bidra til identitetsutvikling og livsmestring» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Dette kan ses i sammenheng med Bishops (1990, referert i Hayden og Prince, 2020, s. 6) sin metafor om at bøker fungerer som speil. Når norskbøkene fungerer som speil, innebærer det at elevene skal få se en refleksjon av seg selv, i den verden vi lever i (Blaska & Lynch, 1998, s. 36). Når mennesker med nedsatt funksjonsevne er avbildet og beskrevet i større omfang i norskbøkene, kan dette trolig føre til at flere elever får mulighet til å se eller lese historier de kan gjenkjenne seg i.

Innføringen av disse tverrfaglige temaene i fagfornyelsen kan derfor ha hatt en betydning for at representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne har økt. Både for at elevene skal få innblikk i andre menneskers livssituasjon, men også for at hver enkelt elev skal få bekreftet sitt eget selvbilde og identitet (Kunnskapsdepartementet, 2017). Det kan tenkes at beskrivelsene i disse tverrfaglige temaene får frem mangfoldsperspektivet på en annen måte.

Å representere mangfold i klasseroms litteratur har nå et økt fokus og dette blir ansett som et forebyggende tiltak mot stereotype holdninger og fordommer (Hayden & Prince, 2020, s. 5).

I den overordnede delen av læreplanen under opplæringens verdigrunnlag, kap 1.1 Menneskeverd, skrives det frem:

«Menneskeverdet skal være bygget på ukrenkelighet, at alle mennesker er like mye hvert uavhengig av som skiller oss. Menneskeverdets ukrenkelighet gjelder for alle uansett hvem de er, og elevene skal reflektere over hvordan de kan ivareta menneskeverdet og formidle holdninger som sikrer likeverd og likestilling. Videre skal skolen ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet og verdsettes. Menneskers ulikheter skal anerkjennes som en verdi og ingen skal utsettes for diskriminering» (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Dette beskriver en mangfoldsforståelse som handler om at vi alle er forskjellige, og ved å være et menneske har vi en iboende kraft til å representere og skape disse menneskelige variasjonene (Røthing, 2020, s. 16). Fagfornyelsen får derfor kanskje frem mangfoldsperspektivet på en annen måte enn tidligere, ved at berikelesesperspektivet kanskje ligger mer til grunn. Berikelesesperspektivet kan være en inngang til å vektlegge den sosiale og materielle atmosfæren i klasserommet og at den bør innby til at menneskelig variasjon blir verdsatt som en berikelse (Befring, 1997, s. 184-185). Jeg tenker at lærebøker er inkludert i den materielle atmosfæren ved at læreboka er fysisk til stede i undervisningen. Den kan også være inkludert i den sosiale atmosfæren ved at elevene gjør gruppeoppgaver og samtaler om temaene som er inkludert i læreboka.

At denne replikassjonsstudien viser en økning av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne kan forstås som positivt. Tidligere forskning har vist at holdningsutviklingen til barna kan bli formet gjennom indirekte erfaringer som er bøker og medier, direkte erfaringen som handler om vennskap og relasjoner, og at barnas sosiale gruppe som andre barn, lærere og foreldre har betydning for deres holdningsutvikling (Triandis et al., 1984, s. 44-46). Favazza & Odom (1997, s. 407-414) har gjennomført en 9 ukers intervensjon med barnehagebarn for å prøve ut om den indirekte, direkte og barnets sosiale grupper har påvirkning på barns holdningsutvikling. Funn viser at barnas holdninger til mennesker med nedsatt funksjonsevne, økte positivt etter en slik intervensjon. Mine funn som viser en økning i representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker, gjenspeiler den

indirekte erfaring. Trolig kan derfor et slikt omfang av representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, føre til positive holdninger (Favazza et al., 2000, s. 4-6).

Imidlertid vektlegger forskningen til Triandis et al., (1984) og Favazza & Odom (1997), at alle tre erfaringene er til stede samtidig. At en økning i representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker, automatisk resulterer i at alle elever opparbeider seg positive holdninger til mennesker med nedsatt funksjonsevne, er ikke faktorerer jeg har undersøkt. På den andre siden kan representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker være en inngangsport for at menneskelig forskjeller bare «er» der, på en naturlig måte. Dette kan trolig være med på å innby til en forståelse om at alle mennesker tilhører et fellesskap (Meld. St. 6 (2019-2020), s.12).

Jeg tenker at ved at skolens læreplaner skriver frem mangfold på en slik naturlig måte, åpner det opp for at mennesker med nedsatt funksjonsevne inngår i et slikt mangfold. Historisk sett har ikke mennesker med nedsatt funksjonsevne blitt inkludert i et slikt naturlig mangfold (Reichenberg, 2017, s.73). De har i lange perioder vært forstått som noe annerledes som har ført til adskillelse fra resten av verden, utelatelse og marginalisering (Grue, 2004, s. 22-23; Skarstad, 2019, s. 26). Ved at mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt sett er mer synliggjort i norskbøker kan det ha betydning for elevers holdninger mot mennesker med nedsatt funksjonsevne. Slik sett kan læreboka ut ifra sin posisjon i skolen, være med på å utjevne sosiale forskjeller ved at flere mennesker blir synliggjort på en naturlig måte (Hodkinson, 2016, s. 57-60; Martinez-Bello & Martinez-Bello, 2016, s. 181). Slik synliggjøring kan også ha betydning for at flere elever får muligheten til å oppleve en verdifull og identitetsbekreftende refleksjon av seg selv i bøkene (Favazza et al., 2000, s. 2-4; Heineke et al, 2022, s. 277).

5.3 Implikasjoner ved representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne:

Replikasjonsstudien har vist at det har vært en økning i norskbøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. På den ene siden har jeg under kap 5.2 drøftet hvordan denne økningen kan betraktes som positiv, ved at norskbøker kan fungere som speil og vinduer. Når norskbøker fungere som vinduer kan de gi elevene medierende beskjeder om at mennesker med nedsatt funksjonsevne har verdifull betydning i den virkelige verden (Blaska & Lynch, 1998, s. 36; Favazza et al., 2000, s. 2-4). En synligere representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøkene kan også føre til at elever med nedsatt

funksjonsevne får mulighet til å se en refleksjon av seg selv, noe som kan virke identitetsskapende (Blaska & Lynch, 1998, s. 36).

Imidlertid har en nærmere drøfting av mine funn problematisert den totale forskjellen på bøker som har representasjoner av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilde og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i bilde. Her viser mine funn at det var 10 bøker som har representasjoner av fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilde, og kun fire bøker som har representasjoner av intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse i bilde. En slik forskjell i representasjoner billedlig kan føre til at den vansken som er mest synliggjort, kanskje skaper flere positive holdninger (Hughes, 2012, s. 39). Ved at elevene får hyppigere mulighet til å se bilder av mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse i bilde, kan de også få større mulighet til å danne følelsesmessig relasjoner til personene som er illustrert (Parsons, 2013, s. 14-18). Tidligere forskning har også vist at en mer synlig funksjonsnedsettelse oftere medfører positive holdninger, enn de som kan kategoriseres som mer usynlige (Barr & Bracchitta, 2015, s. 231-233; Nowicki, 2006, s. 341).

Ved å dele opp funksjonsnedsettelse i ulike kategorier slik det gjøres av CRPD har derfor i denne studien hatt metodisk forrang. For det første viser mine funn at det har skjedd en økning i antall bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt. For det andre viser funn at i tekst er det intellektuelle/psykiske funksjonsnedsettelse som er nevnt mest. For det tredje viser funn at når norsk bøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne avbildet, er det fysiske/sensoriske funksjonsnedsettelse som hyppigst er representert. For det fjerde har jeg avdekket hvilke typer funksjonsnedsettelse som nevnes og er avbildet, når norsk bøkene har tekstlig eller billedlig representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Disse funnene kan få implikasjoner for mennesker med nedsatt funksjonsevne. For det første tenker jeg at det verdt å nevne funnene innenfor intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse i bilde. Her viser to bilder funn av personer med Downs syndrom, et bilde viser funn om dysleksi og et bilde viser funn av autistiske personer. Funnene av Downs syndrom er illustrert ved at en person med Downs syndrom er avbildet, og den tilhørende teksten beskriver hva Downs syndrom er. Downs syndrom er derfor ikke fremstilt uten at navnet på diagnosen nevnes i en tilhørende tekst.

Fra tidlig alder danner barn seg forestillinger om menneskelig forskjeller og i første omgang er det synlige faktorer som hudfarge, øyenfarge, hårfarge og synlige forskjeller (Gilmore &

Howard, 2016, s. 218). At forskjeller i utseende generelt legges merke til kan en derfor ikke unngå. Jeg tenker at en tilhørende tekst med informasjon om den aktuelle funksjonsnedsettelsen, trolig kan føre til en større forståelse hos elevene. Imidlertid bør informasjonen fokusere på at mangfold er en berikelse (Befring, 1997, s. 184-185). Beckett et al., (2010, s. 378-383) fant lignende skildringer i sin forskning, hvor 55 av 100 barnebøker inneholdt positive skildringer hvor funksjonsnedsettelse var fremstilt som en naturlig del av mangfold.

På den andre siden kan en overfokusering på menneskelig forskjeller forsterke en følelse av annerledeshet (Ohna, 2022, s. 52). Funnene om bilde av personen med Downs syndrom fremkom alene i norskbøkene med tilhørende tekstlig beskrivelse av diagnosen. Det fremstår som at bildene av personen med Downs syndrom fremtrer «alene», og dette kan det trolig føre til at forskjellene legges mer merke til. Noe av det samme ble også sett i undersøkelsen til Reichenberg (2017, s. 73), hvor under halvparten av alle representasjoner i svenske lærebøker, fremstilte mennesker med nedsatt funksjonsevne som aktive deltakere. Jeg tenker at bildene av personen med Downs syndrom kunne vært inkludert i bilder som viser mange forskjellige elever sammen, i naturlig settinger. En slik måte å representere mennesker med nedsatt funksjonsevne på kan kanskje være med på å representere mangfold på en naturlig måte. Dette kan muligens være med på å fjerne stereotyper forestillinger om at funksjonsnedsettelse definerer og beskriver hele mennesket (Florian, 2014, s. 11).

Imidlertid skal det tillegges at jeg nå har lagt et fokus på representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i bilder, og denne oppgaven har også undersøkt representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i tekst. Det kan derfor forstås som motsigende at jeg har undersøkt representasjoner i tekst når jeg i avsnittet over her skildrer at en beskrivelse av funksjonsnedsettelse ikke bør fokuseres for mye på. I visse tilfeller kan det trolig være nødvendig å nevne diagnoser eller utdypende informasjon om funksjonsnedsettelsen, da dette kan føre til større bevissthet om forhold som berører mennesker med nedsatt funksjonsevne (Dalen, 2006, s. 18).

Diagram 3 og 4 viser funn over hvilke typer funksjonsnedsettelse som er nevnt når mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert i tekst. Når fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse er representert tekstlig, er det funksjonsnedsettelse som blind, mangle en kroppsdel, lam, døv, kortvokst,

veksthormonmangel, hyperplasi, cøliaki, albinisme, multippel sklerose, astma, fargeblind, muskelsykdom, cerebral parese, genfeil og hjerteproblem som omtales. Funksjonsnedsettelse som nevnes når intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse er representert i tekst er, dysleksi, psykiske lidelser, angst, spiseforstyrrelser, ADHD, Downs syndrom, depresjon, autismespekterforstyrrelse, stamming, lærevansker, hjerneskade, dataspillavhengighet, syndromer, sosiale og emosjonelle vansker, OCD og selektiv mutisme.

Mange av disse vanskene kan være vanskelig og fremstille billedlig. Jeg tenker derfor at om det ikke snakkes om ADHD for eksempel i norsk bøkene, så kan dette føre til mindre informasjon om funksjonsnedsettelsen og således danne stereotype forestillinger om hva en slik funksjonsnedsettelse kan innebære. Manglende informasjon og kunnskap om ulike typer funksjonsnedsettelse har vist seg å føre til diskriminering og marginalisering. For eksempel under antikken når barn med klumpføtter ble forlatt i skogen (Grue, 2004, s. 22) eller Nazi-Tysklands utrydningspolitikk av mennesker de så på som annerledes (Skarstad, 2019, s. 21-23). Jeg tenker derfor at informasjon om ulike typer funksjonsnedsettelse, som ikke nødvendigvis lar seg avbilde er nødvendig, nettopp for å forebygge diskriminering og fordommer.

Jeg ser dette i sammenheng med Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020-2025, hvor den skriver frem at : «Synlighet av mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle ledd i samfunnet, ses på som et forebyggende tiltak for å fjerne barrierer» (Kulturdepartementet, 2019 s. 14-15). Dette kan fordre at det er nødvendig med informasjon om ulike funksjonsnedsettelse, slik at det kan føre til større synlighet og bevissthet om de ulike funksjonsnedsettelsene.

Imidlertid tenker jeg at hvordan mennesker med nedsatt funksjonsevne er illustrert og beskrevet, kan ha betydning for hvilke konstruksjoner elevene danner om vanskene (Hodkinson, 2017, s. 579). Dette kan sees i mine funn over hvilke bilder som hyppigst er illustrert når mennesker med fysisk/sensoriske funksjonsnedsettelse er representert i bilder. Her var det flest (syv) bilder som illustrerte en fysisk funksjonsnedsettelse i form av lammelse vist i rullestol eller rulleski. To av disse bildene er av Birgit Skarstein med tilhørende tekst som beskriver hvordan hun ble lam og at hun har vunnet gull i paralympics.

Ved første øyeblikk er dette en representasjon som vitner om at den fysiske funksjonsnedsettelse ikke definerer Birgit som menneske (Skarstad, 2019, s. 96). Det kan også vitne om at alle mennesker har noe berikelsesrikt å tilføre menneskelig variasjon

(Befring, 1997, s. 184-185). På den andre siden kan slike fremstillinger være kunstige fremstillinger av virkeligheten (Hodkinson, 2017, s. 579). Ikke alle mennesker med en fysisk funksjonsnedsettelse får anledning til å vinne gull i paralympics. Det skal tillegges at fire av de resterende funnene om rullestol og lammelse var fremstilt på helt naturlige måter, uten at den tilhørende teksten kunne oppfattes som «uoppnåelig».

Hvordan mennesker med nedsatt funksjonsevne er billedlig illustrert, kan også ses i funnet om autismespekterforstyrrelse, hvor Greta Thunberg er avbildet. Greta Thunberg og hennes miljøengasjement er trolig kjent for de fleste. Den tilhørende teksten til bildet beskrev også hennes miljøengasjement og politiske virkning. Det kan tenkes at ikke andre autistiske personer ser en refleksjon av seg selv i norskbøkene, ved å se Greta avbildet. Således kan kanskje representasjonen virker uoppnåelig. Hvordan slike representasjoner blir mottatt av elever med nedsatt funksjonsevne og hvorvidt slike representasjoner fører til et godt selvbilde, hadde vært interessant å undersøke.

Jeg tenker at om slike representasjoner formodningen fører til negativt selvbilde hos elevene, står læreboka i en posisjon til å formidle det motsatte av hva de er tenkt som. Under det tverrfaglige teamet folkehelse og livsmestring i læreplanen, skrives det frem at: «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa skal føre til at elevene får bekreftet sitt eget selvbilde og bidra til mestring» (Kunnskapsdepartementet, 2019). En bevissthet om at representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker kan føre til negativt selvbilde og trolig hindre følelsen av mestring og egenverdi, kan være sentrale implikasjoner i forskningen på representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker. Dette fordi at lærebøker fungerer som et felles referansepunkt ved at alle barn i Norge går på skole, og lærebøker er en sentral del av skolens opplæring (Oates, 2014, s. 5; Bachmann, 2004, s. 124).

6.0 Avslutning og implikasjoner for det spesialpedagogiske feltet:

Ved at denne studien har vært en replikasjonsstudie av den tidligere forskningen til Skibsted Jensen et al., (2021) har jeg fått anledning til å undersøke om representasjonen av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker, har endret seg etter fagfornyelsen 2020. Funn viser at representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne har økt totalt i tekst med 32% og totalt med 36% i bilde. I forhold til mennesker med fysisk/sensorisk funksjonsnedsettelse har representasjoner økt i tekst med 40% , og 24% i bilde. Representasjoner av mennesker med intellektuell/psykiske funksjonsnedsettelse har også økt med 28% i tekst og 8% i bilde.

Det har blitt drøftet at en slik økning i representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker er positivt, da tidligere forskningsfunn viser lav representasjon av mennesker med nedsatt funksjonsevne i lærebøker og barnelitteratur (Hodkinson, 2007, 2012, 2017; Hodkinson et al., 2018; Reichenberg, 2017; Cheng & Beigi, 2011; Martinez-Bello & Martinez-Bello, 2016; Beckett et al., 2010; Herrebrøden et al., 2021; Skibsted Jensen et al., 2021). At norskbøker for 5-10 trinn har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne anses som viktig av to hovedgrunner.

For det første kan representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i norskbøker betraktes som et tiltak for å forebygge barrierer i form av diskriminering og stereotypisk forståelsesmåter om mennesker med nedsatt funksjonsevne (Kulturdepartementet, 2019, s. 13; De forente nasjoner, 2006, art. 2). Når elevene ser og hører om menneskelig mangfold skildret på en naturlig måte i norskbøkene, kan det muligens være med på å forebygge forståelsesmåter om at mennesker med nedsatt funksjonsevne utgjør en og samme gruppe. Et «de» i motsetning til et «vi». Historisk sett har mennesker med nedsatt funksjonsevne vært sett på som annerledes, og denne annerledesheten har ført til at de har vært segregert og lite synliggjort som en naturlig del av samfunnet (Skarstad, 2019, s. 96; Grue, 2004, s. 22-33).

Ved at elever får erfare på en naturlig måte at verden består av uendelig måter å være menneske på, kan dette muligens åpne opp for at forskjellighet blir anerkjent som en berikelse (Befring, 1997, s. 184-185). Slik sett kan norskbøker stå i en posisjon til å formidle hvilke verdier som blir ansett som viktig i den virkelige verden, og fungerer således som vinduer ut til virkeligheten (Blaska & Lynch, 1998, s. 36; Hodkinson, 2016, s. 57-60).

For det andre kan slik representasjon være identitetsskapende for elever med nedsatt funksjonsevne, ved at de får mulighet til å se en refleksjon av seg selv i lærebøkene (Blaska & Lynch, 1998, s. 36). Således kan representasjoner bidra til at alle elever får oppleve seg selv som meningsbærende og verdifulle (Kulturdepartementet, 2019 s. 13).

Denne oppgaven har også undersøkt hvilke typer funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når mennesker med fysisk/sensorisk og intellektuell/psykisk funksjonsnedsettelse er representert tekstlig og billedlig i norskbøkene. Hvilke type funksjonsnedsettelse som nevnes eller avbildes når mennesker med nedsatt funksjonsevne er representert i norskbøkene, kan muligens ha betydning for hvordan andre elever skaper toleranse, forståelse og aksept for den andre (Kunnskapsdepartementet, 2017). Funnene om bildene av personen med Downs syndrom forekom ikke tilfeldig, men bildene forekom alene med tilhørende

beskrivelse av funksjonsnedsettelsen. Dette kan vise til at funksjonsnedsettelsen Downs syndrom er noe «annet», og noe som krever ekstra informasjon og større spalteplass. Dette kan føre til en overfokusering på forskjeller, som igjen kan forsterke følelsen av de er utenfor fellesskapet (Ohna, 2022, s. 52).

Funnene i denne studien kan ha spesialpedagogiske implikasjoner. Spesialpedagogikken skal hjelpe barn og unge med særlig behov, til å opparbeide seg en mestringstro på egne evner og fremme en identitetsutvikling bestående av et positivt selvbylde (Befring, 2019, s. 51-53). Når skildringer av Birgit Skarstein eller Greta Thunberg er illustrert, er fokuset på hva de mestrer til «tross» for deres vansker. Dette vitner om at en funksjonsnedsettelse ikke definerer hele mennesket (Florian, 2014, s. 11; Dalen, 2006, s. 18). På den andre siden kan slike representasjoner fremstå som kunstig fremstillinger av virkeligheten noe som muligens kan føre til dårligere selvbylde hos elevene som ser og leser om disse representasjonene.

Synliggjøring av mennesker med nedsatt funksjonsevne har både internasjonalt og nasjonalt fokus gjennom CRPD (De forente nasjoner, 2006). Barn med nedsatt funksjonsevne er de mest stigmatiserte på verdensbasis (World Health Organization, 2012, s. 13-14). Dette indikerer at vi fortsatt har en vei å gå når det gjelder å synliggjøre funksjonsnedsettelser som en normal variasjon av menneskelig mangfold (Kulturdepartementet, 2019 s. 13).

7.0 Oppgavens begrensninger og videre forskning:

En begrensning i denne oppgaven er at jeg kun har tatt utgangspunkt i 25 norskbøker, og har derfor ikke lest alle lærebøker utgitt etter fagfornyelsen. Om den økte trenden av representasjoner som ses i norskbøkene er på bakgrunn av innføringen av fagfornyelsen er derfor ikke noe jeg kan svare med sikkerhet. Jeg har forsøkt å redegjøre for mine resonnementer under eksternt validitet, da den kan være en trussel i denne oppgaven. Det kunne vært interessant å gjennomføre en replikasjonsstudie som tar utgangspunkt i alle lærebøkene, og undersøke om den økte representasjoner gjenspeiler i alle lærebøker.

I tillegg til dette kunne det vært interessant å følge opp den kvalitative delen av studien til Skibsted Jensen et al., (2021) hvor de undersøkte lærebokforfatteres begrunnelser for valg av temaer til innhold i lærebøker. På denne måten kunne jeg undersøkt hvorfor det nå ses en økning av bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

En annen begrensning er at jeg kun har undersøkt antall norskbøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne totalt, og ikke om representasjonene er negativt

eller positivt fremstilt. Det kunne vært interessant og undersøke om det forekommer flere positive fremstillinger av mennesker med nedsatt funksjonsevne, når mine funn viser at norskbøker skrevet etter fagfornyelsen har en høyere representasjon i tekst og bilde. En videre forskning kunne derfor vært å gjennomføre en kvalitativ forskning hvor siktemålet er å se på hvordan representasjonene er fremstilt. At mine funn viser at flere norskbøker har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, indikerer ikke automatisk at disse fremstillingene kan betraktes som positive, da jeg ikke har undersøkt innholdet av fremstillingene.

En siste begrensning er at jeg ikke med sikkerhet kan uttale meg om et høyere antall bøker som har representasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne, medfører at dette fører til positive holdninger. Dette fordi jeg ikke veit hvordan norskbøkene blir presentert av læreren, eller hvordan bøkene påvirker hver enkelt elev.

8.0 Litteraturliste:

Aashamar, P.N., Bakken, J. & Brevik, L.M. (2021). Fri fra lærebokas tøyler. Om bruk av læreboka og andre tekster i norsk, engelsk og samfunnsfag på 9. og 10.trinn. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 105(3), 296-311. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2987-2021-03-04>

Andrews, E.E. (2019). *Disability As Diversity: Developing Cultural Competence*. Oxford University Press.

Andrews, S.E. (1998). Using Inclusion Literature to Promote Positive Attitudes towards Disabilities. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 41(6), 420-426. <https://www.jstor.org/stable/40016767>

Arduin, S. (2015). A review of the values that underpin the structure of an education system and its approach to disability and inclusion. *Oxford Review of Education*, 41(1), 105-121. <https://doi.org/10.1080/03054985.2015.1006614>

Bachmann, K.E. (2004). Læreboken i reformtider- et verktøy for endring?. I.G.Imsen (Red.), *Det ustyrilige klasserommet. Om styring, samarbeid og læringsmiljø i grunnskolen* (s.119143). Universitetsforlaget.

Baglieri, S., Valle, J.W., Connor, D.J. & Gallagher, D.J. (2011). Disability studies in education: The need for a plurality of perspectives on disability. *Remedial And Special Education*, 32(4), 267-278. <https://doi.org/10.1177/0741932510362200>

- Barr, J. J., & Bracchitta, K. (2008). Effects of contact with individuals with disabilities: positive attitudes and majoring in education. *The Journal of psychology*, 142(3), 225-244. <https://doi.org/10.3200/JRLP.142.3.225-244>
- Barr, J. J., & Bracchitta, K. (2015). Attitudes toward individuals with disabilities: the effects of contact with different disability types. *Current psychology*, 34(2), 223-238. <https://doi.org/10.1007/s12144-014-9253-2>
- Beckett, A.E. & Buckner, L. (2012). Promoting positive attitudes towards disabled people: definition of, rationale and prospects for anti-disablism education. *British Journal of Sociology and Education*, 33(6), 873-891. <https://doi.org/10.1080/01425692.2012.692046>
- Beckett, A., Ellison, N., Barrett, S. & Shah, S. (2010). 'Away with the fairies?', Disability within primary-age. *Disability & Society*, 25(3), 373-386. <https://doi.org/10.1080/09687591003701355> .
- Befring, E. (1997). The enrichment perspective: A special educational approach to an inclusive school. *Remedial and special education*, 18(3), 182-187. <https://doi.org/10.1177/074193259701800307>
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetode i utdanningsvitenskap*. Cappelen Damm akademisk
- Befring, E. (2019). Spesialpedagogikk-mangfoldig fag med mulighetsperspektiver og krevende utfordringer. I E.Befring, Næss, K-A & Tangen, R (Red.), *Spesialpedagogikk* (6.utg.,s.51-72). Cappelen Damm Akademisk.
- Bergene, A. C., Vika, K.S., Denisova, E., Steine, F.S. & Vennerød-Diesen, F.F.(2021). *Spørsmål til Skole-Norge: Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere høsten 2021* (Rapport 2021:25). Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/2837634/NIFUrapport2021-25.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bhaskar, R. & Danermark, B. (2006). Metatheory, interdisciplinarity and disability research: A critical realist perspective. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 8(4), 278-297. <https://doi.org/10.1080/15017410600914329>

Blaska, J.K. & Lynch, E.C. (1998). Is Everyone Included? Using children's literature to facilitate the understanding of disabilities. *Young Children*, 53(2), 36-38

<https://www.jstor.org/stable/42727484>

Blikstad-Balas, M. & Roe, A. (2020). *Hva foregår i norsktimene? Utfordringer og muligheter i norskfaget på ungdomstrinnet*. Universitetsforlaget.

Blikstad-Balas, M. & Skaug, S. (2019). Hele tekster versus utdrag- hvilke tekster velger norsklærerne?. *Nordic Journal of Literacy Research*, 5(1) <https://doi.org/10.23865/njlr.v5.1566>

Bryman, A. (2016) *Social research methods* (5. utg.). Oxford University Press

Cameron, L. & Rutland, A.(2006). Extended contact through story reading in school: Reducing children's prejudice toward the disabled. *Journal of Social Issues*, 62(3), 469-488.

<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2006.00469.x>

Cheng, K.K.Y. & Beigi, A.B. (2011). Addressing students with disabilities in school textbooks. *Disability & Society*, 26(2), 239-242.

<https://doi.org/10.1080/09687599.2011.544063>

Cook, B.G. (2014). A call for examining replication and bias in special education research.

Remedial and special education, 35(4), 233-246. <https://doi.org/10.1177/0741932514528995>

Coyne, M.D., Therrien, W.J. & Cook, B.G. (2016). Recommendations for replication research in special education: a framework of systematic, conceptual replication. *Remedial and special education*, 37(4), 244-253. <https://doi.org/10.1177/0741932516648463>

Creswell, J.W. & Creswell, D.J. (2018). *Research design. Qualitative, Quantitative & Mixed methods approaches* (5.utg.). SAGE publications.

Dalen, M.(2006). «Så langt det er mulig og faglig forsvarlig..». *Inkludering av elever med spesielle behov i grunnskolen* (4.utg.). Gyldendal Norsk Forlag.

De forente nasjoner. (2006). *Konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Barne- og familiedepartementet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf

De nasjonale forskningsetiske komiteene (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (5.utg.). De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH). <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-forsamfunnsvitenskap-og-humaniora/>

Den norske forleggerforening (2022). *Bokmarkedet 2021, forleggerforeningens bransjestatistikk*. Den norske forleggerforening. https://forleggerforeningen.no/wpcontent/uploads/2022/06/Bransjestatistikk_2022_Web.pdf

Favazza, P.C. , La Roe, J., Phillipsen, L. & Kumar, P. (2000). Representing young children with disabilities in classroom environments. *Young Exceptional Children*, 3(3), 2-8. <https://doi.org/10.1177/109625060000300301>

Favazza, P.C. & Odom, S.L. (1997). Promoting positive attitudes of kindergarten-age children toward people with disabilities. *Exceptional Children*, 63(3), 405-418. <https://doi.org/10.1177/001440299706300308>

Favazza, P.C., Ostrosky, M.M., Meyer, L.E. & Mouzourou, C. (2017). Limited representation of individuals with disabilities in early childhood classes: alarming or status quo?. *International journal of inclusive education*, 21(6), 650-666. <https://doi.org/10.1080/13603116.2016.1243738>

Field, S.M. ,Hoekstra, R., Bringmann, L. & Ravenzwaaij, D.V. (2019). When and why to replicate: As easy as 1,2,3?. *Collabra:Psychology*,5(1), 1-15. <https://doi.org/10.1525/collabra.218>

Florian, L. (2014). Reimagining special education: Why new approaches are needed. I.L. Florian(Ed.), *The Sage Handbook of Special Education* (2.utg.,s. 9-22). Thousand Oaks.

FN-sambandet (u.å-a). *Internasjonal dag for funksjonshemmede*. www.fn.no/om-fn/fn-dagerkalender/kalender/internasjonal-dag-for-funksjonshemmede

FN-sambandet (u.å-b). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. <https://www.fn.no/omfn/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>

Forskrift til Opplæringslova. (2006). *Forskrift til Opplæringslova*. (FOR-2006-06-23-724). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724>

- Gilje, N. & Grimen, H. (2018). *Samfunnsvitenskapelig forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget.
- Gilmore, L. & Howard, G. (2016). Children's books that promote understanding of difference, diversity and disability. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 26(2), 218-251. <https://doi.org/10.1017/jgc.2016.26>
- Giner-Sorella, R. (2012). Science or art? How aesthetic standards grease the way through the publication bottleneck but undermine science. *Perspectives on psychological science*, 7(6), 562-571. <https://doi.org/10.1177/1745691612457576>
- Grue, L. (2004). *Funksjonshemmet er bare et ord: Forståelser, fremstillinger og erfaringer*. Abstrakt forlag.
- Gunnulfsen, A.E., Jensen, R., Hall, B.J., Abrahamsen, N.H., Kleveland, H. & Olsen, R.V. (2022). *Underveis med nytt læreplanverk: Ledelse, styring og støtteressurser*. (Delrapport 2 arbeidspakke 2). Universitetet i Oslo. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finnforskning/rapporter/underveis-med-nytt-lareplanverk-ledelse-styring-og-stotteressurser/>
- Hayden, E.H. & Prince, A.M.T. (2020). Disrupting ableism: Strengths-based representations of disability in children's picture books. *Journal of Early Childhood Literacy*. <https://doi.org/10.1177/1468798420981751>
- Heineke, A.J., Papola-Ellis, A. & Elliot, J. (2022). Using texts as mirrors: The power of readers seeing themselves. *The Reading teacher*, 76(3), 277-284. <https://doi.org/10.1002/trtr.2139>
- Herrebrøden, M., Skibsted Jensen, M. & Andreassen, R. (2021). Framstillinger av personer med funksjonsnedsettelse i norske lærebøker: Bidrag til en inkluderende skole?. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 105(3), 312-324. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2987-2021-03-05>
- Hodkinson, A. (2007). Inclusive education and the cultural representation of disability and disabled people within the English education system: a critical examination of the mediating influence of primary school textbooks. *IARTEM e-Journal*, 1(1), 53-74 <https://doi.org/10.21344/iartem.v1i1.805>

Hodkinson, A. (2012). Inclusive education and the cultural representation of disability and disabled people within the english education system: the influence of electronic media in the primary school. *Journal of research in special education needs*, 12(4), 252-262.

<https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2011.01208.x>

Hodkinson, A. (2016). School textbooks and the avoidance of disability: Emptied of representation. I. D, Bolt.& C, Penketh (Red.), *Disability, Avoidance And the Academy: Challenging resistance* (s.57-67). Routledge.

Hodkinson, A. (2017). Construction impairment and disability in school reading schemes. *Education 3-13*,45(5), 572-585. <https://doi.org/10.1080/03004279.2016.1143520>

Hodkinson, A., Ghajarieh, A.& Salami, A. (2018). An analysis of the cultural representation of disability in school textbooks in Iran and England. *Education 3-13*,46(1), 27-36

<https://doi.org/10.1080/03004279.2016.1168861>

Hughes, C. (2012). Seeing blindness in children's picturebooks. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*,6(1), 35-51. <https://doi.org/10.3828/jlcds.2012.3>

Hughes, C. (2017). The "words inside": "Disabled" voices in contemporary literature for young people. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*,11(2), 187-203.

<https://doi.org/10.3828/jlcds.2017.14>

Kleven, T .A. & Hjordemaal, F. (2018). *Innføring I pedagogisk forskningsmetode: en hjelp til kritisk tolkning og vurdering*.(3.utg.). Fagbokforlaget.

Kulturdepartementet (2019). *Et samfunn for alle: Likestilling, demokrati og menneskerettigheter. Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020-2025*. Kulturdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/et-samfunn-for-alle---likestilling-demokrati-ogmenneskerettigheter/id2680810/>

Kunnskapsdepartementet (2017). *Overordnet del- verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del?kode=nor01-06&lang=nob>

Kunnskapsdepartementet (2019). *Læreplan I norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

<https://www.udir.no/lk20/nor01-06?lang=nob>

Larsen, A.K. (2017). *En enklere metode: veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. (2.utg.). Fagbokforlaget.

Leppink, J. (2017). Revisiting the quantitative-qualitative-mixed methods labels: Research questions, developments, and the need for replication. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 12(2), 97-101. <https://doi.org/10.1016/j.jtumed.2016.11.008>

Makel, M.C. & Plucker, J.A. (2014). Facts are more important than novelty: Replication in the education sciences. *Educational Researcher*, 43(6), 304-316.

<https://doi.org/10.3102/0013189X14545513>

Martinez- Bello, V.E. & Martinez- Bello, D.A. (2016). Depictions of human bodies in the illustrations of early childhood textbooks. *Early Childhood Education Journal*, 44(2), 181-190. <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0701-x>

Meld. St. 28 (2015-2016). *Fag-Fordypning-Forståelse-En fornyelse av Kunnskapsløftet*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/>

Meld. St. 6 (2019-2020). *Tett på- tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>

Meld. St. 8 (2022-2023). *Menneskerettar for personar med utviklingshemming- Det handlar om å bli høyrte og sett*. Kultur og likestillingsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-8-20222023/id2945431/>

Morrison, K. (2022). Conceptual replications, research, and the “what works” agenda in education, *Educational Research and Evaluation*, 27(1-2), 35-60.

<https://doi.org/10.1080/13803611.2021.2022314>

Norsk senter for forskningsdata (u.å.) *Fyll ut meldeskjema for personopplysninger*. Hentet 5. Oktober 2023. <https://sikt.no/fyll-ut-meldeskjema-personopplysninger>

NOU 2001: 22. (2001). *Fra bruker til borger: En strategi for nedbygging av funksjonshemmede barrierer*. Sosial- og helsedepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-22/id143931/>

- NOU 2014:7. (2014). *Elevenes læring i fremtidens skole. Et kunnskapsgrunnlag*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/>
- Nowicki, E.A. (2006). A cross-sectional multivariate analysis of children's attitudes towards disability, *Journal of intellectual disability research*, 50(5), 335-448. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00781.x>
- Nyeng, F. (2012). *Nøkkelbegreper i forskningsmetode og vitenskapsteori*. Fagbokforlaget.
- Nyeng, F. (2017). *Hva annet er også sant?: en innføring i vitenskapsfilosofi*. Fagbokforlaget.
- Oates, T. (2014). *Why textbooks count. A policy paper*. University of Cambridge: Cambridge Assessment. <https://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/181744-why-textbooks-counttim-oates.pdf>
- Ohna, S.E. (2022). Opplæring i og på tegnspråk i en inkluderende skole. Om individuelle rettigheter og vilkår for deltakelse. I.G. Skeie., Fandrem, H. & Ohna, S.E (Red.), *Hvordan arbeide med elevmangfold? Flerfaglige perspektiver på inkludering* (s. 50-69). Fagbokforlaget.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Ostrosky, M. M., Mouzourou, C., Dorsey, E.A., Favazza, P.D. & Leboeuf, L.M. (2015). Pick a Book, Any Book: Using Children's Books to Support Positive Attitudes Toward Peers with Disabilities. *Young exceptional children*, 18(1), 30-43. <https://doi.org/10.1177/1096250613512666>
- Parsons, L.T. (2013). An examination of fourth graders' aesthetic engagement with literacy characters. *Reading Psychology*, 34(1), 1-25. <https://doi.org/10.1080/02702711.2011.566762>
- Pennell, A., Wollak, B. & Koppenhaver, D.A. (2018). Respectful representations of disability in picture books. *The Reading Teacher*, 71(4), 411-419. <https://doi.org/10.1002/trtr.1632>
- Plucker, J.A. & Makel, M.C. (2021). Replication is important for educational psychology: Recent developments and key issues. *Educational Psychologist*, 56(2), 90-100. <https://doi.org/10.1080/00461520.2021.1895796>

Prince, A.M.T, & Hayden,E.H. (2022). Reposting disability in children’s picture books through classroom read-aloud. *Teaching Exceptional Children*,55(1), 30-38.

<https://doi.org/10.1177/00400599211038299>

Reichenberg, M. 2017. “The representations of type of disability, ethnicity and age and how these are associated with participation in textbooks.” *Journal of Special Education and Rehabilitation* 18(3-4, 72–90.

<https://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=ff1faf3d-7a2b-4af9-8b06-7c7dc2ba9b63%40redis>

Rieger, A. & McGrail, E. (2015). Exploring children’s literature with authentic representations of disability. *Kappa Delta Pi Record*, 51(1), 18-23.

<https://doi.org/10.1080/00228958.2015.988560>

Røthing, Å. (2020). *Mangfoldskompetanse og kritisk tenking. Perspektiver på undervisning*. Cappelen Damm.

Scihmidt, S. (2009). Shall we really do it again? The powerful concept of replication is neglected in the social sciences: Methodological Problems in Psychology. *Review of General Psychology*,13(2),90-100. <https://doi.org/10.1037/a0015108>

Shakespeare, T. (1994). Cultural representation of disabled people: Dustbins for disavowal?. *Disability & Society*,9(3), 283-299. <https://doi.org/10.1080/09687599466780341>

Skarstad, K. (2019). *Funksjonshemmedes menneskerettigheter* (3.utg.). Universitetsforlaget.

Skibsted Jensen, M., Herrebrøden, M. & Andreassen, R. (2021). The invisible minority: why do textbook authors avoid people with disabilities in their books?. *International Journal of Inclusive Education*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1889049>

Skjelbred, D. (2019). *Skolens tekster- et utgangspunkt for læring*. Cappelen Damm.

Smith- D’Arezzo,W. M. (2003). Diversity in children’s literature: not just a black and white issue. *Childrens Literature in Education*, 34(1), 75-94

<https://doi.org/10.1023/A:1022511917336>

St.meld.nr. 030. (2003-2004). *Kultur for læring*. Utdannings- og forskningsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-030-2003-2004-/id404433/>

Stroebe, W. & Strack, F. (2013). The alleged crisis and the illusion of exact replication. *Perspectives on Psychological Science*, 9(1), 59-71.

<https://doi.org/10.1177/1745691613514450>

Tondreau, A. & Rabinowitz, L. (2021). Analyzing representations of individuals with disabilities in picture books. *The Reading Teacher*, 75(1), 61-71.

<https://doi.org/10.1002/trtr.2017>

Travers, J.C., Cook, B.G., Therrien, W.J. & Coyne, M.D. (2016). Replication research and special education. *Remedial and Special Education*, 37(4), 195-204.

<https://doi.org/10.1177/0741932516648462>

Triandis, H.C., Adamopoulos, J. & Brinberg, D. (1984). Perspective and issues in the study of attitudes. I.R.L. Jones (Red.). *Attitudes and Attitude Change in Special Education: Theory and Practice* (s.21-40). The Council for Exceptional Children.

Tveitnes, M.S. (2022). Inkludering i en mangfoldig skole- fra teori til praksis. I.G.Skeie., Fandrem, H. & Ohna, S.E (Red.), *Hvordan arbeide med elevmangfold? Flerfaglige perspektiver på inkludering* (s. 24-46). Fagbokforlaget.

UNESCO. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resourceattachments/Salamanca_Statement_1994.pdf

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol*. <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

Utdanningsdirektoratet (u.å). *Fagfornyelsen 2020*. Hentet 22 August 2023.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/>

World Health Organization. (2012). *Early childhood development and disability: A discussion paper*. New York: Author. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/75355>

VEDLEGG 1: KODESKJEMA FOR REPRESENTASJONER TOTALT I TEKST

Kodekriterier:

- 1.Langvarig, vedvarende vanske.
- 2.Knyttet til person
- 3.Nevnt med navn og/eller at helheten indikerer en vanske.

Bok	Fysisk/sensorisk	Intellektuell/psykisk	FORMAT	Notat
			TEKST	
1	Veksthormonmangel		Historie om Messi	
1	En fot			
1		Hjerneskade	En gutt som leser i farens bok	
2	Hyperplasi		Verdens høyeste mann	
2		Dysleksi		
2		Anoreksi		
2	Et bein (amputert et bein)			
3	Lam			
3		Dysleksi		

3		Psykiske lidelser		
3		Stamming		
3		Depresjon		
3	Blind			
3	Blind			
4		Dysleksi		
4		Dysleksi		
4	Blind			
5	Døv			
5	Cøliaki			
5		Dysleksi		
6		Angst		
6		Downs syndrom	Bilde+tilhørende tekst beskriver Downs syndrom	
6		Dataspillavhengighet		
7		Stamming		
8		Psykose/psykiske lidelser		
8	En arm			

8	Et bein/mister beinet			
8	Sitter i rullestol/lam			
8	Albinisme			
9		Downs syndrom	Også med bilde, tilhørende tekst	
9	Multipel sklerose			
9	Astma			
10	Fargeblind			
11		Syndromer		
12	Døv			
12	Blind			
12		Sosiale og emosjonell vansker		
12		Lærevansker		
13		ADHD		
13	Blind			
13	Kortvokst			
13	Døv			
13		Psykiske lidelser		

13		Autismespekterforstyrrelse	Med tilhørende bilde av Greta	
13		Lærevansker		
13		Angst		
13		Depresjon		
13		Downs syndrom		
14	Blind			
14		Angst		
14	Et bein			
15		Spiseforstyrrelse		
15		Psykose/psykiske lidelser		
16	Blind			
16	Kortvokst			
16		Depresjon		
16		Spiseforstyrrelse		
16	Blind			
16	Muskelsykdom			
16	Lam			
17		ADHD		
17	Cerebral parese			

17		Angst		
17		Autismespekterforstyrrelse		
17		OCD		
17		Selektiv mutisme		
17	Hjerteproblem			
18	Genfeil			
19		Psykose/psykiske lidelser		
20		ADHD		
20	Lam			
20	Blind			
20	Døv			
20	Et bein			
20	En arm			
21	Høreapparat/døv		Med illustrerende bilde av høreapparat	
21	Lam/rullestol			
21	En finger			

VEDLEGG 2: KODESKJEMA FOR REPRESENTASJONER TOTALT I BILDER

Bok	Fysisk/sensorisk	Intellektuell/psykisk	FORMAT BILDE	Notat
1	Lam/gutt i rullestol			
2	Genfeil/deformert ansikt			
2	Lam/gutt i rullestol			
3	Lam/ gutt i rullestol			
4	Lam/ dame i rullestol			
5	Lam/jente i rullestol			
5		Downs syndrom	Bilde alene	
6		Downs syndrom	Bilde alene	
7		Autismespekterforstyrrelse	Greta	
8		Dysleksi		
9	Veksthormonmangel		Messi	

10	Genfeil/deformert ansikt			
11	Hyperplasi			
12	Rulleski/Birgit Skarstein			
12	Lam/Birgit Skarstein			
13	Døv/høreapparat			